

Univerza  
v Ljubljani  
Fakulteta  
za gradbeništvo  
in geodezijo

Janova 2  
1000 Ljubljana, Slovenija  
telefon (01) 47 68 500  
faks (01) 42 50 681  
fgg@fgg.uni-lj.si



Univerzitetni program Geodezija,  
smer Prostorska informatika

Kandidat:

**Boštjan Klement**

# **Vloga srednjih in malih mest za uresničevanje policentričnega razvoja Slovenije**

**Diplomska naloga št.: 691**

**Mentor:**

prof. dr. Andrej Pogačnik

**Somentor:**

doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek

Ljubljana, 29. 9. 2006

## **POPRAVKI**

**Stran z napako**

**Vrstica z napako**

**Namesto**

**Naj bo**

## **IZJAVA O AVTORSTVU**

Podpisan **BOŠTJAN KLEMENT** izjavljam, da sem avtor diplomske naloge z naslovom: **»VLOGA MAJHNIH IN SREDNJE VELIKIH MEST ZA URESNIČEVANJE POLICENTRIČNEGA RAZVOJA SLOVENIJE«**.

Izjavljam, da prenašam vse materialne avtorske pravice v zvezi z diplomsko nalogo na UL, Fakulteto za gradbeništvo in geodezijo.

Ljubljana, 18.09.2006

---

## **BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK**

<b>UDK:</b>	<b>711.2:711.434/.435(497.4)(043.2)</b>
<b>Avtor:</b>	<b>Boštjan Klement</b>
<b>Mentor:</b>	<b>red. prof. dr. Andrej Pogačnik</b>
<b>Somentorica:</b>	<b>viš. pred. mag. Alma Zavodnik Lamovšek</b>
<b>Naslov:</b>	<b>Vloga majhnih in srednje velikih mest za uresničevanje policentričnega razvoja Slovenije</b>
<b>Obseg in oprema:</b>	<b>127 str., 16 pregl., 1 graf., 1 sl., 18 pril.</b>
<b>Ključne besede:</b>	<b>poselitev, mesta, kriteriji, projekt Espon, policentrični urbani razvoj, Slovenija</b>

### **Izvleček**

Naloga obravnava majhna in srednje velika mesta v Sloveniji, in sicer z namenom, da identificira in določi njihove vloge v urbanem sistemu, zato vsebuje pregled pomembnih domačih in tujih ugotovitev na omenjenem področju. Da naloga ne bi bila povsem teoretska, je izdelana metodologija, s pomočjo katere določamo majhna, srednje velika in velika mesta v Sloveniji. Pri nas namreč ni izdelane primerne metodologije, obstaja samo zakonsko določen status mest, ki pa ni dovolj za prej omenjeno delitev.

Metodologija zajema kriterije, ki najbolje opisujejo mesto in njegovo okolico. Pri tem ni poudarek samo na velikosti mesta, ampak tudi na drugih lastnostih, s katerimi se srečuje slovenska poselitev. Ti kriteriji vsebujejo določene evropske smernice, po drugi strani pa so prilagojeni slovenskemu modelu poselitve. Izdelana metodologija je nujna za nadaljnje določanje vlog slovenskih mest v policentričnem urbanem razvoju, ki je opredeljen v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije.

## **BIBLIOGRAPHIC-DOCUMENTALISTIC INFORMATION**

**UDC:** 711.2:711.434/.435(497.4)(043.2)  
**Author:** Boštjan Klement  
**Supervisor:** prof. dr. Andrej Pogačnik  
**Co – Supervisor:** mag. Alma Zavodnik Lamovšek  
**Title:** The Role of Small and Medium-Sized Cities in the Implementation of Polycentric Development in Slovenia  
**Notes:** 127 p., 16 tab., 1 graph., 1 fig., 18 ann  
**Key words:** settlement, towns, criteria, project Espon, policentric urban development, Slovenia

### **Abstract**

This paper deals with small and medium-sized towns in Slovenia in order to identify and define their role in the urban system, that is why an overview of domestic and international findings in this field is presented first. In order not to be completely theoretical, a methodology for defining small, medium-sized and large cities in Slovenia has been devised. Slovenia has no suitable methodology, there is only the statutory town status which is not enough to make the aforementioned division.

The methodology includes criteria for describing the town and its surroundings. The emphasis is not only on town size but also on other characteristics of Slovenian settlement. Those criteria are based on certain European guidelines and are on the other hand adapted to the Slovenian settlement model. The methodology is a key for further defining the role of Slovenian towns in polycentric urban development, as defined in the Slovenian Spatial Development Strategy.

---

## **ZAHVALA**

Za pomoč pri nastajanju diplomske naloge se iskreno zahvaljujem mentorju prof. dr. Andreju Pogačniku in somentorici viš. pred. mag. Almi Zavodnik Lamovšek ter ostalim na katedri. Zahvalil bi se tudi svoji družini, ki mi je skozi vsa leta študija nudila pomoč in mi stala ob strani.

---



## KAZALO VSEBINE

<b>1</b>	<b>UVOD .....</b>	<b>1</b>
<b>2</b>	<b>MESTO IN OKOLICA .....</b>	<b>4</b>
2.1	Definicija mest, obmestij, mestnih regij in podeželja.....	4
2.2	Urbanizacija v Sloveniji .....	7
2.3	Policentrični razvoj v Sloveniji.....	9
2.3.1	Regionalna območja .....	11
<b>3</b>	<b>DOLOČANJE MAJHNIH IN SREDNJE VELIKIH MEST – PREGLED TUJE LITERATURE.....</b>	<b>13</b>
<b>3.1</b>	<b>Espon 1.4.1 – Majhna in srednje velika mesta.....</b>	<b>13</b>
3.1.1	Različni pristopi definiranja urbanih območij v Evropi .....	14
3.1.2	Razlikovanje majhnih in srednjih mest od ostalih urbanih območij .....	26
3.1.3	Vloge in funkcije majhnih in srednje velikih mest.....	35
3.1.4	Zaključni komentar.....	37
<b>3.2</b>	<b>Urban Audit – Predstavitev mest .....</b>	<b>38</b>
3.2.1	Namen projekta.....	38
3.2.2	Potek projekta .....	38
<b>3.3</b>	<b>REPUS .....</b>	<b>41</b>
3.3.1	Namen in cilji projekta .....	41
3.3.2	Splošno .....	42
<b>4</b>	<b>PREGLED DOMAČE LITERATURE .....</b>	<b>45</b>
<b>4.1</b>	<b>Kriteriji za opredeljevanje mestnih naselij .....</b>	<b>45</b>
<b>4.2</b>	<b>Določitev mestnih naselij in naselij mestnih območij v Republiki Sloveniji za statistična izkazovanja .....</b>	<b>48</b>
4.2.1	Uvod .....	48
4.2.2	Kriteriji za določanje urbanih območij.....	49
4.2.3	Povzetek .....	57
<b>4.3</b>	<b>Pomen pokrajin pri določanju hierarhije mest .....</b>	<b>58</b>

---



4.3.1	Omrežje centralnih naselij v Sloveniji .....	58
<b>4.4</b>	<b>Zakonodaja na področju določanja mest in njihovih funkcij.....</b>	<b>64</b>
4.4.1	Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 100/05) .....	64
4.4.2	Kazalci in kriteriji za opredeljevanje mest.....	65
4.4.3	Uredba o vsebini poročila o stanju na področju urejanja prostora ter minimalnih enotnih kazalnikov (UL RS, št. 107/04) .....	73
<b>5</b>	<b>POSKUS OBLIKOVANJA METODOLOŠKEGA PRISTOPA ZA DOLOČANJE MSVM V SLOVENIJI.....</b>	<b>76</b>
<b>5.1</b>	<b>Določanje urbanih (mestnih) območij v Sloveniji.....</b>	<b>76</b>
<b>5.2</b>	<b>Določitev kriterijev za določanje majhnih in srednje velikih mest .....</b>	<b>78</b>
5.2.1	Določanje majhnih mest v Sloveniji .....	78
5.2.2	Določanje srednje velikih mest v Sloveniji.....	97
5.2.3	Velika mesta v Sloveniji .....	102
5.2.4	Somestja v Sloveniji.....	110
<b>6</b>	<b>KONČNE UGOTOVITVE.....</b>	<b>112</b>
<b>6.1</b>	<b>Majhna mesta v Sloveniji in njihova vloga v policentričnem razvoju slovenije</b>	<b>112</b>
<b>6.2</b>	<b>Srednje velika mesta in njihova vloga v policentričnem razvoju slovenije .....</b>	<b>117</b>
<b>7</b>	<b>ZAKLJUČEK.....</b>	<b>123</b>
	<b>LITERATURA IN VIRI.....</b>	<b>125</b>

---

## KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Prag števila prebivalcev za določitev statusa mest v državah .....	15
Preglednica 2: Razdalja med naselji in populacijski prag pri določanju urbanih območij v evropskih državah.....	18
Preglednica 4: Definiranje notranjega obroča po državah in njegovo ime.....	22
Preglednica 5: Definicija zunanjega obroča po državah in njegovo ime .....	23
Preglednica 6: Pristopi in njihovi načini določanja urbanih površin v evropskih .....	25
Preglednica 7: Seznam mestnih naselij in naselij mestnih območij in merila za uvrstitev, sedeži občin ter podatki o državljanih in delovno aktivnemu prebivalstvu .....	53
Preglednica 8: Stopnje urbanizacije in število prebivalcev iz preteklih popisov .....	57
Preglednica 9: Kriteriji in njihove mejne vrednosti za opredeljevanje majhnih mest v Sloveniji .....	82
Preglednica 10: Vrednost kriterijev po mestnih območjih v Sloveniji, pri določanju majhnih mest.....	83
Preglednica 11: Seznam mestnih območij, ki izpolnjujejo merila za majhna mesta in število doseženih točk .....	87
Preglednica 12: Vrednost kriterijev po mestnih območjih v Sloveniji.....	99
Preglednica 13: Vrednost kriterijev po mestnih območjih v Sloveniji, pri določanju srednje velikih mest .....	100
Preglednica 14: Seznam mestnih območij, ki izpolnjujejo merila za srednje velika mesta in število doseženih točk.....	101
Preglednica 15: Mesta z več kot 20.000 prebivalci v Sloveniji.....	102
Preglednica 16: Somestja v Sloveniji, njihovo število prebivalcev in doseženo število točk pri analizi. ....	111

---

## **KAZALO GRAFIKONOV**

Grafikon 1: Kvantitativna definicija MSVM v različnih evropskih državah.....	26
--	----

## **KAZALO SLIK**

Slika 1: Majhna in srednje velika mesta v prostoru .....	28
--	----

## KAZALO KART

KARTA 1: Mestna naselja in naselja mestnih območij v Republiki Sloveniji leto 2005 .....	77
KARTA 2: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	88
Število prebivalcev v mestnih območjih v R. Sloveniji leta 2005.....	88
KARTA 3: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	89
Gibanje števila prebivalcev v mestnih območjih v R. Sloveniji, obdobje 2003 - 2005 .....	89
KARTA 4: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	90
Gostota poselitve - število stanovanj na stavbo v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2005 .....	90
KARTA 5: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	91
Razmerje med številom prebivalcev in številom delovnih mest v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2002 .....	91
KARTA 6: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	92
Delež števila dnevnih migrantov v mestnih območjih od števila delovnih mest v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2002 .....	92
KARTA 7: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	93
Dejavnosti v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2005 .....	93
KARTA 8: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	94
Dejavnosti v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2005 .....	94
KARTA 9: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	95
Delež zaposlenih v storitvenih dejavnosti od vseh delovno aktivnih prebivalcev prebivajočih v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2002 .....	95
KARTA 10: DOLOČANJE MAJHNIH MEST .....	96
Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo od vseh prebivalcev starih 15 let in več v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2002 .....	96
KARTA 11: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST .....	104
Število prebivalcev v mestnih območjih v R. Sloveniji leta 2005.....	104
KARTA 12: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST .....	105
Gibanje števila prebivalcev v mestnih območjih v R. Sloveniji, obdobje 2003-2005 .....	105
KARTA 13: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST .....	106

---

Gostota poselitve - število stanovanj na stavbo v mestnih območjih v R. Sloveniji leta 2005.....	106
KARTA 14: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST .....	107
Razmerje med številom prebivalcev in številom delovnih mest v mestnih območjih in delež število dnevnih migrantov v mestnih območjih od števila delovnih mest v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2002 .....	107
KARTA 15: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST .....	108
Dejavnosti v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2005 .....	108
KARTA 16: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST .....	109
Delež zaposlenih v storitvenih dejavnosti od vseh delovno aktivnih prebivalcev prebivajočih v mestnih območjih in delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo od vseh prebivalcev starih 15 let in več v mestnih območjih .....	109
KARTA 17: Majhna mesta v R. Sloveniji določena na podlagi analize.....	116
KARTA 18: Primerjava strokovne podlage SPRS z rezultati analize .....	122

---

## OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

AJPES	Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve
MSVM	Majhna in srednje velika mesta
REPUS	Regional Polycentric Urban System
SMESTO	Small and medium sized city
SPRS	Strategija prostorskega razvoja Slovenije



## 1 UVOD

Poselitev oziroma omrežje naselij predstavlja eno bistvenih prvin prostorske strukture, ki je po svoji naravi tudi eden najbolj stabilnih elementov v pokrajini. Naselja se v splošnem delijo na mestna (urbana) in podeželska (ruralna). Za Slovenijo je značilno veliko majhnih razpršenih naselij z nekaj tisoč prebivalci, kjer se srečujemo s težavo razmejevanja med mestnimi in ostalimi naselji. Prehodi med njimi pogosto niso ostri, kar ima za posledico vmesna nedorečena območja, kjer običajne metode pogosto ne vzdržijo.

Definirana mestna območja predstavljajo osnovo za določanje mest. Definicija mesta se z ekonomskim razvojem družbe spreminja. V Sloveniji so mesta določena s statusom, ki ga podeljuje Vlada Republike Slovenije, ki pri tem uporablja svoje kriterije. Tako je v Sloveniji konec leta 2005 imelo 67 naselij status mesta. Mesta po velikosti delimo na majhna, srednje velika in velika mesta, metropole in megapolise. Metropolita je veliko mesto (običajno glavno mesto države) in je središče obsežnega območja, za katerega opravlja tudi najpomembnejše in najbolj specifične funkcije (Pogačnik, 1999: 5).

Zaradi številnih problemov velikih mest, kot so brezposelnost, sociala ipd., bi lahko predstavljala majhna in srednje velika mesta (MSVM) alternativo zanje v smislu bolj kakovostnega življenja. MSVM so namreč kombinacija med naravnim in mestnim okoljem in so kot nekakšna »zlata sredina« med naselji, ki omogoča trajnostni urbani in regionalni razvoj. Ta v Sloveniji temelji na policentričnem urbanem razvoju, za kar so MSVM ključnega pomena.

Diplomska naloga je razdeljena na dva tematska dela: določanje MSVM in določanje njihove vloge v policentričnem razvoju Slovenije. Namen je določiti lastne kriterije za opredelitev majhnih in srednje velikih mest v Sloveniji in na njihovi osnovi narediti analizo slovenskih mest.

Specifični cilji diplomske naloge so:

- določiti kriterije za razmejitev majhnih in srednje velikih mest v Sloveniji,
  - izdelati seznam majhnih in srednje velikih slovenskih mest,
-



- opredeliti njihove vloge v policentričnem razvoju Slovenije.

V Evropi vsaka država uporablja svojo definicijo MSVM, tako da enotna definicija majhnih in srednje velikih mest ne obstaja. Da bi določili enotno definicijo, je bil izveden projekt Espon 1.4.1. z naslovom Majhna in srednje velika mesta. Ta projekt je predstavljal osnovno gradivo za izdelavo diplomske naloge, saj zajema trenutno stanje v evropskem prostoru na obravnavanem področju.

Prvi del diplomske obsega pregled domačih in tujih študij in gradiva na to tematiko. Od tuje literature so bili preučeni projekt Urban Audit – Predstavitev mest, Espon 1.4.1 Majhna in srednje velika mesta in Repus INTERREG IIIB Strategija za regionalni policentrični urbani sistem v osrednji in vzhodni Evropi. Od domačih avtorjev so o omenjenem področju največ napisali Andrej Pogačnik, Igor Vrišer in Marjan Ravbar, pomembna pa je tudi obstoječa zakonodaja na tem področju. Pri tem je poudarek na tujih ugotovitvah z namenom določitve čim bolj evropsko sprejemljivih kriterijev. Ker projekta Espon in Repus še nista končana, se nismo mogli v celoti poslužiti njunih kriterijev in metodologije, v Sloveniji pa ustrezna metodologija tudi ni bila razvita. Mnogi kriteriji, ki jih omenja slovenska literatura, so neprimerni, saj se nanašajo na prejšnjo državno ureditev ali podatki zanje niso dosegljivi po naseljih.

Vsebino mesta pogosto ne definirajo kvantitativni, temveč kvalitativni kazalci, ki jih je potrebno prikazati kot numerične kazalce. Izbrati je potrebno čim manj kazalcev in upoštevati samo tiste, ki so za mesta najbolj značilni, so merljivi, imajo trajnostni značaj in jih je mogoče zbrati po naseljih. Zato smo v drugem delu naloge izbrali in dodelali kriterije, ki so primerni za določanje majhnih in srednje velikih mest v Sloveniji. Izdelana je bila lastna metodologija, s pomočjo katere smo sami zbrali podatke, potrebne za analizo. Tako so rezultati plod lastnega dela, kjer je bila domača in tuja literatura zgolj osnova.

Na osnovi izdelane analize smo najprej določili majhna in nato še srednje velika mesta v Sloveniji. Pri tem se srečujemo s težavo, da uporabljena merila za določanje mest niso absolutna, temveč relativna, saj so odvisna od razmer na območju, kjer jih določamo. Zato mora biti izbor kriterijev čim bolj prilagojen slovenskim razmeram, na drugi strani pa v

---

skladu z mednarodnimi določili. Podobno analizo smo naredili še za somestja, z namenom da ugotovimo, ali lahko somestja nadomestijo primanjkljaj srednje velikih mest v Sloveniji.

Rezultati analize slovenskih mest bodo primerjani s Strategijo prostorskega razvoja Slovenije (SPRS). V SPRS je namreč vsakemu slovenskemu mestu predvidena njegova vloga v policentričnem prostorskem razvoju. Tako bomo ugotovili, katera slovenska majhna in srednje velika mesta se razvijajo v skladu s to strategijo in katere v predvidenem razvoju zaostajajo.

## 2 MESTO IN OKOLICA

Naselja predstavljajo poleg reliefa najizrazitejši element pokrajine. Ustvarjajo urbano kulturno pokrajino, v kateri predstavljajo socialna in gospodarska središča. Pojem »poselitev« označuje razmestitev naselij tako v funkcijskem kot oblikovnem smislu. Naselja niso naključno razporejena po pokrajini. Podlaga za njihovo razmestitev je gospodarska usmerjenost in obseg funkcij, ki jih naselja opravljajo za prebivalce naselja in bližnje okolice (Ravbar, 1995: 15).

Naselja se delijo na urbana (mestna), ruralna (podeželska), počitniška, turistična, zdraviliška itd. Tako imajo mestna naselja večfunkcionalni značaj, saj ne živijo od zemljišča na katerem stojijo, temveč od neagrarnih funkcij, ki jih opravljajo tudi za širše območje (Pogačnik, 1999: 4).

### 2.1 DEFINICIJA MEST, OBMESTIJ, MESTNIH REGIJ IN PODEŽELJA

**Mesto** je že od nekdaj s številnimi vplivi povezano z okolico. Najprej je bilo proizvajalec nekaterih neagrarnih proizvodov, nudilo je trgovske, obrtne, sejemske, prometne, kulturne, izobraževalne in nekatere druge storitve, okolica pa je bila potrošnik mestnih izdelkov in uporabnik storitev, hkrati pa je dobavljala hrano in surovine. Mesto je tako začelo skupaj s svojo okolico tvoriti integrirano prostorsko celoto. Velik vpliv na razvoj mest je imela predvsem industrializacija, ki je privabila številne delavce s podeželja v mesta. Mesta so se predvsem povečala, nastala pa so tudi nova. Demografska rast in širjenje mest ter spreminjanje odnosov med mestom in okolico vpliva na spremenjen videz mesta in tudi okolice. Zato mnogi geografi označujejo celoto, ki jo mesto tvori z okolico, kot mestno regijo (Ravbar, 1993: 8).

Mesta so zapleten družbeni pojav, ki se spreminja v času in prostoru, zato nastopajo v različnih oblikah in z različnimi funkcijami (Vrišer, 1984, v Ravbar, 1993: 9). Mesto je urbano naselje, ki ima praviloma več kot 3000 prebivalcev in kjer je povprečna gostota prebivalcev na pretežno stanovanjskih površinah večja od 30 prebivalcev na hektar. Po svojih kulturnozgodovinskih, urbanističnih ter arhitektonskih značilnostih se razlikuje od drugih

---

naselij (Pavlin et al., 2003: 14). Vsako mesto označujejo njegov nastanek, geografska lega, zgodovinska vloga, razvoj, sestava in gibanja prebivalstva, socialne razmere, način življenja v mestu in okolici, arhitektura, prostorska in prometna ureditev (Premzl et al., 1999: 12).

Mesta so predvsem območja koncentracije prebivalstva in delovnih mest. So središča materialne proizvodnje, znanosti, izobrazbe in kulture ter tudi oskrbnih dejavnosti in trgovine. Hkrati so žarišča gospodarskega in socialnega razvoja v širšem prostoru in imajo praviloma tudi relativno zaključeno, gosto pozidavo in svojstveno notranjo strukturo. (Kronert, 1981, v Ravbar, 1993: 9). Območja mest se nenehno povečujejo. Zaradi koncentracije številnih dejavnosti na majhnem prostoru je urejanje specifičnega pomena. Smiselno je razlikovati med majhnimi, srednje velikimi in velikimi mesti. Slovenska majhna mesta imajo do 10.000 prebivalcev, srednja do 50.000 prebivalcev in velika nad 100.000 prebivalcev (Pavlin et al., 2003: 15f).

**Obmestje** je območje intenzivnih stikov med mestom in podeželjem in tudi območje naglih sprememb v demografski, zaposlitveni in socialni sestavi prebivalstva. Zanj je značilna pokrajinska preobrazba, ki jo povzroča mesto. Na gostoto poselitve vpliva predvsem stopnja urbanizacije in manj velikost samih mest (Rajman, 1988, v Ravbar, 1993: 9). V Sloveniji so obmestja običajno majhna in imajo največ 2000 prebivalcev. Večinoma pa vse storitve, predvsem oskrbne, izobraževalne, kulturne, zdravstvene ipd. za njih opravlja mesto. Skratka, obmestje predstavlja vmesni člen med mestom in podeželjem, za katerega sta najpomembnejši bivalna in rekreativna funkcija (Vrišer, 1977, v Ravbar 1993: 9). Proces suburbanizacije povzroča, da se obmestja postopoma širijo in dobivajo v prostoru nove razsežnosti. Obstoj obmestja je mogoč samo z osrednjim mestnim naseljem (Ravbar, 1993: 9).

Mesto s svojo urbanizirano okolico (obmestji) sestavlja aglomeracijo, ki jo ponavadi poimenujemo **mestna regija** (Pavlin et al., 2003: 16). Sestavlja jo osrednje mesto skupaj z bližnjo okolico, ki predstavlja prostorsko celoto in si jo mnogi zamišljajo kot vozlišče različnih funkcij v prostoru. Pri mestni regiji so pomembni povezovalni stiki med mestom in njegovim obmestjem, ki se kažejo v svojstveni obliki zasnove poselitvenega omrežja, v značilni opremljenosti prometnotehnične in druge družbene infrastrukture, v stopnjevanem obsegu

---

izmenjave proizvodnih in potrošnih dobrin ter migracijskih tokov (Ravbar, 1993: 9). V družboslovni literaturi (Feldmann in Poller, 1971, v Ravbar, 1993) so odnosi med mesti in obmestjem opredeljeni z zagotavljanjem gospodarskih potreb družbe, splošnih družbenih potreb in individualnih človeških potreb. Povezovalno-izmenjevalna vloga mest je najizrazitejša pri proizvodnih funkcijah, posredovanju potrošniških dobrin in zagotavljanju splošnih družbenih potreb, manjša pa pri individualnem zadovoljevanju potreb.

Mestna regija je definirana tudi kot »učinkovit spoj ekosistemov, ki se sestojijo iz načina življenja, tehničnih elementov ter medsebojne menjave energije, surovin in informacij« (Neddens, 1986, v Ravbar, 1993: 10). Prvi in najpomembnejši impulz za oblikovanje mestnih regij iniciira ravno industrializacija. Odnos med mestom in obmestjem v mestni regiji je rezultanta prostorske delitve dela, storitev in načina življenja. Zato obstaja med industrializacijo in urbanizacijo tesna povezava, ki postopoma briše meje med mestom in podeželjem (Vrišer, 1965, v Ravbar, 1993). Mestno regijo določamo na podlagi morfoloških, demografskih in socialnoekonomskih kriterijev, kot so: gostota naseljenosti, pozidava z urbanim značajem, videz in funkcija zgradb, struktura in dinamika prebivalstva ipd. Za razmejevanje mestnih aglomeracij od ostalih naselij se običajno uporabljajo naslednji kriteriji: neprekinjena pozidanost, visoka gostota prebivalstva, nadpovprečna rast prebivalstva med dvema popisnima obdobjema, zanemarljivo nizek delež kmečkega prebivalstva in povišan delež dnevnih migrantov, usmerjenih iz bližnjih obmestij proti mestnemu središču (Pavlin et al., 2003: 16).

**Podeželje** je območje zunaj urbanih območij. Za podeželje je značilna manjša gostota prebivalstva, prevladujoča kmetijska in gozdarska raba v krajini. Praviloma so na podeželju manjša naselja z manj urbani dejavnostmi. Za potrebe prostorskega urejanja ločimo urbanizirano in manj urbanizirano podeželje. Urbanizirano podeželje obsega naselja v širšem zaledju mest in v bližini prometnih poti ter posamezna urbana naselja. Manj urbanizirano podeželje obsega slabše dostopna, obmejna, podeželska, hribovska območja z manjšimi naselji in redko poselitvijo. Podeželsko naselje je naselje, ki ima več kot 500 prebivalcev in vsaj 10-odstotni delež prebivalcev, ki se ukvarjajo s kmetijsko dejavnostjo kot družinska delovna sila in/ali kot zaposleni na družinskih kmetijah (Bartol, 2004: 9f).

---

## 2.2 URBANIZACIJA V SLOVENIJI

Pojav in proces urbanizacije je poglobljen razlog za nastanek in razvoj mest. Gre za svetovni družbeni proces, ki se kaže v naraščanju števila mestnega prebivalstva, v spremembah zaposlitvene strukture in načina življenja. Degradacija je proces stalnega prehajanja kmečkega prebivalstva iz primarne (agrarne) v neagrarne (urbane) dejavnosti. Kmečko prebivalstvo se je v preteklosti selilo predvsem iz podeželja v mesta, danes pa sta se urbanizacija in degradacija umirili, saj se opaža upadanje števila prebivalcev v mestnih središčih, bistveno pa narašča v mestnih regijah.

Od industrijske revolucije naprej je delež mestnega prebivalstva hitro naraščal, delež ruralnega pa upadal. Stopnja urbanizacije podaja delež urbanega prebivalstva in je bila v preteklosti pogosto merilo razvitosti držav. Danes to ne velja več, saj imajo tudi revne države velika mesta in veliko stopnjo urbanizacije.

Vrsta slovenskih mest je rimskega izvora (Ljubljana, Celje, Ptuj itd.). Zanje je značilna dobra lega v prostoru, zato so se kasneje razvila v močna kulturna, trgovska, upravna in verska središča. Srednjeveška mesta so se večinoma razvijala okoli gradov in so imela predvsem močno obrambno vlogo. Na splošno je za Slovenijo značilen počasen razvoj urbanizacije, ki je postala bolj intenzivna v času industrijske revolucije. Nov razvoj urbanizacije se je pojavil spet po letu 1945. O tedanji nizki stopnji urbanizacije govori dejstvo, da je sredi 70. let 20. stoletja od tedanjih 1.700.000 kar 1.000.000 Slovencev živelo na podeželju, v mestih z več kot 5.000 prebivalci pa 700.000. Od vseh 1.700.000 prebivalcev je bilo kar 70% nekmetijskega, kar samo govori o tako imenovani prikriti urbanizaciji. Tako imajo vasi predvsem naselitveno funkcijo, mesta pa predstavljajo zaposlitvena območja za neagrarni del prebivalstva. Za Slovenijo je značilen tudi polkmečki način življenja, kjer je del družinskih članov zaposlen v mestu, drugi pa se ukvarja s kmetijstvom. Posledica slabe urbanizacije je tudi veliko število majhnih razpršenih naselij v Sloveniji, ki v svetovnem merilu predstavljajo »večje vasi« (Pogačnik, 1999: 7f).

V devetdesetih letih se je število prebivalcev v vseh večjih slovenskih mestih zmanjšalo za 1%. Tako smo imeli leta 2002 v Sloveniji 998.000 mestnih prebivalcev in 50,8-odstotno

---

stopnjo urbanizacije. Povečala pa se je koncentracija prebivalstva v suburbaniziranih območjih<sup>1</sup> (Pavlin et al, 2003:32).

Ekonomski razvoj in razvoj urbanizacije vplivata tudi na spremembe v socialni strukturi prebivalstva. Pod pojmom socialna struktura prebivalstva razumemo skupine dejavnosti, s katerimi se preživlja prebivalstvo. Dejavnosti se delijo v štiri skupine:

- **Primarne:** kmetijstvo, ribištvo, lovstvo, gozdarstvo, izkoriščanje rudnega bogastva;
- **Sekundarne:** predelava rud, industrija, gradbeništvo, proizvodna obrt;
- **Terciarne:** promet, trgovina, gostinstvo, storitvena obrt;
- **Kvartarne:** šolstvo, znanost, kultura, zdravstvo, državna uprava, vojska.

Velik delež primarnih dejavnosti je znak za gospodarsko in družbeno nerazvitost. Hkrati pa te dejavnosti nimajo nobene povezave z urbanim prostorom in urbanizacijo. Za urban prostor so pomembne predvsem sekundarne, terciarne in kvartarne dejavnosti. V zadnjem času je razvoj povezan predvsem s slednjima. Terciarne dejavnosti so se pojavile kot protiutež industrijske družbe, kvartarne dejavnosti pa so značilne predvsem za informacijsko družbo (Rakar, 2004: 4f).

Ko govorimo o urbanizaciji ne moremo mimo pojmov suburbanizacije in periurbanizacije, ki sta močno zaznamovala slovensko poselitev. Aydalot in Garnier (1985) suburbanizacijo definirata kot dekoncentracijo prebivalstva in delovnih mest znotraj obsega mestne aglomeracije, ki je povezana s serijo migracijskih procesov, potekajočih iz mest proti podeželju. Na drugi strani pa sta periurbanizacijo definirala kot širjenje sodobnih naselij z manjšo gostoto poselitve v vplivnem območju mest. Značilnost periurbanih con je, da so se locirale na nekdanje ruralnih območjih (Ravbar, 1992: 85). Ravbar je v svoji doktorski disertaciji ugotovil, da je v začetku 90. let 20. stoletja v Sloveniji spadala več kot tretjina vseh slovenskih naselij v suburbana območja. Takrat je bila najmočnejša suburbanizacija v obmestjih obalne mestne regije, na Gorenjskem, v Celjski kotlini in zlasti v Ljubljanski mestni regiji. Ta pojav se je potem v 90. letih prenesel v skoraj vse slovenske mestne regije. Za manjša urbana naselja je bilo značilno predvsem majhno število lastnih delovnih mest in slaba infrastrukturna opremljenost (Ravbar, 1992: 292). V Sloveniji so obmestja pomemben del naselitvenega sistema. Sprva so opravljale funkcijo »spalnih naselij«, v zadnjem času pa z

---

<sup>1</sup> Več o tem je zapisano v poglavju *Določitev mestnih naselij in naselij mestnih območij v RS za statistična izkazovanja* na strani 64.

---

infrastrukturno opremljenostjo pridobivajo tudi na drugih pomembnih funkcijah, kot so na primer zaposlitvena, oskrbna in druge.

## 2.3 POLICENTRIČNI RAZVOJ V SLOVENIJI

Razvoj naselij in politika poselitve je ključnega pomena za razvoj vsake države oziroma družbe. Naselbinska politika omogoča usmerjanje prostorske razporeditve prebivalstva in dejavnosti. Tako se izoblikuje urbano omrežje oziroma urbani sistem. Naselbinska politika ima tri možnosti:

- **koncentracijo** poselitve in gospodarskih zmogljivosti v velikih urbanih aglomeracijah;
- **močno dekoncentracijo** z razpršeno poselitvijo in gospodarskimi dejavnostmi;
- **dekoncentrirano koncentracijo**, ki jo drugače imenujemo tudi policentrični sistem in se nagiba k osredotočenju poselitve in gospodarstva v nekaj izbranih točkah in priporoča manj zgoščeno poselitev.

V Sloveniji je že od začetka sedemdesetih let politika policentričnega razvoja vplivala na razvoj poselitve, in sicer v smislu racionalno razpršene zgoščenosti prebivalcev, dejavnosti, funkcij in infrastrukture v omrežju naselij. Predlagana je bila naslednja zgradba urbanega sistema:

### 1. **Republiško razvojno središče:** Ljubljana

Z oskrbnimi funkcijami zajema celotni prostor Republike, s srednjo in višjo ravniyo pa le svoje širše in ožje območje.

### 2. **Pomembnejša regionalna središča:** Maribor, Celje, Koper-Izola-Piran, Novo mesto

S svojimi oskrbnimi funkcijami srednje ravni zajemajo svoja vplivna območja in tudi območja drugih razvojnih središč.

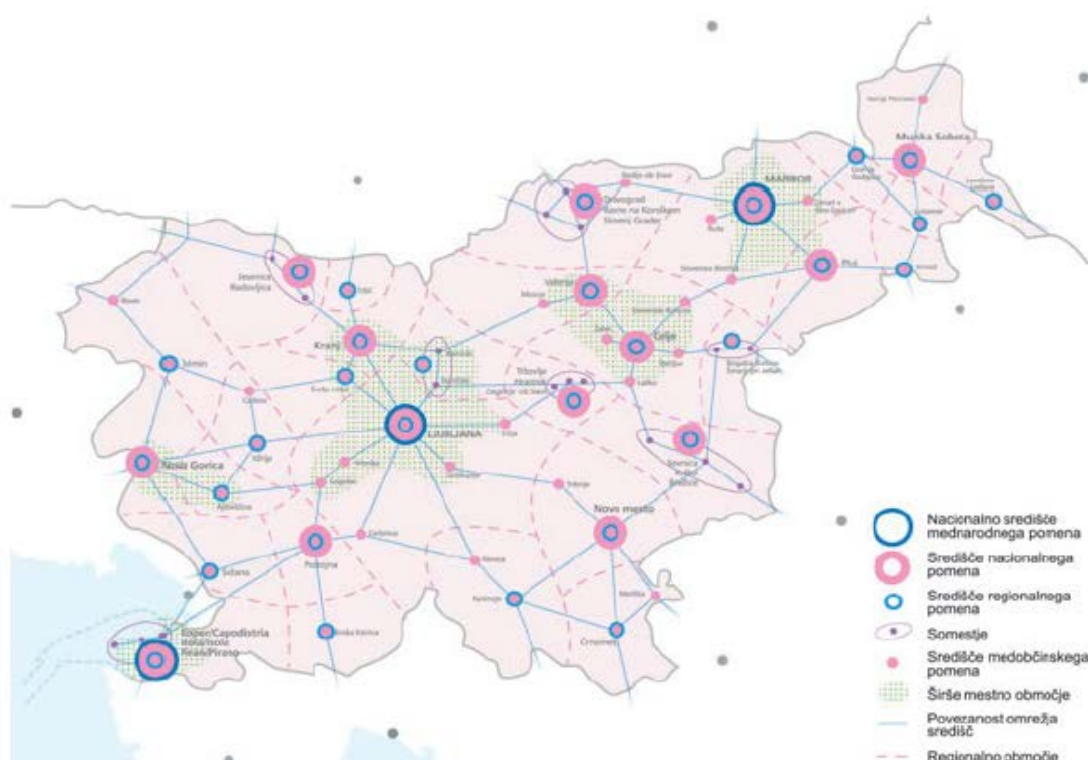
### 3. **Druga pomembnejša regionalna središča:** Nova Gorica, Kranj, Jesenice-Radovljica-Bled, Slovenj Gradec-Ravne-Dravograd, Murska Sobota, Ptuj, Krško-Brežice, Trbovlje-Hrastnik-Zagorje

Pokrivajo s svojimi oskrbnimi funkcijami srednje ravni samo svoja vplivna območja.

### 4. **Druga mestna in urbana naselja** z oskrbnimi funkcijami nižje ravni. (Rakar, 2004:13f)



Koncept policentričnega razvoja je bil sprejet tudi v Dolgoročnem planu SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000, s katerim so bila sprejeta obvezna izhodišča za pripravo srednjeročnih planov občin. Zaradi pomanjkanja instrumentov in ukrepov uresničevanje politike policentrizma ni bilo povsem uspešno. Leta 2004 smo v Sloveniji dobili novo Strategijo prostorskega razvoja Slovenije, v kateri nosilni okvir urbanega sistema tvori omrežje središč nacionalnega in regionalnega pomena, na katero se navezuje omrežje pomembnejših medobčinskih in drugih lokalnih središč. Omrežje najpomembnejših razvojnih središč predstavlja sedanje in bodoče nosilce vsestranskega razvoja in najpomembnejša središča proizvodnih, družbenih, kulturnih in drugih dejavnosti. Policentrično omrežje središč se medsebojno povezuje v različnih smereh, ki se prilagajajo namenu, funkciji, načinu povezanosti in razvojnim potencialom. Omrežje se v funkcijski in razvojni naravnosti medsebojno dopolnjuje s sodelovanjem na gospodarskem področju, z izmenjavo in dopolnjevanjem storitev in s sodelovanjem pri reševanju drugih vprašanj. Funkcijska povezanost omrežja naselja izhaja iz zasnove omrežja storitvenih, oskrbnih in drugih dejavnosti, kot so delovna mesta v proizvodnji itn.



Slika: Zasnova policentričnega urbanega sistema in razvoj širših mestnih območij (Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2004: 24)

Poseben poudarek je na koordiniranem razmeščanju gospodarske infrastrukture (proizvodne, obrtne, gospodarske cone) in gospodarskih javnih služb (energetika, promet in zveze, komunala), javnih služb na področju družbenih dejavnosti (vzgoja in izobraževanje, kultura, zdravstvo) in drugih javnih služb (uprava, sodstvo, policija, gasilci).

**Središča nacionalnega pomena** imajo najmanj 10.000 prebivalcev in so pomembna središča proizvodnih, oskrbnih, storitvenih, upravnih in drugih dejavnosti ter najpomembnejša prometna vozlišča. Kot predvideva SPRS, se kot nacionalna središča mednarodnega pomena in državno pomembna prometna vozlišča razvijajo Ljubljana, Maribor in somestje Koper–Izola–Piran. V središča nacionalnega pomena, ki so regionalno pomembna prometna vozlišča, se po SPRS razvijajo mesta Celje, Kranj, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto. Kot druga središča nacionalnega pomena se razvijajo mesta Postojna, Ptuj in Velenje ter somestja Brežice–Krško–Sevnica, Jesenice–Radovljica, Slovenj Gradec–Ravne na Koroškem, Dravograd in Trbovlje–Hrastnik–Zagorje ob Savi.

**Središča regionalnega pomena** so pomembna za zagotavljanje enakovredne in uravnotežene oskrbe prebivalstva in delovnih mest v gravitacijskih območjih, ki so odmaknjena, hribovita, ali oddaljena od glavnih prometnih koridorjev. Pomembna vlogo imajo predvsem pri obmejnih in obrobni območjih, ki so odmaknjena od nacionalnih središč. Središča regionalnega pomena so naslednja: Ajdovščina, Črnomelj, somestje Domžale–Kamnik, Gornja Radgona, Idrija, Ilirska Bistrica, Kočevje, Lendava, Ljutomer, Ormož, Sežana, Škofja Loka, somestje Šmarje pri Jelšah, Rogaška Slatina, Tolmin in Tržič z Bistrico pri Tržiču.

**Središča lokalnega pomena** zagotavljajo enakomerno dostopnost do storitev in delovnih mest na lokalni ravni. Kot medobčinska središča se razvijajo predvsem Bovec, Cerknica, Cerkno, Gornji Petrovci, Grosuplje, Laško, Lenart v Slovenskih goricah, Litija, Logatec, Metlika, Mozirje, Radlje ob Dravi, Ribnica, Ruše, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Šentjur, Trebnje, Vrhnika in Žalec (Obrazložitev strategije prostorskega razvoja Slovenije, 2004: 28-30).

### **2.3.1 REGIONALNA OBMOČJA**

Regionalna območja so opredeljena kot gravitacijska območja središč nacionalnega in regionalnega pomena, ki so oblikovana na podlagi regionalne pripadnosti prebivalstva in

---

obstojećih povezav na mezoregionalni ravni. Tako je ozemlje Slovenije razčlenjeno na 30 regionalnih območij. Od teh gravitacijskih območij jih je petnajst nacionalnega pomena. Pri njihovem določanju so bili upoštevani naslednji kriteriji:

- ekonomski kriteriji (raven razvitosti, razmestitev dejavnosti, migracijski tokovi, primerjalne prednosti in značilnosti, značilnosti prebivalstva, infrastrukturna opremljenost, dolžina poti),
- dosednji razvoj poselitve (dolinska poselitve, kateri se je prilagodil potek glavnih prometnih koridorjev),
- prostorski pogoji (naravne meje med območji),
- zgodovinski razvoj.

Namen SPRS je povezati območja v omrežje storitvenih, oskrbnih in drugih dejavnosti, delovnih mest z dobrimi prometnimi in telekomunikacijskimi povezavami. Pri tem je potrebno paziti na racionalno organizacijo dejavnosti v prostoru, kar vpliva na zmanjševanje poti, časa in stroškov za vsakodnevna potovanja na delo ali do oskrbno-storitvenih dejavnosti. Za ureditev in izboljšanje razmer na tem področju se poselitve v bodoče usmerja v bolj strnjena in organizirana naselja, kjer je lažje zagotoviti pogoje, ki jih zahteva sodoben način življenja.

Vplivna območja središč nacionalnega pomena, katerih vpliv sega tudi na gravitacijska območja drugih središč nacionalnega ali regionalnega pomena, so funkcijske regije, ki imajo v povprečju 150.000 prebivalcev. Znotraj funkcijskih regij se spodbuja policentrični razvoj z zgoščevanjem razvojnih polov in strukturirano decentralizacijo omrežja središč, z namenom racionalizacije, varčevanja s prostorom, sredstev in energije. Takšen urbani sistem omogoča izkoriščanje razpoložljivih virov in večjo učinkovitost družbeno-gospodarskega razvoja. (Obrazložitev in utemeljitev prostorske strategije, 2004: 28-33)

### **3 DOLOČANJE MAJHNIH IN SREDNJE VELIKIH MEST – PREGLED TUJE LITERATURE**

#### **3.1 ESPON 1.4.1 – MAJHNA IN SREDNJE VELIKA MESTA**

Projekt Espon 1.4.1 (2006)<sup>2</sup> definira osnovne smernice pri določanju majhnih in srednje velikih mest v Evropi, zato ima pomembno vlogo v diplomski nalogi. Poudarek projekta je na izboljšanju znanja o prostorskem razvoju manjših in srednje velikih mest v Evropi. Ukvarja se z definicijo majhnih in srednje velikih mest na evropskem območju, analizira njihovo vlogo v prostorskem razvoju glede na njihov geografski položaj, njihove gospodarske vloške, njihovo funkcijo in zmožnost specializacije v točno določenem sektorju. Hkrati pa se ukvarja z iskanjem tipike v regiji, ki se nanaša na majhna in srednje velika mesta na nivoju NUTS II ali NUTS III, in analizira njihove specifične potenciale in izzive.

S pomočjo pregleda stanja majhnih in srednje velikih mest v evropskih državah omogoča seznanitev s težavami na tem področju in ponuja določene rešitve, ki bi jih lahko uporabili v Sloveniji. Zastavljen je precej ambiciozno, saj želi določiti enotno definicijo, ki se lahko uporablja v celotni Evropi. Pri tem bomo primerjali predvsem ugotovitve programa z obstoječim stanjem v Sloveniji in poskušali oblikovati metodologijo, ki bi bila primerna za določanje MSVM v Sloveniji.

Delo na projektu je bilo organizirano tako, da je bil celoten projekt razdeljen na pet delovnih paketov, kjer je bil vsak dodeljen enemu od partnerjev.

Prvi delovni paket (WP1) identificira evropska majhna in srednje velika mesta (MSVM<sup>3</sup>), v smislu pregleda definicij MSVM v državah, ki sodelujejo pri projektu ESPON 2006.

V Evropi prevladujejo trije statistični pristopi določanja MSVM: morfološki pristop, funkcionalni pristop in administrativni pristop. Glavna naloga WP1 je pregled obstoječih

---

<sup>2</sup> Celotno poglavje povzeto po ESPON (2006), razen kjer je naveden drug vir.

<sup>3</sup> MSVM je slovenska različica kratice SMESTO, ki je kratica angleškega izraza Small and Medium-sized Towns, kar pomeni majhna in srednje velika mesta.

---

pristopov in opis, za kaj so bili uporabljeni. Drugi del WP1 je osredotočen na razpoložljivost podatkov, ki so potrebni za določitev MSVM.

Drugi delovni paket (WP2) analizira vloge in funkcije MSVM na osnovi pregleda obstoječe literature o MSVM v Evropi. V končni stopnji dela na WP2 bo prišlo do ugotovitev potencialov in izzivov za MSVM v bodočem prostorskem razvoju v Evropi.

Tretji delovni paket (WP3) se ukvarja s tipologijo majhnih in srednje velikih mest in njihovim nanašanjem na regijo. Pri tem je potrebno analizirati vloge in funkcije MSVM v regiji in ugotoviti najprimernejšo tipologijo za celoten ESPON prostor.

Četrty delovni paket preučuje glavne študije MSVM v Evropi. Njegov glavni cilj je poglobitev razumevanja potencialov in izzivov za MSVM v ESPON prostoru, testiranje zmožnosti predlaganih tipologij in definicij ter predstavitev konkretnih mest v regiji.

Peti delovni paket vsebuje zaključke in priporočila. Določene so končne vloge in funkcije MSVM, splošna definicija za MSVM pa ni določena.

Velik del študije vsebuje pregled literature, vključno z analizami ESPON poročil. Drug vir informacij predstavljajo odgovori na vprašalnik, ki je bil razposlan vsem partnerjem pri projektu in vsem ECP ter informacije zbrane o nacionalnih definicijah MSVM. Vprašalniki so bili poslani naslednjim partnerjem: Franciji, Španiji, Avstriji, Italiji, Madžarski, Nemčiji, Grčiji, Finski, Poljski in Cipru. Študije primerov metodologije so opisane v četrtem poglavju.

### 3.1.1 RAZLIČNI PRISTOPI DEFINIRANJA URBANIH OBMOČIJ V EVROPI

Preden lahko začnemo z analizo majhnih in srednje velikih mest, moramo razlikovati urbana območja od ruralnih. V različnih državah se uporabljajo različni pristopi, vendar se je najpogosteje uporabljal statistični pristop določanja urbanih območij. Šele ko so določena urbana območja, sledi identifikacija majhnih in srednje velikih mest.

Poznamo naslednje pristope določanja urbanih območij:

- **Administrativni pristop** definira urbano območje na podlagi administrativnega statusa območja. Temelji na pravno določenih administrativnih mejah, kot so občinske meje in meje pokrajine. Ta pristop omogoča večjo strukturo, organizacijo in kontrolo znotraj države.
  - **Morfološki pristop** definira urbano območje na podlagi urbanih sklenjeno pozidanih površin, števila prebivalcev in razmerja med mestnim območjem in urbanim naseljem.
-

- **Funkcionalni pristop** definira urbano območje na osnovi medsebojnega vplivanja med jedrom območja, ki je določeno po morfološkem kriteriju in obkrožajočim območjem. Ta pristop upošteva tako socialni kot tudi ekonomski vidik.

V evropskih državah se bolj ali manj uporabljajo vsi pristopi. Nekatere bolj uporabljajo oblasti in imajo uradno veljavo, spet drugi se uporabljajo samo za statistične namene. Nekateri od njih so bili uporabljeni v raziskavah in niso bili primerni za uradno uporabo v državah.

### Administrativni pristop

V nekaterih evropskih državah se občine delijo na mestne in podeželske glede na število prebivalcev, na osnovi njihove administrativne vloge, njihovih zgodovinskih pravic ali preprosto z odločitvijo vlade.

Ponekod so občine obravnavane kot mestne, če število prebivalcev preseže točno določen prag. Tako potem administrativne meje predstavljajo razmejitev za določeno mesto. Ob izpolnitvi tega praga območje skoraj zanesljivo dobi status mesta, kar mu daje posebne pravice in dolžnosti na državni in regionalni ravni.

Preglednica 1: Prag števila prebivalcev za določitev statusa mest v državah (ESPON, 2006: 19)

Država	Ime	Populacijski prag
Švica	Ville isolée (status mesta)	Več kot 20.000 prebivalcev
Avstrija	status mesta	Več kot 20.000 prebivalcev
Češka	<i>nima imena</i>	Več kot 2.000 prebivalcev
Španija	<i>nima imena</i>	Več kot 10.000 prebivalcev
Italija	<i>nima imena</i>	Več kot 10.000 prebivalcev
Slovaška	<i>nima imena</i>	10 000 prebivalcev
Irska	<i>nima imena</i>	Več kot 5.000 prebivalcev kombinirana s funkcijo naselja
Luksemburg	<i>nima imena</i>	Komune (občine) z več kot 2.000 prebivalci

Država lahko podeli mestnemu območju status mesta, če ima nek točno določen administrativni status v regiji ali državi.

Na Poljskem je za določanje statusa mest zadolžen predsednik vlade in o statusu mesta odloča sam. Odločitev je sprejeta na podlagi različnih kriterijev, kot so število prebivalcev, gostota pozidave, vendar ni točno določenih kvantitativnih kriterijev.

V Nemčiji so dežele pooblašene s strani države za določanje statusa mestom. Deželna oblast sprejme odločitev na podlagi enega od treh parametrov, ki se uporabljajo v državi za določitev mesta. V Nemčiji so tako mesta razdeljena na 1408 občinskih mest in 88 neodvisnih mest.

Na Madžarskem poznamo dve vrsti mest in izjemo, glavno mesto Budimpešto, ki ima poseben status. V prvi skupini so mesta, ki imajo več kot 50.000 prebivalcev, v drugo skupino pa spadajo mesta, ki jih določi parlament na podlagi funkcionalnih, morfoloških, institucionalnih in kulturnih faktorjev.

V Avstriji mora mesto predstavljati administrativni center bodisi na lokalnem bodisi na regionalnem nivoju, da se mu podeli status mesta.

Urbani razvoj velikokrat prehitveva administrativne načine določevanja mej mest, zato je potrebno uvesti nove inovativne metode. Tudi v Sloveniji se določa status mesta na podlagi vladne odločitve, kjer ima vlada točno določen kvantitativen kriterij števila prebivalcev in določene kvalitativne kriterije<sup>4</sup>.

Zgodovinska mesta so mesta, ki izvirajo še iz srednjega veka ali iz industrijske revolucije in so se ohranila vse do danes. V nekaterih državah ima zgodovinsko ozadje mest pomembno vlogo pri opredeljevanju mest. Predvsem v Nemčiji je pomembna zgodovinska vloga mesta znotraj dežele. Na Poljskem je to samo eden od kriterijev, da lahko naselje postane mesto. V Veliki Britaniji je poleg zgodovine mesta pomemben tudi razvoj mesta skozi čas.

V Sloveniji mestom status določa Vlada RS. Pri tem uporablja poleg kriterija števila prebivalcev tudi druge kriterije: ekonomsko strukturo, gostoto prebivalstva, naseljenost in zgodovinski razvoj. Vlada RS pri zgodovinskem razvoju samo preveri, ali je bil v preteklosti naselju dodeljen pravni akt, na osnovi katerega ima naselje status mesta. Poudarek je na upravnopravnem položaju mesta v preteklosti.

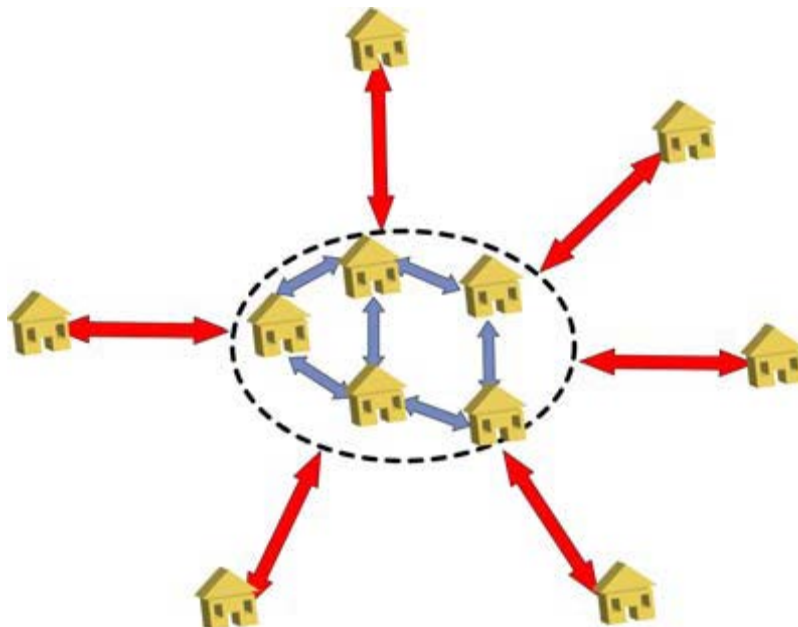
---

<sup>4</sup> Več o kriterijih za določitev statusa mest je zapisano v poglavju Zakonodaja na področju določanja mest in njihovih funkcij.

---

### Morfološki pristop

V mnogih državah je določitev sklenjeno pozidanih površin (angl. continuous built-up area) prvi korak pri ločevanju urbanih območij od ruralnih. Sklenjeno pozidane površine se na območjih, kjer prihaja do neprestanega širjenja urbanega tipa poselitve, seveda širijo navzven.



Slika: Sklenjeno pozidane površine (ESPON, 2006: 21)

Za definiranje sklenjeno pozidanih površin se uporabljata dva kriterija:

- razdalja med zgradbami mora biti pod določenim pragom in
- celotna populacija stanujočega prebivalstva mora dosegati minimalni prag.

Velikost praga, ki ga določajo med zgradbami, se v evropskih državah razlikuje. Ponekod se uporabljajo tudi kvalitativni pristopi za določevanje sklenjeno pozidanih območij, vendar brez točno določenih vrednosti. Maksimalne razdalje med zgradbami se v evropskih državah gibljejo od 50 m v Angliji in 250 m v Belgiji in Norveškem. Toda največ držav ima določen prag za določanje urbanih območij pri 200 m, kar so predlagali tudi Združeni narodi. V Sloveniji razdalja med zgradbami v mestnih območij ne sme presegati 300 m (Pavlin, 2003: 21).

Zanimivo je, da se različne rabe površin ne upoštevajo enako po celotni Evropi. Trgovska in industrijska območja so v Franciji izključena iz morfoloških urbanih površin, ostale države,

---



kot so Belgija in Irska, pa jih vključujejo. Posledica tega so bolj razdrobljene urbane površine v Franciji.

Da postanejo sklenjeno pozidana območja urbana, morajo izpolniti še kriterij populacijskega praga, ki se razlikuje od države do države. Na Irskem se uporablja število lastnikov stanovanj. V primeru dejanskega števila prebivalcev se prag giblje okrog 200 prebivalcev v Belgiji in do 3.000 prebivalcev v severnih evropskih državah. Na Škotskem in v Angliji je prag določen pri 1.000 prebivalcih, v Franciji pri 2.000 prebivalcih, v Avstriji in Grčiji pri 10.000 prebivalcih, na Irskem pa se kot prag uporablja 50 lastnikov stanovanj. Nekatere države kot na primer Španija, Italija, Poljska in Nemčija ne upoštevajo kriterija števila prebivalcev.

Preglednica 2: Razdalja med naselji in populacijski prag pri določanju urbanih območij v evropskih državah (ESPON, 2006: 23)

<b>Država</b>	<b>Razdalja</b>	<b>Populacijski prag</b>
Finska	200 m	200 prebivalcev
Švedska		
Danska		
Norveška	50 m	200 prebivalcev
Wales	50 m	1000 prebivalcev
Anglija		
Škotska	50 m	3000 prebivalcev
Grčija	200 m	10 000 prebivalcev
Irska	200 m	50 lastnikov stanovanj
Belgija	250 m	200 prebivalcev

V Franciji občina pripada morfološkemu urbanemu območju, če več kot 50% populacije pripada sklenjeno pozidanemu območju, ki ima skupaj več kot 2000 prebivalcev. V Avstriji in Grčiji je občina obravnavana kot urbana, če sklenjeno pozidane površine na svojem teritoriju izpolnjujejo zgoraj omenjene kriterije. Države, ki nimajo formalne definicije urbanih območij, kot sta Nemčija in Poljska, uporabljajo kot kriterij delitve urbanih območij gostoto prebivalcev. Nemške regije NUTS 3 z gostoto prebivalcev več 150 preb./km<sup>2</sup> so obravnavane kot urbana območja. Na Poljskem ne uporabljajo kvantitativni kriterijev, temveč le kvalitativne.

Na Nizozemskem je statistični urad definiral pet kategorij urbanizacije. Glavni uporabljeni parameter je število naslovov na kvadratni kilometer. Poznamo naslednje kategorije:

- ekstremno urbanizirana območja: 2.500 naslovov in več,
- zelo urbanizirana: 1.500 do 2.500 naslovov,
- zmerno urbanizirana: 1.000 do 1.500 naslovov,
- komaj urbanizirana: 500 do 1.000 naslovov,
- neurbanizirana: manj kot 500 naslovov.

Urbana območja tako predstavljata prvi dve alineji, tretja predstavlja pol-urbana območja, zadnji dve alineji pa predstavljata ruralna območja.

### **Funkcionalni pristop**

Funkcionalni pristop za določanje urbanih območij se v evropskih državah deli na tri glavne dele:

- urbano jedro, ki je definirano kot središče mesta,
- notranji obroč, ki meji na jedro in ustreza urbanim območjem,
- zunanji obroč, ki ustreza zunanjim mejam mesta in je pogosto bolj raztegnjen kot ostali deli.

Območje, določeno na osnovi teh treh delov, imenujemo urbana regija.

Francija, Belgija in Nizozemska imajo uradno definirane urbane regije. V Angliji, na Irskem, v Španiji in Nemčiji so bile urbane regije določene empirično, z raziskavami nacionalnih inštitutov in agencij.

Funkcionalni pristop temelji na izmenjavi funkcij med različnimi deli urbane regije in se kaže v številu prebivalcev v jedru, številu delovno aktivnih prebivalcev v jedru, območju delovne sile in deležu zaposlenih v posameznem sektorju.

---

## *Urbano jedro*



Slika: Urbano jedro (ESPON, 2006: 26)

Urbano jedro predstavlja najbolj centralni del urbane regije. Glede na državo ima lahko različne definicije. Spodnja tabela prikazuje nekaj najbolj zanimivih definicij urbanih jedr.

Preglednica 3: Definicije urbanih jedr po državah in njihovo ime (ESPON, 2006: 27)

<b>Država</b>	<b>Ime</b>	<b>Definicija urbanega jedra</b>
Francija	Pole urbain (urbano jedro)	Urbano območje z vsaj 5.000 delovnimi mesti, ki ne pripada nobeni drugi aglomeraciji
Belgija	Ville centrale (urbano jedro)	Statistična delitev ozemlja glede na gostoto prebivalcev
Švica	Commune-noyau (občinsko jedro)	Občina z vsaj 2.000 delovnimi mesti in razmerje med številom delovno aktivnega prebivalstva in številom aktivnega prebivalstva nad 0,85
Avstrija	<i>nima imena</i>	Občina z najmanj 10.000 prebivalci in vsaj 5.000 zaposlenimi
Anglija	Metropolitan Economic Labour Areas (velemestna delovno- ekonomska območja)	Vsaj ena občina z najmanj 20.000 delovnimi mesti in gostoto nad 1.235 delovnih mest/km <sup>2</sup>
Nizozemska	<i>nima imena</i>	Nima definirano

Kot je razvidno iz zgornje tabele, urbano jedro določa število prebivalcev ali število delovnih mest, lahko pa tudi oba pogoja. Število delovnih mest se giblje med 2.000 v Švici in 20.000 v Angliji. Države, kot je Avstrija, upoštevajo celo oba pogoja pri določanju urbanih jeder.

### *Notranji obroč*



Slika: Notranji obroč (ESPON, 2006: 27)

Notranji obroč mesta se smatra kot urbani obroč, če meji na urbano jedro, je urbaniziran in ima dnevne migracije v smislu izmenjave delovne sile z urbanim jedrom.

Preglednica 4: Definiranje notranjega obroča po državah in njegovo ime (ESPON, 2006: 28)

<b>Država</b>	<b>Ime</b>	<b>Definicija urbanega jedra</b>
Francija	Banlieue	Občine, ki zunaj urbanega jedra pripadajo urbanemu območju
Belgija	Agglomeration (aglomeracija)	Obsega urbano jedro, ki je definirano z sklenjeno pozidanimi površinami in visoko gostoto populacije
Švica	Agglomeration (aglomeracija)	Okoliške občine z vsaj 1/6 delovne populacije v urbanem jedru, plus 3 od 5 parametrov, ki so: sklenjeno pozidano območje, gostota prebivalcev, delovnih mest, število prebivalcev, ki narašča in maksimalno število delavcev zaposlenih v primarnem sektorju
Avstrija	<i>nima imena</i>	Vsaj 30% delovne populacije iz sosednjih območij je zaposlenih v urbanem jedru
Anglija	Metropolitan Economic Labour Areas (aglomeracija)	Vsaj 15 % prebivalcev dnevno migrira v urbano jedro; urbano jedro in notranji obroč morata imeti skupaj vsaj 70.000 prebivalcev
Nizozemska	<i>nima imena</i>	Sklenjeno pozidane površine, ki so prilagojene administrativnim mejam, 50.000 delovnih mest in 150.000 potencialnih javnih uporabnikov; velemesto ima skupaj vsaj 100.000 prebivalcev

Notranji obroč je naravno nadaljevanje urbanega jedra in nima večjih strukturnih sprememb. Najbolj pogost pogoj za določanje notranjega obroča je število dnevni migrantov, ki so zaposleni v urbanem jedru. Ta pogoj variira med 15% v Angliji in 40% v Franciji. Premzl (1999) pojav notranjega obroča razlaga kot posledico procesa suburbanizacije, kjer se v razvijajoča predmestja iz središč selijo razne dejavnosti in proces prenove.

### Zunanji obroč



Slika: Zunanji obroč (ESPON, 2006: 29)

Zunanji obroč predstavlja mejo urbane regije. Pogosto je tudi meja med urbanim in ruralnim območjem. V Sloveniji imamo veliko majhnih urbanih naselij, zato je določevanje zunanjega obroča toliko zahtevnejše, saj so prehodi med urbanimi in ruralnimi območji težko določljivi.

Preglednica 5: Definicija zunanjega obroča po državah in njegovo ime (ESPON, 2006: 29)

Država	Ime	Definicija urbanega jedra
Francija	Couronne peri-urbaine (zunanji obroč)	Občine, ki pripadajo istemu urbanemu območju kot urbano jedro, imajo 40% delovnega prebivalstva zaposlenega v urbanem jedru
Belgija	Banlieue (zunanji obroč)	Visoka odvisnost suburbanih območij v smislu dnevnik komunikacij
Švica	<i>nima imena</i>	Ni definirano
Avstrija	<i>nima imena</i>	Ni definirano
Anglija	(Outer ring) zunanji obroč	Občina, katere delovno aktivno prebivalstvo migrira v večjem številu v to velemesto kot v katerokoli drugo
Nizozemska	<i>nima imena</i>	Analiza komunikacij in trgovine med velemestom in obkrožajočimi občinami

Veliko držav nima točne definicije zunanjega obroča, zato zunanji obroč ni tako natančno definiran kot notranji obroč in urbano jedro.

V Belgiji, na Nizozemskem in v Veliki Britaniji je zunanji obroč definiran na osnovi dnevnih migracij. V Italiji imajo definicijo velemest, ki določa, katera okoliška območja spadajo zraven. Na Madžarskem za opis zunanjega obroča uporabljajo morfološke kriterije (neprekinjena naselitev, raba površin, gostota prebivalstva) in funkcionalne kriterije (dnevne migracije in število delovnih mest). Za določanje vplivnega urbanega območja se uporablja kombinacija suburbanih in periurbanih območij, ki obkrožajo urbano jedro. Urbano vplivno območje tako predstavlja območje, ki ga polarizira urbano jedro.

Določene države se raje za razlikovanje funkcionalnega urbanega sistema poslužujejo območij delovnih mest kot urbanih regij. Območje delovnih mest je definirano na osnovi dnevnih migracij delavcev iz ene občine v drugo. Če aktivni del populacije redno vsakodnevno potuje iz ene v točno določeno drugo občino, in sicer večkrat kot v katero koli drugo, govorimo o območju delovnih mest. Vse države, ki uporabljajo ta kriterij, imajo točno določene pogoje. Če imajo okoliške občine dnevno migracijo v določeno občino večjo od določenega praga, govorimo, da njihove meje določajo območje delovnih mest.

Na Švedskem se za določanje občin, ki predstavlja območje delovnih mest, uporabljata dva pogoja. Prvi pogoj je, da mora manj kot 20% delovno aktivnega prebivalstva migrirati v sosednje občine in drugi, da migracija v katero koli drugo občino manjša od 7,5% celotnih migracij.

V Angliji so območja delovnih mest določena s tem, da mora 70% delovno aktivnega prebivalstva, ki tam prebiva, tam tudi delati, in število delovne populacije mora biti večje od 20.000. Kot glavni kriterij za določanje območij delovnih mest se uporabljajo komunikacijske povezave med občinami, kjer se upoštevajo vsakodnevne migracije delavcev v zasebnem sektorju.

---

Preglednica 6: Pristopi in njihovi načini določanja urbanih površin v evropskih državah (ESPON, 2006: 32)

Država	Morfološki pristop		Funkcionalni pristop		Administrativni pristop	
	Sklenjeno pozidane površine	Gostota	Urbane regije	Območje delovnih mest	Pomembnost velikosti občine za mesto	Vladna določitev mest
O: definicija obstaja						
N: definicija ne obstaja						
Francija	O	N	O	O	N	N
Švedska	O	N	N	O	N	N
Nemčija	N	O	N	N	O	O
Avstrija	O	N	O	N	O	O
Finska	O	N	N	O	N	N
Norveška	O	N	N	O	N	N
Italija	N	N	O	O	O	O
Španija	O	N	O	N	O	N
Poljska	O	O	O	N	O	O
Madžarska	N	N	O	N	O	O
Anglija	O	N	O	N	N	N
Irska	O	N	O	N	N	N
Nizozemska	N	O	O	N	N	N
Grčija	O	N	N	N	N	N
Češka	N	N	N	N	O	N
Belgija	O	N	O	N	N	N

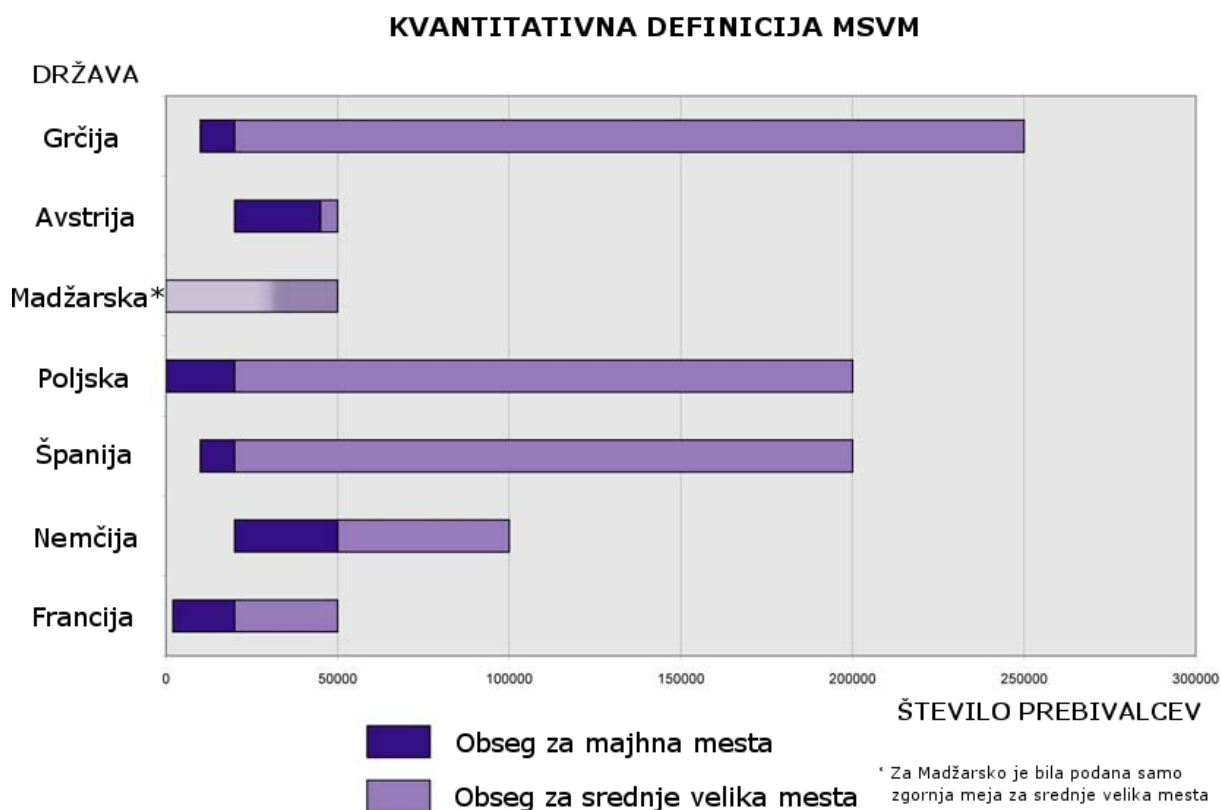


### 3.1.2 RAZLIKOVANJE MAJHNIH IN SREDNJIH MEST OD OSTALIH URBANIH OBMOČIJ

Določena urbana območja predstavljajo osnovo za določevanje majhnih in srednje velikih mest. V Sloveniji je urbana območja določil Statistični urad RS leta 2003<sup>5</sup>. V nadaljevanju bodo opisane največkrat uporabljane definicije, ki se uporabljajo za definiranje MSVM.

#### Kvantitativna definicija določanja MSVM

V največ državah je MSVM definirano z demografskim kriterijem v urbani regiji. Število prebivalcev je glavni kriterij za razlikovanje med velemesti in MSVM. Za določanje MSVM je potrebno postaviti tri prage: zgornjo mejo za srednja mesta, spodnjo mejo za majhna mesta in mejo med majhnimi in srednje velikimi mesti.



Grafikon 1: Kvantitativna definicija MSVM v različnih evropskih državah (ESPON, 2006:34)

<sup>5</sup> Določitev urbanih območij v Sloveniji je podrobneje opisana v poglavju Določitev mestnih naselij in naselij mestnih območij v Republiki Sloveniji za statistična izkazovanja.

Kvantitativno razlikovanje med majhnimi in srednje velikimi mesti se med evropskimi državami zelo razlikuje. Zato je težko najti nacionalnih kriterij, ki bi bil primeren za določevanja MSVM v celotni Evropi. Kvalitativni kriterij ni samo odvisen od števila državljanov posamezne države, kar vidimo iz primera Francije in Nemčije, ampak ga določajo tudi drugi kriteriji. Zato je za določanje MSVM potrebno uporabiti podobne kriterije kot pri določanju urbanih regij.

### **Kvalitativna definicija določanja MSVM**

Mesto je prostor, kjer se srečujejo različne dejavnosti: ekonomske, kulturne, politične, administrativne ali finančne, večinoma gre za kombinacijo teh dejavnosti, ki delajo mesto pomembno v prostoru.

V Nemčiji imajo način rangiranja mest - glede na parameter centralnosti, ki določa pomembnost mesta. Določanje nemških MSVM po Gatzweilerju (1993):

- **Velika srednja mesta:** večja ali srednje velika upravna središča, s 50.000 do 100.000 prebivalci.
- **Majhna srednja mesta:** večja ali srednje velika upravna središča, z manj kot 50.000 prebivalci.
- **Majhna mesta:** mesta z določenimi pravicami in privilegiji in središča na nižjem nivoju.

Gatzweiler uporablja centralnost kot glavni kriterij za določevanje majhnih in srednjih mest. (Gatzweiler v ESPON, 2006: 35)

### ***MSVM v prostorskem pomenu***

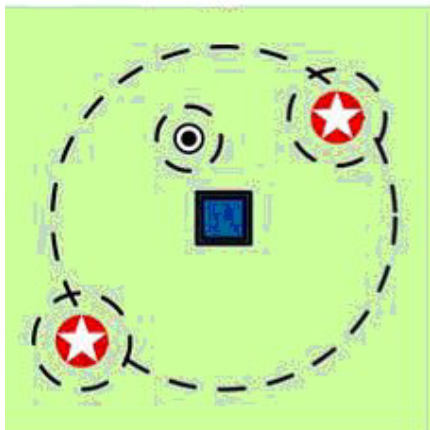
Program ESPON 1.4.1 določa tri vloge MSVM v širšem prostoru:

- MSVM, ki se nahajajo na obrobju velikih mest in njihovih funkcionalnih območij; njihovi funkcionalni območji se prekrivata. To je tipični primer periurbanih mest.
- Mreža MSVM, kjer se funkcionalna območja redko prekrivajo.
- MSVM, ki predstavljajo razvojne pole v ruralnih območjih.

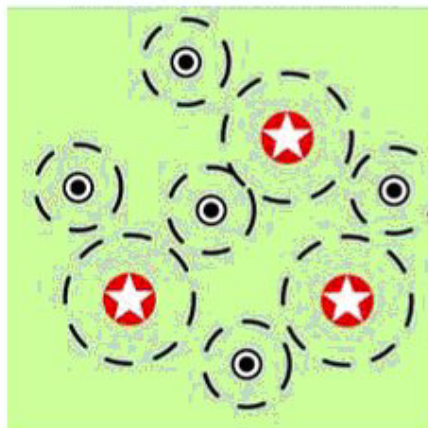
Prostorski pomen MSVM se zelo razlikuje. V ruralnem svetu predstavlja bolj zgostitveno središče za delo kot za druge pomembne dejavnosti.

---

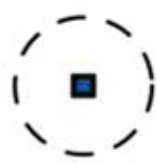
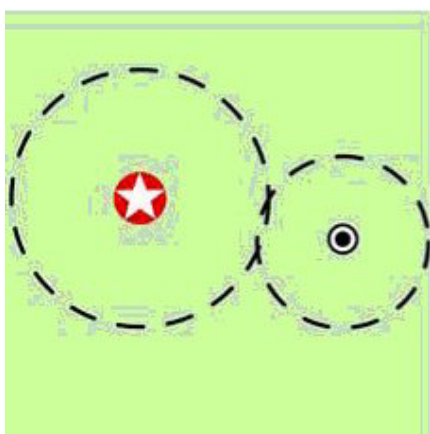
### MSVM na obrobju aglomeracije



### Omrežje MSVM



### MSVM v ruralnem območju



Veliko mesto in njegovo funkcionalno območje



Srednje veliko mesto in njegovo funkcionalno območje



Majhno mesto in njegovo funkcionalno območje

Slika 1: Majhna in srednje velika mesta v prostoru (ESPON, 2006: 37)

Določena majhna mesta nudijo visok nivo storitev glede na njihovo velikost, oskrbujejo relativno velika ruralna območja in spadajo v prej omenjeno tretjo kategorijo. Spet druge imajo predvsem naseljitveno vlogo brez drugih pomembnejših dejavnosti, ki jih za njih opravlja bližnje večje mesto.

#### ***Funkcijska usmeritev definicije MSVM***

Največkrat je SMESTO določen v urbanem območju z zgornjim in spodnjim pragom. Vendar tak pristop ne daje dovolj poudarka dejavnostim, ki so značilna za MSVM. Zato bo potrebno

v Sloveniji poleg praga upoštevati tudi dejavnosti, ki so značilne za posamezno skupino mest. Ubrati bo potrebno podobno pot kot na Irskem in v Nemčiji.

Nacionalna prostorska strategija Irske določa dva pristopa za določanje in prikaz dejavnosti, značilnih za urbane centre z več kot 5.000 prebivalci. Sem spadajo najrazličnejše aktivnosti in servisne dejavnosti za oskrbo prebivalcev mesta in zaledja. Dejavnosti so razdeljene v sedem kategorij:

- finančne storitve,
- trgovske storitve,
- poslovne storitve,
- socialne in administrativne storitve,
- izobraževalne storitve,
- turistične in prostočasne storitve,
- kmetijske storitve (*agricultural services*).

Omogočena je določitev skupnega indeksa opremljenosti za vseh sedem skupin storitev. Ta funkcionalni indeks podaja funkcionalne značilnosti urbanih centrov in njihovo rangiranje glede na število prebivalcev. Drugi korak temelji na določanju funkcijskih območij, ki se nanašajo na funkcije urbanih centrov. Za vsako funkcijo je oblika urbanega območja odvisna od:

- bližine centrov s podobnimi dejavnostmi,
- narave in vzorca transportnega sistema,
- topografije notranjosti dežele,
- obsega in velikosti samih dejavnosti.

Funkcijsko območje je tako določeno na podlagi funkcijskih območij vseh sedmih skupin dejavnosti.

V Nemčiji se centralnost določa na deželni in ne na nacionalni ravni. Centralnost je določena na podlagi dejavnosti, ki so prisotne v mestih. Lep primer je Bavarska, kjer centralnost ločuje majhna mesta od srednje velikih na podlagi storitev, ki so locirane v mestih. Tako poznajo dve kategoriji majhnih središč (Kleinenzentrum, Unterezentrum), srednje velika

---

središča (Mittelzentrum) in vrhovna središča (Oberzentrum). Centralnost določajo naslednji kriteriji:

- maloprodaja,
- število delovnih mest (število zaposlenih, število dnevnih migrantov na delo),
- denarne storitve (pošta, banke in hranilnice),
- zdravstvo (splošni zdravnik, zobozdravnik, lekarna, splošna bolnišnica, klinični center),
- sociala (socialna oskrba, dom za ostarele),
- izobraževalne ustanove (osnovna šola, poklicne šole, gimnazije, šole za odrasle, višje in visoke šole),
- javni prevoz (avtobusne postaje, železniška postaja),
- uradi in sodišča (sedež upravne enote, policijska postaja, sodišče, davčni urad, zavod za zaposlovanje, višje sodišče),
- število prebivalcev.

Na osnovi teh kriterijev, kjer je vsak vreden natanko eno točko, se nato določi skupno število točk mesta. Glede na število doseženih točk se nato razvršča mesta v prej omenjene štiri kategorije. Ta način zelo dobro kombinira morfološke in funkcionalne kriterije.

Na Norveškem uporabljajo za določanje urbanih območij predvsem morfološki kriteriji, in sicer sklenjeno pozidane površine. V študiji, ki so jo izdelali na Škotskem leta 2002 in ima poudarek na dostopnosti storitev v ruralnih območjih, je prikazan prostorski pomen MSVM. Najprej so območja razdelili na tri glavne kategorije: urbana Škotska, majhna mesta in ruralna Škotska. Nato je sledila analiza oddaljenosti do dvajsetih različnih storitev od vsake kategorije območij. Oddaljenost se je določala na podlagi časa, ki je potreben za vožnjo do posamezne storitve. Na podlagi tega so potem določali pomene mest.

Zgoraj opisani primeri so dali naslednja zaključka: (1) Centralnost je lahko definirana z različnimi tipi kriterijev, bližino majhnega/srednjega/velikega mesta ali oddaljenostjo do storitev ter (2) kombinacija morfoloških in funkcionalnih pristopov omogoča izboljšavo analiz predvsem pri MSVM.

---

### **Določanje majhnih in srednje velikih mest v Evropi**

Namen je določitev osnutka definicije MSVM, ki bi se lahko uporabljala v vseevropskem prostoru. Pred tem se je potrebno osredotočiti na pojem »majhno in srednje veliko« z namenom določitve MSVM v urbanem sistemu. Predstaviti je potrebno še podatke, ki bi se lahko uporabili za tako študijo.

»Majhno in veliko« se največkrat nanaša na število prebivalcev mesta. Pumain (1999), je velikost mesta predstavil kartografsko z velikostjo obroča, ki ne predstavlja absolutnega števila prebivalcev, ampak se nanaša na povezavo prebivalcev z večjim mestom v urbanem območju. Ta metoda predstavlja različne strukture urbanega sistema, ki se nahajajo ravno v tradicionalnih kartah.

Drugi pomemben način je klasifikacija mest glede na centralnost, ki je na primer uporabljena v Nemčiji in temelji na identifikaciji dejavnosti mest. Tretji primer določanja MSVM se nanaša na ozemeljski vpliv. Na primer, imamo dve mesti, ki imata enako velikost in enako stopnjo centralnosti, lahko pa imata različen ozemeljski vpliv na okolico.

Specialne funkcije mest so pomembne predvsem na nacionalnem in internacionalnem nivoju. Industrijske in splošne oskrbne funkcije pa se predvsem nanašajo na srednje velika in majhna mesta. Tako je bila projektna strategija za definiranje majhnih in srednje velikih mest razvita v dveh različnih korakih: identifikaciji in karakterizaciji.

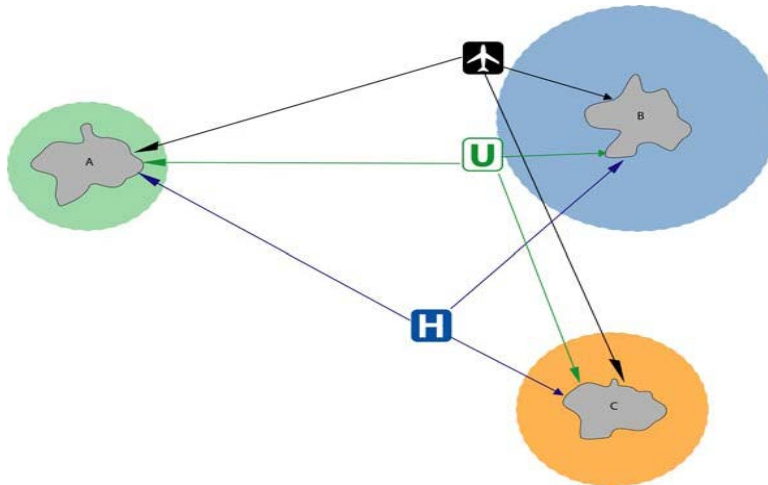
### ***Identifikacija***

Pri določanju velikosti mest se je potrebno osredotočiti na način življenja in prostorske značilnosti. Najpogosteje je uporabljen morfološki pristop za razločevanje mesta od ostalih prostorskih enot. Mesta se določajo na osnovi sklenjeno pozidanih površin, dobrih prometnih povezav in tipične urbane arhitekture. Gre za najpogosteje uporabljen pristop v evropskih državah, ki ga predlagajo tudi Združeni narodi. Kot glavni kriterij za določanje majhnih in srednje velikih mest je nato število prebivalcev v teh morfoloških območjih. V državah, kjer nimajo določenih teh morfoloških kriterijev, se določa število prebivalcev na osnovi administrativnih mej.

---

### ***Karakterizacija***

Drugi korak temelji na določanju značilnosti majhnih in srednje velikih mest v funkcionalnem smislu. Najprej se določa potencialni vpliv MSVM znotraj urbanega sistema. Nato se določa bližina posameznih specifičnih funkcij. Zato je potrebno določiti spisek vseh dejavnosti in njihovo pomembnost.



Slika: Vplivna območja (ESPON, 2006: 44)

Zgornja slika prikazuje tri enako velika mesta, kjer pa ima mesto B največje vplivno območje, ker je najbližje pomembnih funkcijam (letališču, univerzi). Najmanjši vpliv ima mesto A, ki je najbolj oddaljeno od vseh funkcij.

### ***Indikatorji za določanje MSVM***

V projektu ESPON 1.4.1 so bile določene skupine indikatorjev, ki pokrivajo najpomembnejše lastnosti majhnih in srednje velikih mest. Ti indikatorji spadajo v naslednje štiri skupine: demografski, geografski, ekonomski in infrastrukturni. Cilj je namreč imeti tako vrsto indikatorjev, ki obstajajo v vseh državah, z namenom primerjati majhna in srednje velika mesta v evropskem merilu.

Geografski indikatorji se nanašajo na karte GIS in je najbolje, če se nahajajo v enem od formatov GIS. S tem, da je lahko indikator G\_02 (položaj urbanih centrov) podan tudi s seznamom zemljepisne dolžine in širine ali pa v prej omenjenih formatih.

---

1. Geografski in položajni indikatorji:

G\_01 - razmejitev urbanih območij,

G\_02 - položaj urbanih centrov,

G\_03 - razmejitev funkcionalnih območij.

2. Demografski indikatorji:

D\_01 – celotna populacija,

D\_02a – število rojstev,

D\_02b – število smrti,

D\_03a – število emigrantov,

D\_03b – število imigrantov,

3. Ekonomski indikatorji:

E\_01 – število brezposelnih oseb,

E\_02 – število zaposlenih oseb,

E\_03 – celotno število oseb zaposlenih v primarnem sektorju (kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo, rudarstvo, iskanju naravnih virov),

E\_04 – celotno število zaposlenih oseb v storitvenih dejavnostih,

E\_05 – celotno število oseb zaposlenih v proizvodnem sektorju,

E\_06 – celotno število oseb zaposlenih v poslovno storitvenem sektorju,

E\_07a – število prebivalcev mesta, ki so zaposleni zunaj meja mesta,

E\_07b – število oseb, ki delajo v mestu in živijo zunaj mesta.

4. Infrastrukturni indikator:

I\_01 – seznam srednješolskih izobraževalnih ustanov.

***Dostopnost podatkov***

Z novim postopkom določanja majhnih in srednje velikih mest v Evropi so se izognili številnim že obstoječim postopkom posameznih držav. Kljub temu se bo postopek pri konkretni uporabi v državah še vedno razlikoval zaradi nedostopnih podatkov. Projektna skupina je v ta namen vsem sodelujočim državam poslala vprašalnik, s katerim sprašuje po dostopnosti potrebnih indikatorjih za analizo. Vseh 17 indikatorjev je bilo razdeljenih v štiri skupine: geografija in položaj (3), demografija (5), ekonomija (8) in infrastruktura (1). Z odgovori strokovnjakov v posameznih državah se je ugotavljalo, kateri indikatorji so bili

---



najbolj dostopni in kateri najmanj ter katere države imajo najbolj kompleksne sezname potrebnih indikatorjev.

Geografski in položajni indikatorji so bili samo v treh primerih lahko dostopni, drugače so bili nepopolni ali jih ni bilo. Ta prva kategorija je zelo pomembna za razmejitev MSVM po morfološkem kriteriju in je tudi del identifikacijske faze.

Z nekaj izjemami so najlažje dostopni demografski in ekonomski indikatorji. Uporabljajo se v drugem delu definiranja MSVM – »*karakterizaciji*«. Indikatorji infrastrukture (bolnišnice, letališča, univerze) so dostopni, tako da ne bo težav pri določevanju bližine infrastrukture.

Da bi ugotovili, kako je s podatki v Sloveniji, smo pregledali statistične podatke, ki bi lahko bili primerni. Statistični urad Republike Slovenije ima podatke razdeljene na štiri glavna področja: Demografsko socialno področje, Ekonomsko področje, Okolje in naravni viri in Splošno področje, ki tudi prikazuje geografske in upravno-prostorske delitve Slovenije. Statistični urad je za potrebe statističnega raziskovanja na državni in tudi mednarodni ravni izdelal seznam mestnih naselij in naselij mestnih območij<sup>6</sup>.

Podatki o razmejitvi funkcionalnih urbanih območij (v nadaljevanju FUA) se nahajajo v projektu ESPON 1.1.1, pri katerem je sodelovala tudi Slovenija. V prvem koraku je bila analiza FUA v Sloveniji pripravljena na podlagi predlagane metodologije brez kakršnih koli prilagoditev. Kot rezultat smo dobili šest FUA v Sloveniji: Celje, Ljubljana, Maribor, Novo mesto, Koper in Nova Gorica. Slovenija je toliko specifična, da prej omenjena metoda ni opisovala realne slike urbanega sistema v Sloveniji. Zato je bila izdelana nova analiza, s katero smo dobili osem FUA območij: Ljubljana, Maribor, Celje, Nova Gorica, Novo mesto, Murska Sobota in Kranj. Za potrebe projekta so bile izdelane tudi ustrezne kartografske podlage, s katerimi lahko določimo indikator G\_03 (razmejitev funkcionalnih območij) v Sloveniji. (Zavodnik-Lamovšek, 2006)

Demografski podatki so bili preverjeni na spletni strani statističnega urada Slovenije. Na statističnem uradu so podatki zbrani v zbirkah imenovanih letopisi, ki se izdajo za vsako leto.

---

<sup>6</sup> Več o tem je zapisano v poglavju Določitev mestnih naselij in naselij mestnih območij v Republiki Sloveniji za statistična izkazovanja, str 49.

---

Podatki o številu prebivalcev so dostopni tako za celotno državo, za statistične regije, občine in tudi za mestna območja. V tabeli *Naravno gibanje prebivalstva po spolu* so podani podatki o številu rojstev in številu smrti. Ti podatki so zbrani na ravni države, statističnih regij in občin. Selitvena gibanja prebivalcev so zelo dobro zastopana v statistični letopisih. Za območja občin je podana tabela Selitveno gibanje prebivalstva po spolu, kjer so navedene vse vrste migracij. Za področje regij so zbrani podatki v dveh tabelah: Selitveno gibanje prebivalcev po spolu 2004 in Notranje selitve prebivalstva po spolu. V prvi so opisane priselitve in odselitve iz posameznih regij, v drugi tabeli pa so podrobneje opisane migracije med regijami. Na državnem nivoju obstaja kar sedem tabel, ki opisujejo različne oblike selitev (Statistični letopis RS, 2005). Tako so podatki, ki so potrebni za določanje vseh petih demografskih indikatorjev, dosegljivi.

Ekonomski indikatorji so med vsemi najboljšežnejši in se nanašajo predvsem na zaposlitveno strukturo prebivalstva. Poleg Statističnega urada republike Slovenije je kot pomemben vir podatkov o zaposlitveni strukturi prebivalstva v RS tudi Zavod RS za zaposlovanje. Na Zavodu se nahajajo podatki o stopnji mesečne brezposelnosti za celotno državo, o registrirani brezposelnosti po vseh dvanajstih območnih izpostavah, upravnih enotah in občinah. Na državnem nivoju obstaja poseben seznam delovno aktivnega prebivalstva po dejavnostih, ki obravnava vse sektorje. Nikjer pa nismo zasledili teh podatkov za občine, še manj pa za mestna območja. Podatkov o številu prebivalcev mesta, ki so zaposleni zunaj mesta, in številu oseb, ki delajo v mestu in živijo zunaj mesta so dostopni samo v Popisu prebivalstva 2002. V celoti zastopani so samo podatki, ki določajo indikator o številu brezposelnih oseb in številu zaposlenih oseb, ostali pa so nepopolni.

Na Ministrstvu za šolstvo in šport imajo izdelan seznam vseh srednješolskih izobraževalnih ustanov po regijah. Zbrani so osnovni podatki, kot je naslov, pošta, telefon, ime in priimek ravnatelja in regija, kateri šola pripada. Seznam je dosegljiv na uradni strani Ministrstva za šolstvo in šport.

### **3.1.3 VLOGE IN FUNKCIJE MAJHNIH IN SREDNJE VELIKIH MEST**

Eksogeni in endogeni faktorji so tisti, ki določajo regionalne, ekonomske in druge vloge MSVM, zato je njihova prisotnost pomembna za razvoj MSVM. Spodaj so opisane glavne vloge in funkcije MSVM iz različnih perspektiv.

---

### **Eksogeni faktorji regionalne privlačnosti**

Eksogeni faktorji so pomembni za razvoj industrije, storitvenih dejavnosti in visokotehnoloških panog. Takšni lokacijsko povezani faktorji so na primer letališča in šole. Zaradi čedalje večjega poudarka na ekonomiji, ki hoče čim manjše stroške, se je začelo zanemarjati lokalne in regionalne značilnosti in prednosti. Prostor ima prepogosto samo pasivno vlogo, kjer se ga izkorišča le za lastne potrebe po lokaciji. Tako regije in MSVM izgubljajo še preostanek svoje razpoznavnosti.

### **Endogeni faktorji regionalne privlačnosti**

Gre za bolj kvalitativen pristop, kjer je privlačnost MSVM usmerjena v specialne značilnosti regije. Tako je funkcija in vloga regije določena s centralnostjo, povezanostjo centra s zaledjem in vlogo MSVM v funkcionalnem smislu. Regionalni razvoj je tako odvisen od kombinacije eksogenih in endogenih faktorjev.

### **Današnje vloge majhnih in srednje velikih mest iz različnih perspektiv so naslednje:**

- vloga MSVM v prostorskem in naselitvenem razvoju v Evropi,
  - socialno-demografska vloga MSVM v Evropi,
  - socialno-kulturna vloga MSVM v Evropi,
  - vloga MSVM v rasti mesta in njegove urbane hierarhije,
  - ekonomska vloga MSVM v Evropi,
  - vloga MSVM v funkcionalnem smislu,
  - vloga MSVM v regionalni, nacionalni in Evropski perspektivi,
  - vloga MSVM glede na dostopnost,
  - vloga MSVM v Evropski urbani perspektivi,
  - vloga MSVM v Evropski politično-administrativni perspektivi,
-

### 3.1.4 ZAKLJUČNI KOMENTAR

Ugotovljeno je bilo, da je težko identificirati vloge in funkcije majhnih in srednje velikih evropskih mest. Na trenutno vlogo MSVM močno vplivajo socialnoekonomski faktorji, kot so globalizacija, rast terciarnega sektorja in bodoče strukturne spremembe. Zaradi tega veliko mest izgublja na pomembnosti in se mora spopadati s težavami, kot je slaba razvitost. Težava nastane tudi zaradi velike različnosti med evropskimi državami, ki ne omogoča postavitve enotne definicije majhnih in srednje velikih mest.

Za poživitev MSVM sta ključna **centralnost** in **raznovrstna specializacija** lokalnega gospodarstva. Urbana socialnoekonomska regeneracija je odvisna od ponovne rasti gospodarske dejavnosti, kar lahko nadalje vodi do obnovitve socialnih funkcij, izboljšanja kakovosti okolja in krepitev strateškega položaja MSVM. Če ukrepe pogledamo bolj podrobno, vidimo, da natančno izpolnjujejo potrebe trajnostnega razvoja mesta.

Ključna faktorja za prihodnji obstoj MSVM sta **sodelovanje** ter nove in bolj učinkovite oblike lokalne oblasti in urbane politike. Tako prihodnost MSVM ni odvisna le od nacionalne oblasti, ki mora urediti ustrezne pravne okvire za MSVM, ampak tudi od mednarodnih institucij, kot je Evropska unija, ki imajo odločilno vlogo pri oblikovanju regionalnega in urbanega razvoja v Evropi.

Projekt Espon 1.4.1 je določil smernice, kje začeti in kako izvajati postopek določevanja majhnih in srednje velikih mest. Ugotovljeno je bilo, da je na začetku potrebno določiti urbana območja, ki so potem osnova za določanje MSVM. Urbana območja je v Sloveniji leta 2003 določil Statistični urad, ki je uporabili podobno metodologijo, kot jo predlaga tudi projekt Espon. Nadaljevanje postopka določevanja majhnih in srednje velikih mest v projektu je bolj nedorečeno. Na osnovi vprašalnika, ki je bil poslan partnerjem, so določili osnovne kriterije, ki bi lahko bili primerni za določanje MSVM. Pri tem se je zapletlo, saj vsi podatki, ki so potrebni za analizo kriterijev, niso prisotni v vseh evropskih državah. Tako končni kriteriji niso bili dosegljivi, saj se je omenjeni projekt zavlekel. Ker usmeritve, ki jih je postavil projekt Espon, niso bile dovolj, smo preučili še projekt Urban Audit – Predstavitev mest, ki ima že izdelano strukturo mest, in projekt Repus, ki je še v začetnih fazah. Naš namen je bilo izdelati čim širši pregled drugih metodologij tega področja, ki bi nam koristil pri analizi slovenskih mest.

---

## **3.2 URBAN AUDIT – PREDSTAVITEV MEST**

### **3.2.1 NAMEN PROJEKTA**

Projekt Urban Audit – Predstavitev mest za diplomsko nalogo metodološko ni tako pomemben kot projekt Espon, vsebuje pa pomembne spremenljivke in meje, ki bi se lahko uporabile pri določanju majhnih in srednje velikih mest v Sloveniji. Za projekt skrbijo Eurostat, Generalni direktorat za regionalno politiko in nacionalni statistični uradi. Nabor spremenljivk določa Eurostat v sodelovanju z Generalnim direktoratom za regionalno politiko, nacionalni statistični uradi pa skrbijo za zbiranje podatkov o izbranih mestih, njihovo usklajevanje, preračunavanje in ocenjevanje. Projekt je zastavljen precej globalno, saj pokriva celotno območje Evropske unije. Za razliko od projekta Espon so zbrani podatki prisotni v vseh sodelujočih državah, tako da ni težav zaradi nedostopnosti podatkov.

Namen projekta Predstavitev mest – Urban Audit je zbrati primerljive podatke o kakovosti bivanja v evropskih mestih in na osnovi teh podatkov postaviti temelje za redno zbiranje podatkov o mestnih območjih. S tako zbranimi podatki se bo lažje ugotavljala vloga mest, izvajala primerjava mest v Evropski uniji in ugotavljale razlike med njimi. Omenjeni projekt je tudi del procesa za izboljšanje urbanih statistik. Zbrani podatki so zelo uporabni tako za Evropsko unijo kot tudi za mesta in so podlaga za delo na treh ravneh: mestni, državni in evropski. Projekt namreč omogoča dobro informiranje držav članic Evropske unije o kakovosti življenja v evropskih mestih.

Projekt Predstavitev mest – Urban Audit je vključen tudi v kohezijsko politiko. Tako so v obdobju 2007-2013 predvidena sredstva iz strukturnih skladov za financiranje mest in mestnih območij. Z namenom povečanja konkurenčnosti in zaposlovanja bo omenjeni projekt ključen pri črpanju in predvsem razporejanju sredstev med mesti.

### **3.2.2 POTEK PROJEKTA**

Poskusni (Pilot) projekt Urban Audit se je začel izvajati že leta 1997 in se zaključil leta 2000. Vanj je bilo vključenih 58 po prebivalstvu največjih evropskih mest, razen Pariza in Londona, ki zaradi svoje velikosti nista bila vključena v poskusno fazo projekta. V okviru poskusnega projekta so se zbirali podatki za 500 spremenljivk na različnih področjih. Slovenija je v tem

---

delu projekta, ki je trajal od leta 2002 do leta 2005, sodelovala samo kot opazovalka in se je na povabilo priključila leta 2003.

Urban Audit II zbira informacije o življenjskih pogojih v 258 večjih in srednje velikih mestih v Evropski uniji in kandidatkah za priključitev (EU27). Mesta se v projektu Urban Audit II delijo po številu prebivalstva na velika mesta z nad 250.000 prebivalci in srednje velika mesta s 50.000 do 250.000 prebivalci. Tako je v projekt vključenih 123 velikih in 135 srednje velikih mest. Poleg stalnih članic sta v projekt vključeni še Bolgarija in Romunija. V tej fazi se zbirajo podatki za 333 različnih, dobro definiranih spremenljivk na različnih področjih, in sicer za leto 2001 ali temu najbližje leto.

Prva faza projekta Urban Audit II se je končala v prvi polovici leta 2004. V njej so bila izbrana mesta, določene prostorske enote, o katerih so se zbirali podatki, in narejene prve analize. Takoj za prvo fazo se je začela izvajati druga faza, v kateri so se zbirali tudi podatki zunanjih virov in ne le nacionalnih statističnih uradov, pripravljale so se njihove ocene in zbirali nekateri historični podatki za obdobje od 1991 do 1996. Vsa navodila in priporočila glede prostorskih enot, o katerih so se zbirali podatki, je državam posredoval Eurostat.

Podatki o vsakem izbranem mestu so se zbirali na treh ravneh, in sicer:

- o širšem mestnem območju,
- o ožjem mestnem območju,
- o delih ožjega mestnega območja.

Kot širše mestno območje naj bi države določile območje, ki se ujema s funkcionalnim mestnim območjem. To je lahko določeno na podlagi Standardne klasifikacije teritorialnih enot za statistiko v EU, raven NUTS 3, ali pa enote na ravni LAU 1 (lokalne administrativne enote). Ožje mestno območje naj bi bilo izbrano tako, da bi bilo omejeno z administrativno mejo, ožji deli pa naj bi bili izbrani tako, da bi bilo v njih od 5.000 do 40.000 prebivalcev.

V projektu so bila zajeta vsa večja in srednje velika mesta iz petindvajsetih držav članic Evropske unije in pridruženih članic Bolgarije in Romunije. Slovenijo zastopata mesti Ljubljana in Maribor, ki sta tudi edini mesti, ki v Sloveniji izpolnjujeta kriterij števila prebivalstva.

---

Zbirali so se naslednji podatki:

- o Podravski in Osrednjeslovenski statistični regiji,
- o občini Maribor in občini Ljubljana,
- o četrtnih skupnostih v občini Ljubljana ter četrtnih in krajevnih skupnostih v občini Maribor.

Zaradi pogoja, da morajo enote ožjega dela mestnega območja imeti med 5.000 in 40.000 prebivalcev, smo v Sloveniji nekatere enote združili (Projekt Urban Audit – Predstavitev mest, 2006).

Preglednica: Vsebinska področja in pomembnejše spremenljivke (Urban Audit – Predstavitev mest, 2006)

<b>Področje</b>	<b>Spremenljivke</b>
Demografija	Prebivalstvo po spolu in narodnosti ter struktura gospodinjstev
Socialne razmere	Stanovanja, zdravstvene razmere, kriminaliteta
Ekonomske razmere	Trg delovne sile, ekonomska aktivnost, dohodki, neenakost in revščina
Udeležba pri odločanju	Volitve, lokalna uprava
Izobraževanje	Možnost za izobraževanje, pridobljena izobrazba
Okolje	Kakovost zraka in vode, ravnanje z odpadki, raba tal, poraba energije
Promet	Javni prevozi, prevoz na delo, prometne nesreče
Informacijska družba	Uporabniki in infrastruktura ter lokalna e-uprava
Kultura in rekreacija	Koncerti, kinematografi, muzeji, gledališča, knjižnice
Turizem	Prenočišča, prihodi/odhodi potnikov

### **3.3 REPUS**

Osnovni poudarek projekta je na prostorskem razvoju, ki se nanaša na socialno kohezijo in urbani razvoj. Vodilni partner projekta REPUS (Regional Polycentric Urban System) je inštitut Emilia Romagna Regione iz Italije. Projekt se ukvarja s problemi uravnoveženega in trajnostnega urbanega razvoja ter gradnjo policentričnega urbanega sistema, ki bo prispeval k čvrstim potencialnim ekonomskim integracijskim conam (Potencial Economic Integrating Zone) v srednji in vzhodni Evropi (CEE). Nanaša se predvsem na majhna in srednja velika mesta v novih državah članicah Evropske unije. Projekt se je začel junija 2005 in se bo končal maja 2007.

#### **3.3.1 NAMEN IN CILJI PROJEKTA**

Namen projekta je izdelati regionalni urbani policentrični sistem s poudarkom na razvoju potencialnih ekonomskih integriranih con v centralni in vzhodni Evropi, ki krepijo vlogo majhnih in srednje velikih mest in ustvarjajo podlago za trajnostni razvoj in konkurenco. Pri tem je osnovni cilj projekta najti velike potenciale v vzhodni in srednji Evropi, specifični cilji pa so naslednji:

- identifikacija potencialov regionalnega urbanega sistema, ki vključuje potencialno vlogo v urbani hierarhiji v evropskem prostorskem kontekstu,
- identifikacija dinamike majhnih in srednje velikih mest, ki lahko igrajo ključno vlogo potencialnega regionalnega kapitala za razvoj novih funkcionalnih integracijskih območij,
- pospeševanje povezav med urbanih centri in ruralnimi območji, s poudarkom na vlogi majhnih mest,
- pospeševanje urbanih političnih aktivnosti, ki izboljšujejo institucionalni politični položaj znotraj decentralizacijskega procesa.

Pričakovan rezultat projekta je določitev primernih identifikatorjev za empirično prostorsko analizo, izdelava SWOT analize za vsako državo, s katero bi identificirali potencialne integrirane cone, ter izdelava strategije regionalnega policentričnega urbanega sistema (Application Form 3rd Call, 2006: 1-6).

---

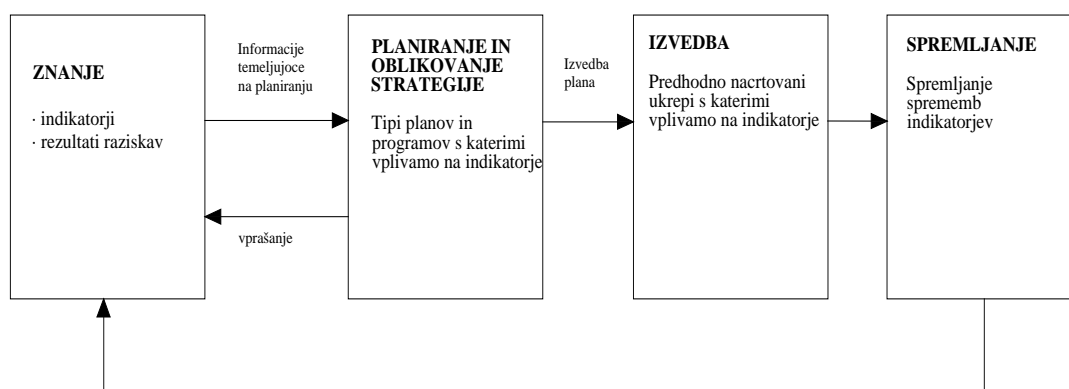


### 3.3.2 SPLOŠNO

Za diplomsko nalogo je ključnega pomena drugi delovni paket, v katerem je predstavljena metodologija in indikatorji za prostorsko analizo. Ta delovni paket je izveden v dveh korakih:

1. Projektni partner iz Poljske, ki je odgovoren za izvajanje drugega delovnega paketa, je januarja 2006 predstavil osnutek metodologije, ki daje predhoden pregled, in je postavil določena vprašanja, ki bodo analizirana v vseh članicah projekta.
2. Drugi del temelji na bolj podrobni analizi, za kar je bila predlagana posebna shema, ki je sestavljena iz:
  - o analize teoretičnega osnove, ki se nanaša na metodologije, koncepte in ideje, ki že obstajajo,
  - o kritične ocene, ki se nanašajo na posebnosti prejšnjega prostorskega planerskega sistema v vzhodni in srednji Evropi,
  - o identifikacije primernih identifikatorjev (kriterijev) za izvedbo obeh empiričnih analiz, kjer bo prva potekala v posameznih državah in druga na vzorčnih primerih (Pilot Cases); predhodni seznam identifikatorjev bo posredovala Poljska in vsaka država jih bo morala preučiti (Methodology and Indicators, 2006: 1-4).

Poljska predlaga sledeči pristop za pripravo razvojnih strategij za majhna in srednje velika mesta kot elementov regionalnega razvoja, ki je predstavljen v sledeči shemi:



Predlaganih je bilo kar 79 različnih kriterijev, razdeljenih v skupine, vendar so naštetih samo tisti najbolj ključni in največkrat uporabljeni v literaturi:

- prednosti prostora (oddaljenost od centra mest do mednarodnega letališča in regionalnega letališča, dostop iz centra mesta z avtom do avtoceste, dostop do železnice, oddaljenost do glavnega mesta in glavnega regionalnega mesta, bližina mednarodnih poti ipd.),
- demografski indikatorji (število prebivalstva, gostota prebivalstva, število rojstev, migracije, število aktivnih prebivalcev, število srednješolcev ipd.),
- delovna sila in uravnoteženost trga delovne sile (izobrazbena struktura, zaposlitvena struktura, delež upokojevcev, število brezposelnih ipd.),
- življenjski pogoji (število prejemnikov socialne pomoči, število zdravnikov, bolniških postelj, stanovanj ipd.),
- stanje nacionalne ekonomije (bruto domači proizvod, zaposlitev po sektorjih, število podjetij po področjih, prihodki občin na prebivalca ipd.),
- upravljanje z zemljišči (delež pozidanih površin, površina zelenih površin na prebivalca, površina stanovanja na prebivalca ipd.),
- inovacije, znanost in izobraževanje (delež zaposlenih v kvartarnem sektorju, število diplomantov, število študentov, tehnološki parki in podjetniški inkubatorji ipd.),
- podjetništvo in socialne aktivnosti (delež novoustanovljenih podjetij, število razvojnih agencij in ustanov ipd.),
- komunala, naravno in kulturno okolje (delež prebivalstva, ki uporablja kanalizacijo, delež zaščitenih območij, število zaščitenih naravnih znamenitosti, število objektov kulturne dediščine na UNESCO-vem seznamu ipd.),
- učinkovito upravljanje z zemljišči (mesto ima strategijo, izdelan plan rabe prostora, aktivno upravljanje z zemljišči ipd.).

Da bi omogočili nadaljnje delo in boljše metode dela, so bile predstavljene osnovne značilnosti držav po regijah, tako da se je določilo:

- upravno razdelitev države glede na sistem NUTS z navedbo enot, ki so upravna središča,
  - mestno prebivalstvo po celotni državi in po posameznih regijah
  - število mest v posameznih regijah glede na naslednje skupine:
-

- majhna mesta, do 20.000 prebivalcev,
- srednje velika mesta, od 20.000 do 100.000,
- velika mesta, od 100.000 do 500.000,
- metropole, nad 500.000. (Adamski, 2006: 20-31)

V programu so predstavljeni osnovni kriteriji, ki bi lahko bili primerni za določanje majhnih in srednje velikih mest in njihove vloge v policentričnem razvoju posamezne države. Gre za obsežen projekt, ki bo predvidoma končan leta 2007 in naj bi podal določene razvojne rešitve majhnih in srednje velikih mest. Ker je bil projekt v času izdelave naloge še komaj v začetnih fazah, smo se poslužiti samo določenih usmeritev oz. še nedokončanih kriterijev. Bo pa projekt v končni fazi verjetno ponudil določene rešitve, ki so pomembne za majhna in srednje velika mesta in jih bo potrebno upoštevati na omenjenem področju. Zanimiva je predvsem določitev demografskega kriterija števila prebivalcev za majhna, srednje velika in velika mesta, ki bi lahko bil primeren tudi za Slovenijo.

## 4 PREGLED DOMAČE LITERATURE

### 4.1 KRITERIJI ZA OPREDELJEVANJE MESTNIH NASELIJ

Slovenski avtorji so se na področju urbane geografije večinoma ukvarjali z določanjem poselitvenih območij in razmejevanjem urbanih in ruralnih območij. Osnovne kazalce, ki so prilagojeni dostopnim statističnim podatkom, hkrati pa zajemajo vse pomembnejše značilnosti poselitve, je določil Ravbar (1995). Uporabil je demografske, fiziognomske in funkcijske kriterije.

Demografski indikatorji so med najpomembnejšimi, saj običajno navajajo velikost aglomeracij in gibanje prebivalstva. Pri funkcijskih kriterijih gre za prepletanje najrazličnejših gospodarskih in drugih vezi med prebivajočimi in zaposlenimi, fiziognomski pa opredeljujejo gradbeno strukturo naselij.

Od vseh naštetih so izbrani tisti kriteriji, ki so v današnjem času najprimernejši za določanje urbanih naselij, predvsem za razlikovanje med majhnimi in srednje velikimi mesti:

- gostota prebivalstva in delovnih mest,
- delež dnevnih migrantov od skupnega števila zaposlenih,
- delež delovnih mest v terciarnem in kvartarnem sektorju,
- delež priseljenega prebivalstva od skupnega števila prebivalcev, selitveni saldo z intenzivnostjo selitev,
- delež kmečkega prebivalstva.

Določile so se srednje vrednosti za našteje kazalce in naselja, katerih količnik vsote teh kazalcev je bil glede na slovensko povprečje višji, so bila poimenovana kot urbanizirana. Kot drugi kazalci so se še uporabljali:

- rast števila prebivalcev v določenem obdobju in
- dinamika stanovanjske gradnje.

Kasneje leta 2001 je Ravbar kriterije, ki bi bili primerni za oblikovanje in spremljanje poselitvenih območij, razdelil v štiri skupine (Ravbar v Pavlin et al, 2003 ):

---

### **Formalni**

- število prebivalcev v naselju (v mestih najmanj 3.000, za sklenjena obmestja najmanj 5.000 prebivalcev),
- število delovnih mest (v mestih več kot 5.000),
- letna stopnja rasti števila prebivalcev (za mesta in obmestja 0,6 %),
- selitveni saldo (v mestih in obmestjih je delež priseljenih pozitiven),

### **Fiziognomski**

- gostota poseljenosti (v mestih praviloma najmanj 1.000 preb/km<sup>2</sup>; v obmestjih praviloma najmanj 300 preb/km<sup>2</sup>),
- dinamika stanovanjske gradnje (izračun odstopanj od povprečne),
- delež stanovanjskih in večnadstropnih stavb (velja samo za mesta),
- stopnja komunalne/infrastrukturne opremljenosti,

### **Morfološki**

- sklenjenost pozidave (stavbna zemljišča), proste oz. kmetijske površine v mestih ne presegajo 200 m širine parcel med zgradbami, v obmestjih ne presegajo 1000 m širine parcel med naselji,
- tip stanovanjske hiše (pomemben element za določitev poselitvenih območij)

### **Funkcijski**

- število prebivalcev in delovnih mest v posameznem naselju oz. naselbinskem tipu (gostota prebivalcev + število delovnih mest/km<sup>2</sup>)
- število dnevnih migrantov v mestih je najmanj 1.000, delež dnevnih migrantov v urbaniziranih središčih presega 25% aktivnega prebivalstva v mestu,
- oddaljenost od mestnega središča največ 30 minut (z javnim prevoznim sredstvom); kriterij je pomemben predvsem za obmestje,

### **Strukturni**

- struktura delovnih mest (delež delovnih mest v služnostnih dejavnostih v mestih vsaj 50%),
- delež kmečkega prebivalstva ne presega 10%.

Z omenjeno problematiko se je ukvarjal tudi Drozg, ki je uporabil naslednje kazalnike in kriterije za opredeljevanje mestnih naselij (Drozg v Pavlin et al, 2003):

---

a) urbanost:

- raznovrstnost stavbnih tipov,
- morfološka enota z zazidavo večjih gostot (nad 50 preb/ha),
- vsaj dve območji centralne dejavnosti,
- javna zelena površina;

b) velikost naselja:

- velikost pozidanega prostora,
- število prebivalcev (najmanj 3.000);

c) ekonomska struktura:

- razmerje med številom delovnih mest in številom aktivnega prebivalstva,
- število delovnih mest v terciarnem in kvartarnem sektorju,
- opremljenost z regionalnimi (npr. bolnišnica) in lokalnimi (npr. kinom) funkcijami;

d) prebivalstvena gostota;

e) naseljenost, zazidanost;

f) zgodovinski razvoj;

Kot potencialna mestna naselja so obravnavana tista, ki so dosegla naslednja merila:

- naselja, v katerih so razpoznavni urbani elementi tlorisa,
- naselja, ki imajo najmanj II. stopnjo opremljenosti s centralnimi funkcijami,
- naselja z več kot 3.000 prebivalci,
- naselja s statusom mesta iz preteklosti.

Vrišer (1995) je opredelil mesta in mestne občine v Republiki Sloveniji tako, da je določil merila za opredelitev mest, ki izpolnjujejo pogoje za proglašenje mestne občine. Pri tem so nas zanimali predvsem kazalci, njihove vrednosti pa niso tako pomembne, saj so bile namenjene določanju takratnih mestnih občin. Uporabljeni so bili naslednji kazalci:

- indeks rasti mestnega prebivalstva (za razdobji 1991/1953 in 1991/1981),
  - število zaposlenih (delovnih mest), ki pokaže gospodarski pomen mesta,
  - razmerje med prebivalci in zaposlenimi, ki bi naj bilo v mestih praviloma izenačeno,
  - delež kmečkega prebivalstva, ki potrjuje pretežno urbani značaj naselja,
  - visoka gostota prebivalstva (število prebivalcev na hektar),
-

- gospodarski pomen mesta glede na ustvarjen družbeni proizvod,
- hierarhična stopnja, ki jo je imelo mesto v omrežju naselij in ki je kazalo pomen mesta v sistemu centralnih naselij,
- število pomembnejših funkcij, ki jih je imelo mesto na lokalni in regionalni ravni,
- število prebivalcev na mestnem vplivnem območju na vicinalni, mikroregionalni in mezoregionalni ravni,

Zanje so potem izračunali povprečje, vendar brez upoštevanja Ljubljane in Maribora, saj bi vključitev teh mest zelo dvignila povprečje. Na osnovi določenih mejnih vrednosti za kazalce so nato določali, če je pogoj izpolnjen ali neizpolnjen (Vrišer, 1995: 77-108).

## **4.2 DOLOČITEV MESTNIH NASELIJ IN NASELIJ MESTNIH OBMOČIJ V REPUBLIKI SLOVENIJI ZA STATISTIČNA IZKAZOVANJA<sup>7</sup>**

### **4.2.1 UVOD**

Statistični urad Republike Slovenije je leta 2003 za potrebe statističnega raziskovanja izdelal seznam vseh mestnih naselij in naselij mestnih območij. Status mesta pa je še vedno določen na podlagi Zakona o lokalni samoupravi. Razdelitev naselij med urbana in ne urbana je nujna tako za domače uporabnike kot tudi za izpolnjevanje mednarodnih zahtev.

Klasifikacija Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS), ki je bila vzpostavljena za statistične namene in lahko temelji tudi na upravni (institucionalni) razdelitvi teritorialnih enot predvsem zaradi praktičnih razlogov, kot je dosegljivost podatkov in uveljavljanje regionalnih politik. Klasifikacija NUTS je hierarhično razdeljena na tri ravni: NUTS 1, NUTS 2 in NUTS 3. Države morajo pri razdelitvi svojega ozemlja na enote NUTS upoštevati normativna merila (število prebivalstva), ki so določena v uredbi o NUTS. Vsaka država mora biti razdeljena na NUTS ravni, s tem da poznamo določene posebnosti. Celotno ozemlje Luksemburga predstavlja eno enoto na ravni NUTS 1 kot tudi na ravneh NUTS 2 in NUTS 3.

Republika Slovenija uporablja Standardno klasifikacijo teritorialnih enot (SKTE) kot obvezen nacionalni standard pri evidentiranju, zbiranju, obdelovanju, analiziranju, posredovanju in

---

<sup>7</sup> Povzeto po: Pavlin et al, 2003: 9-34, razen kjer je navedeno drugače.

---

izkazovanju podatkov po teritorialnih enotah od leta 2000 dalje. Naša klasifikacija je na prvi ravni – SKTE 1 in na tretji ravni – SKTE 3 usklajena s klasifikacijo NUTS. Glede členitve na ravni SKTE 2 oziroma NUTS 2 pa se Slovenija dogovarja z Evropsko unijo. Po SKTE se ozemlje Republike Slovenije tako deli na enajst ravni (NUTS – pojasnilo, 2006).

Na statističnem uradu namreč obstaja v standardni klasifikaciji teritorialnih enot na ravni sedem (SKTE 7) seznam naselij in podatki o njih. Problem se pojavi, ker sami prehodi med urbanimi tipi in neurbanimi tipi območij niso ostri. Večinoma gre za nekakšna vmesna nedorečena območja. Metode pa tudi ne vzdržijo, saj gre za različna geografska območja, z različnimi lastnostmi, kot je recimo poselitev ipd.

#### **4.2.2 KRITERIJI ZA DOLOČANJE URBANIH OBMOČIJ**

Na podlagi strokovne literature so bili kriteriji za določitev urbanih naselij razdeljeni v štiri skupine:

- formalni kriteriji (število prebivalcev),

Vir podatkov za analizo in postavitev kriterijev je bil Centralni register prebivalstva oziroma njegova različica v podatkovnem središču regionalnih statističnih podatkov SURS-RDB. Vseboval je podatke o številu državljanov po posameznem naselju.

- fiziognomsko-morfološki kriteriji (gostota poseljenosti itd.),
- funkcijski kriterij (prometna povezanost, število delovnih mest itd.),
- strukturni kriterij (delež kmetij).

Dne 1. 1. 2003 je bilo v Registru prostorskih enot Republike Slovenije evidentiranih 5.996 naselij. Vsa ta naselja so imela odgovarjajoča imena, šifre in površine. Iz te množice naselij je bilo potrebno izbrati vsa mestna naselja in naselja mestnih območij. Vsa druga naselja spadajo med nemestna.

Mestno območje je območje, znotraj katerega se nahaja centralno mestno naselje, ki mu daje ime in še vsa sosednja naselja, ki mejijo na centralno mestno naselje in se vraščajo vanj. Ta območja so s centralnim mestnim območjem povezana s sklenjenim nizom stavb, ulic, trgov ipd. Kriterij za določitev mestnega območja je sklenjena pozidava z urbanim značajem med centralnim naseljem in obmestnim naseljem. Zadostuje že, da mejita samo na enem delu

---



območja. Tako za določitev mestnih naselij in naselij mestnih območij obstajajo štirje kriteriji:

- **Naselja, ki imajo več kot 3000 prebivalcev.**

Med mestna naselja spadajo vsa naselja, ki imajo na presečni datum 3.000 prebivalcev ali več. Kot presečni datum je vzet 31. 12. 2000. Ta kriterij se tudi sklada z Zakonom o lokalni samoupravi, ki opredeljuje mesto. V Republiki Sloveniji je bilo na presečni datum 66 naselij, ki je izpolnjevalo prvi kriterij. Zraven pa je bilo uvrščeno še naselje Ankaran, ki mu je zmanjkalo nekaj prebivalcev, vendar mu število prebivalcev neprestano raste. Tako je bilo na dan 31. 12. 2000 v Sloveniji 67 mestnih naselij, določenih po prvem kriteriju.

- **Naselja, ki imajo od 2000 do 2999 prebivalcev ter presežek delovnih mest nad številom delovno aktivnega prebivalstva.**

Med mestna naselja štejemo tudi vsa naselja, ki imajo na presečni datum od 2.000 do 2.999 prebivalcev ter hkrati presežek delovnih mest nad številom delovno aktivnega prebivalstva, stanujočega v tem naselju. To razmerje je po tem kriteriju postavljeno na  $\geq 1,0$ .

Po tem kriteriju je bilo brez Ankarana na presečni dan v Republiki Sloveniji 22 takih naselij. Devet jih ni izpolnjevalo kriterija o presežku delovnih mest. Narejene so bile tudi tri izjeme. Naselje Muta ima 2.541 državljanov, koeficient znaša 0,9 in ima več kot 1.000 delovnih mest. V Šempetru v Savinjski dolini je velik presežek delovnih mest, koeficient znaša kar 1,4, in naselje Senovo, ki izpolnjuje pogoj o številu prebivalcev, ostale kriterije pa za malo zgreši.

- **Naselja, ki so občinska središča, z najmanj 1400 prebivalci in hkrati s presežkom delovnih mest nad številom delovno aktivnega prebivalstva.**

Pogoj s 1400 prebivalci je res spodnja meja, saj izpolnjuje še druge pogoje. Pod to mejo začne število delovnih mest namreč hitro padati, povečuje pa se delež kmetij. Koeficient med številom delovnih mest v in številom delovno aktivnega prebivalstva znaša 1,0. Na presečni datum je v RS kriterij o številu prebivalcev izpolnjevalo 24 naselij, ki so hkrati sedeži občin. Od teh jih je 15 izpolnjevalo tudi kriterij o številu delovnih mest. K tem moramo še prišteti 6 naselij, ki so občinska središča in imajo več kot 2.000 prebivalcev. To so naselja Beltinci, Borovnica, Brezovica pri Ljubljani, Rače, Radeče in Šenčur.

---

- **Četrty kriterij lahko izpolnjujejo vsa naselja mestnega območja – obmestna naselja, če izpolnjujejo še druge pogoje:**

Po četrtem kriteriju so naselje uvrstili med mestno naselje, če je pripadalo določenemu mestnemu območju. Kot osnova je bilo vzeti vseh 104 mestnih naselij, določenih po prvih treh kriterijih. Vsa ta mestna naselja so obravnavana kot centralna naselja. Na osnovi analize so bili izoblikovani kriteriji, po katerih se določa pripadnost naselja določenemu mestnemu območju. Tako so bila vsa naselja, ki so sodila v obmestje nekega večjega mesta, obravnavana po naslednjih kriterijih:

- fiziognomsko-morfološki,
- funkcijski,
- delež kmetij v skupnem številu gospodinjstev.

#### ***Fiziognomsko-morfološki kriterij***

Kriterij temelji na sklenjenosti pozidave med mestom in obmestjem. Tako je bila analizirana sklenjenost pozidave med vsemi 104 mestnimi naselji in potencialnimi naselji, ki bi lahko tvorila mestno območje. Za analizo je bila uporabljena programska oprema IPOS (Izrisovanje prostorskih okolišev Slovenije), ki omogoča opazovanje digitalne topografske karte kot podlage, preko katere se lahko izrišejo meje naselij, ulice, ceste in računajo razdalje. Na ta način se ugotavlja sklenjenost pozidave med centralnim in obmestnim naseljem, pri čemer se upoštevajo naslednji pogoji:

- Največja dopustna razdalja med sklenjeno pozidanimi površinami mestnega naselja na eni strani in obmestnega naselja na drugi strani naj ne presega 300 m. Ta pogoj drži samo za območja strnjene pozidave in ne za posamezne hiše.
  - Relief mora biti takšen, da naselji skupaj tvorita celoto, brez večjega ločitvenega elementa.
  - Potek avtobusnih linij med mestnim in obmestnim naseljem morajo tvoriti dobro povezano urbano območje.
  - Naselji morata pripadati isti administrativni občini.
  - Velikost in število prebivalstva obmestnih naselij ne vpliva na (ne)priključitev. Pri priključitvi naselja v mestno območje se priključi tudi nenaseljeni del ozemlja.
-

### ***Funkcijski kriterij***

Glavni funkcijski kriterij povezljivosti centralnega naselja z obmestnimi naselji je delež zaposlenih iz obmestnih naselij, ki so zaposleni v centralnem mestnem naselju. Večinoma imajo centralna mestna naselja presežek delovnih mest glede na število delovno aktivnega prebivalstva, zato predstavljajo zaposlitveno možnost za prebivalce obmestnih naselij. Pri tem mora biti delež tistih iz obmestnega naselja, ki odhajajo na delo v centralno naselje, večji od 44,6%. Ta delež je lahko manjši samo, če v nobenem od naselij ni večjega deleža zaposlenih iz določenega obmestnega naselja kot v centralnem naselju.

### ***Delež kmetij v skupnem številu gospodinjstev***

Gre za izločitveni kriterij obmestnih naselij iz mestnega območja. Delež kmetij glede na skupno število gospodinjstev v določenem obmestnem naselju ne sme presegati 10%. Za število gospodinjstev so se uporabili podatki iz Popisa 2002, za število kmetij pa podatki iz Popisa kmetijskih gospodarstev iz leta 2000. Izvajale so se tudi ankete, s katerimi so občane spraševali o njihovem mnenju, ali naselje spada v mestno območje. Po četrtem kriteriju je bilo tako v seznam vključenih 52 naselij. Tako so vsi kriteriji skupaj pripeljali do sledečih rezultatov.

V Republiki Sloveniji imamo 52 naselij, ki spadajo v mestno območje, od tega jih je 21 naselij mestnega območja Maribor. Mariboru namreč ni bilo v preteklih desetletjih priključeno nobeno obmestno naselje, medtem ko se je k Ljubljani priključilo kar 47 naselij. Med vsemi 52 naselji je tudi nekaj izjem, ki so zaradi svoje specifičnosti vključene v mestna območja. Največkrat gre za dobro prostorsko in gospodarsko povezana naselja. Tako med mestna naselja in naselja mestnih območij spada po vseh štirih kriterijih 154 naselij, ki se nahajajo v 104 mestnih območjih.

## Seznam mestnih naselij in naselij mestnih območij

Preglednica 7: Seznam mestnih naselij in naselij mestnih območij in merila za uvrstitev, sedeži občin ter podatki o državljanih in delovno aktivnemu prebivalstvu (Statistični letopis RS, 2005: št. tabele 34.1)

Mestno naselje (M) in naselje mestnega območja (NMO)	Občina	Merila za uvrstitev	Državljeni Republike Slovenije, brez tistih, ki začasno prebivajo v tujini	Delovno aktivno prebivalstvo po naselju stalnega prebivališča
SLOVENIJA / SLOVENIA			1951139	785849
Ajdovščina (M)	Ajdovščina	1	5951	2369
Bled (M)	Bled	1	5183	1947
Borovnica (M)	Borovnica	3	2035	920
Bovec (M)	Bovec	3	1626	632
Brezovica pri Ljubljani (M)	Brezovica	3	2407	988
Brežice (M)	Brežice	1	6442	2345
Celje (M)	Celje	1	36369	13678
Šmarjeta pri Celju (NMO)	Celje	4	207	75
Cerknica (M)	Cerknica	1	3574	1500
Cerkno (M)	Cerkno	3	1679	794
Črna na Koroškem (M)	Črna na Koroškem	2	2368	934
Črnomelj (M)	Črnomelj	1	5506	2299
Domžale (M)	Domžale	1	11508	4837
Rodica (NMO)	Domžale	4	778	335
Spodnje Jarše (NMO)	Domžale	4	425	179
Srednje Jarše (NMO)	Domžale	4	557	234
Vir (M)	Domžale	1	3123	1305
Dravograd (M)	Dravograd	1	3392	1414
Gornja Radgona (M)	Gornja Radgona	1	3240	1285
Grosuplje (M)	Grosuplje	1	6193	2690
Spodnje Hoče (M)	Hoče - Slivnica	2	2118	763
Hrastnik (M)	Hrastnik	1	5775	2125
Idrija (M)	Idrija	1	5647	2346
Ilirska Bistrica (M)	Ilirska Bistrica	1	4453	1720
Ivančna Gorica (M)	Ivančna Gorica	3	1595	721
Izola/Isola (M)	Izola/Isola	1	10018	3937
Jagodje/Jagodje (NMO)	Izola/Isola	4	2045	785
Jesenice (M)	Jesenice	1	12959	5105
Hrušica (NMO)	Jesenice	4	1795	786
Podkočna (NMO)	Jesenice	4	54	z
Slovenski Javornik (NMO)	Jesenice	4	1909	715
Koroška Bela (M)	Jesenice	2	2218	886
Kamnik (M)	Kamnik	1	12146	5119
Mekinje (NMO)	Kamnik	4	1235	474
Kočevje (M)	Kočevje	1	8722	3374

se nadaljuje

nadaljevanje

Mestno naselje (M) in naselje mestnega območja (NMO)	Občina	Merila za uvrstitev	Državljeni Republike Slovenije, brez tistih, ki začasno prebivajo v tujini	Delovno aktivno prebivalstvo po naselju stalnega prebivališča
Dolga vas (NMO)	Kočevje	4	774	322
Šalka vas (NMO)	Kočevje	4	689	249
Koper/Capodistria (M)	Koper/Capodistria	1	22768	8778
Ankaran/Ancaran (M)	Koper/Capodistria	1	2998	1293
Kranj (M)	Kranj	1	34330	13842
Britof (NMO)	Kranj	4	1688	649
Hrastje (NMO)	Kranj	4	1027	379
Kokrica (NMO)	Kranj	4	1616	598
Kranjska Gora (M)	Kranjska Gora	3	1408	554
Krško (M)	Krško	1	6509	2619
Leskovec pri Krškem(NMO)	Krško	4	1004	413
Senovo (M)	Krško	2	2357	845
Laško (M)	Laško	1	3352	1304
Lenart v Slov. Goricah (M)	Lenart	2	2676	1122
Lendava/Lendva (M)	Lendava/Lendva	1	3269	1173
Litija (M)	Litija	1	6338	2724
Ljubljana (M)	Ljubljana	1	247772	99605
Spodnje Gameljne (NMO)	Ljubljana	4	571	228
Srednje Gameljne (NMO)	Ljubljana	4	623	261
Zgornje Gameljne (NMO)	Ljubljana	4	476	189
Ljutomer (M)	Ljutomer	1	3457	1279
Logatec (M)	Logatec	1	7628	3430
Maribor (M)	Maribor	1	91540	32675
Bresternica (NMO)	Maribor	4	1398	479
Celestrina (NMO)	Maribor	4	294	108
Dogoše (NMO)	Maribor	4	954	350
Hrenca (NMO)	Maribor	4	152	39
Kamnica (NMO)	Maribor	4	1573	575
Košaki (NMO)	Maribor	4	993	333
Laznica (NMO)	Maribor	4	322	111
Limbuš(NMO)	Maribor	4	1999	770
Malečnik (NMO)	Maribor	4	525	204
Meljski Hrib (NMO)	Maribor	4	252	95
Pekel (NMO)	Maribor	4	157	58
Pekre (NMO)	Maribor	4	1481	506
Počehova (NMO)	Maribor	4	301	112
Razvanje (NMO)	Maribor	4	1386	496
Ribniško selo (NMO)	Maribor	4	290	120
Rošpoh - del (NMO)	Maribor	4	780	254

se nadaljuje

nadaljevanje

Mestno naselje (M) in naselje mestnega območja (NMO)	Občina	Merila za uvrstitev	Državljeni Republike Slovenije, brez tistih, ki začasno prebivajo v tujini	Delovno aktivno prebivalstvo po naselju stalnega prebivališča
Trčova (NMO)	Maribor	4	714	270
Vinarje (NMO)	Maribor	4	213	83
Vodole (NMO)	Maribor	4	201	80
Za Kalvarijo (NMO)	Maribor	4	135	45
Zrkovci (NMO)	Maribor	4	598	211
Vodole (NMO)	Maribor	4	201	80
Za Kalvarijo (NMO)	Maribor	4	135	45
Zrkovci (NMO)	Maribor	4	598	211
Medvode (M)	Medvode	1	4797	1963
Mengeš (M)	Mengeš	1	5483	2320
Metlika (M)	Metlika	1	3062	1252
Mežica (M)	Mežica	1	3418	1267
Miklavž na Drav. polju (M)	Miklavž na Dravskem polju	1	3871	1453
Miren (M)	Miren - Kostanjevica	3	1474	523
Mozirje (M)	Mozirje	3	1998	815
Murska Sobota (M)	Murska Sobota	1	12231	4896
Černelavci (NMO)	Murska Sobota	4	1214	469
Muta (M)	Muta	2	2456	965
Naklo (M)	Naklo	3	1626	663
Nova Gorica (M)	Nova Gorica	1	12674	5024
Kromberk (NMO)	Nova Gorica	4	1878	813
Pristava (NMO)	Nova Gorica	4	390	150
Rožna Dolina (NMO)	Nova Gorica	4	1082	428
Solkan (M)	Nova Gorica	1	3176	1177
Novo mesto (M)	Novo mesto	1	21359	8608
Ormož (M)	Ormož	2	2220	925
Piran/Pirano (M)	Piran/Pirano	1	4181	1552
Lucija/Lucia (M)	Piran/Pirano	1	5633	2253
Portorož/Portorose (M)	Piran/Pirano	2	2816	1040
Pivka (M)	Pivka	3	1998	845
Polzela (M)	Polzela	2	2136	879
Postojna (M)	Postojna	1	7827	3399
Prebold (M)	Prebold	3	1594	576
Prevalje (M)	Prevalje	1	4364	1602
Ptuj (M)	Ptuj	1	18372	6871
Rače (M)	Rače - Fram	3	2330	881
Radeče (M)	Radeče	3	2266	926
Radenci (M)	Radenci	2	2146	891
Radlje ob Dravi (M)	Radlje ob Dravi	2	2711	1055

se nadaljuje

nadaljevanje

Mestno naselje (M) in naselje mestnega območja (NMO)	Občina	Merila za uvrstitev	Državljeni Republike Slovenije, brez tistih, ki začasno prebivajo v tujini	Delovno aktivno prebivalstvo po naselju stalnega prebivališča
Radovljica (M)	Radovljica	1	5720	2207
Lesce (M)	Radovljica	2	2815	1068
Ravne na Koroškem (M)	Ravne na Koroškem	1	7454	3003
Dobja vas (NMO)	Ravne na Koroškem	4	698	248
Ribnica (M)	Ribnica	1	3358	1304
Rogaška Slatina (M)	Rogaška Slatina	1	4849	1862
Rogatec (M)	Rogatec	3	1515	549
Ruše (M)	Ruše	1	4559	1739
Sevnica (M)	Sevnica	1	4663	1879
Sežana (M)	Sežana	1	4438	1818
Slovenj Gradec (M)	Slovenj Gradec	1	7660	3154
Slovenska Bistrica (M)	Slovenska Bistrica	1	6714	2612
Slovenske Konjice (M)	Slovenske Konjice	1	4696	1866
Šempeter pri Gorici (M)	Šempeter - Vrtojba	1	3819	1476
Vrtojba (NMO)	Šempeter - Vrtojba	4	2416	993
Šenčur (M)	Šenčur	3	2788	1195
Šentjur (M)	Šentjur	1	4492	1879
Škofja Loka (M)	Škofja Loka	1	11933	5009
Binkelj (NMO)	Škofja Loka	4	159	76
Puštal (NMO)	Škofja Loka	4	620	235
Stara Loka (NMO)	Škofja Loka	4	640	236
Trata (NMO)	Škofja Loka	4	163	63
Šmarje pri Jelšah (M)	Šmarje pri Jelšah	3	1439	565
Šmartno pri Litiji (M)	Šmartno pri Litiji	3	1475	611
Šoštanj (M)	Šoštanj	2	2714	1108
Štore (M)	Štore	3	1752	671
Tolmin (M)	Tolmin	1	3473	1378
Trbovlje (M)	Trbovlje	1	15453	5673
Trebnje (M)	Trebnje	2	2963	1329
Trzin (M)	Trzin	1	3545	1603
Tržič (M)	Tržič	1	3807	1538
Loka (NMO)	Tržič	4	367	154
Bistrica pri Trziču (M)	Tržič	1	3210	1269
Ročevnica (NMO)	Tržič	4	411	165
Turnišče (M)	Turnišče	3	1561	441
Velenje (M)	Velenje	1	25481	10950
Vipava (M)	Vipava	3	1547	609
Vrhnika (M)	Vrhnika	1	7289	3202
Verd (NMO)	Vrhnika	4	1753	746
Zagorje ob Savi (M)	Zagorje ob Savi	1	6726	2564

se nadaljuje

nadaljevanje

Mestno naselje (M) in naselje mestnega območja (NMO)	Občina	Merila za uvrstitev	Državljeni Republike Slovenije, brez tistih, ki začasno prebivajo v tujini	Delovno aktivno prebivalstvo po naselju stalnega prebivališča
Zreče (M)	Zreče	2	2878	1304
Žalec (M)	Žalec	1	4744	1930
Šempeter v Savinjski dolini (M)	Žalec	2	1974	737
Železniki (M)	Železniki	1	3103	1399
Žiri (M)	Žiri	1	3629	1535

#### 4.2.3 POVZETEK

Nova določitev mestnih naselij in naselij mestnih območij je bila nujna zaradi zastarelega seznama mestnih naselij iz osemdesetih let, zaradi česar se že od leta 1997 niso več objavljali statistični podatki o mestnih naseljih. Hkrati pa je tudi takratno približevanje Evropski uniji zahtevalo ureditev statističnih podatkov za urbana območja. Iz podatkov, ki so jih uporabili za analizo in postavitev kriterijev (državljeni, 31. 12. 2000, Centralni register prebivalstva) je bilo ugotovljeno, da je na presečni datum v Republiki Sloveniji 981.000 urbanega prebivalstva od vseh 1.955.016 prebivalcev. Stopnja urbanizacije je tako znašala 50,2%.

Preglednica 8: Stopnje urbanizacije in število prebivalcev iz preteklih popisov (Pavlin et al, 2003: 32)

Leto popisa	Število mestnih prebivalcev	Stopnja urbanizacije (%)
1981	926.000	46,7
1991	993.000	50,5
2002	998.000	50,8

V obdobju od leta 1991 do leta 2001 je bilo ugotovljeno, da se je število prebivalcev malo povečalo. Ob upoštevanju vseh podatkov o slovenskih mestih iz takratnih popisov je bilo ugotovljeno, da se je število prebivalcev v največjih slovenskih mestih (Ljubljana, Maribor, Celje) zmanjšalo. Povečalo pa se je število prebivalcev v suburbanih in majhnih mestih, kar potrjuje povečevanje števila prebivalcev obmestnih naselij.

Na osnovi izkušenj pri določevanju mestnih naselij je bilo ugotovljeno, da komaj centralna naselja s 5000 prebivalci začnejo tvoriti mestna območja, manjša naselja so namreč prešibka.



### **4.3 POMEN POKRAJIN PRI DOLOČANJU HIERARHIJE MEST**

Uredba o klasifikaciji standardnih teritorialnih enot (SKTE), določa obvezen nacionalni standard, ki se uporablja pri evidentiranju, zbiranju, obdelovanju, analiziranju, posredovanju in izkazovanju podatkov o teritorialni razdelitvi Republike Slovenije. SKTE se uporablja za podporo regionalnemu razvoju in je razdeljen na enajst ravni. Pri tem SKTE do pete ravni temelji na klasifikaciji Evropske unije NUTS, ki zagotavlja enotno teritorialno delitev za potrebe regionalnih statistik Evropske unije. Tako predstavlja raven SKTE 0 in SKTE 1 celotno območje države. Na ravni SKTE 2 se Slovenija deli na dve enoti, SKTE 3 predstavljajo statistične regije, raven SKTE 4 upravne enote in raven SKTE 5 občine (Uradni list RS, št. 28/2000).

Za Republiko Slovenijo je značilna zelo centralizirana državna uprava, saj poleg državnih oblasti (NUTS 0) obstajajo le še občine (NUTS 5). Podobno velike države v EU, kot so Luksemburg, Danska, Irska imajo tristopenjsko upravno-politično razdelitev: med državnimi oblastmi in občinami je vmesna stopnja NUTS 3 ali NUTS 4 (okrajji, grofije, kantoni) (Vrišer, 1999: 29).

Evropska skupnost namreč določa, da so regije tiste politične entitete, ki so v političnem smislu takoj pod ravniyo osrednje države in nad ravniyo občine. Imajo politično zastopstvo, ki ga zagotavlja obstoj izvoljenega regionalnega sveta ali ga ustanovijo lokalne skupnosti na neposredno nižji ravni, v Sloveniji so to občine (Vrišer, 1999: 38).

#### **4.3.1 OMREŽJE CENTRALNIH NASELIJ V SLOVENIJI**

Položaj mesta v regiji in njegovi odnosi med mestom in okolico so tesno povezani s teorijo o centralnih naseljih. S teorijo sta začela W. Christaller in Lössch v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Medtem je teorija doživela veliko dopolnitev, potrditev in tudi ugovorov.

S pojmom centralno naselje so po teoriji označeni tisti kraji, v katerih so osredotočene storitvene dejavnosti, to so terciarne in kvartarne aktivnosti. Namenjene so oskrbi prebivalstva v okolici, ki gravitira k njim, kakor tudi oskrbi lastnega prebivalstva. Storitvene dejavnosti in s tem tudi centralna naselja so odvisni od potrošnikov oz. frekvence njihovega obiskovanja.

---

Glede na to se dejavnosti in naselja delijo v več kategorij: od tistih, ki zadovoljujejo osnovne potrebe (trgovina, osnovna šola, ambulanta) pa vse do tistih, ki jih potrošniki redkeje uporabljajo (visoke šole, klinike ipd.). Centralna naselja morajo biti povezana v sistem, da lahko zadovoljijo vse uporabnike. Tako se morajo središča, ki imajo le osnovne storitve nujno navezovati na centralna naselja z zahtevnejšimi storitvami in obratno. Na osnovi delitve dela in hkratne medsebojne povezanosti tvorijo centralna naselja hierarhično zgrajen naselbinski sistem (Vrišer, 1984: 76, 77).

Omrežje centralnih naselij in njihovih vplivnih območij je bilo v Sloveniji večkrat preučeno. Poleg Vrišerjeve in Kokoletove strokovne podlage je v dolgoročnem planu RS iz leta 1988 opredeljena sedemstopenjska zasnova omrežja središč. Gre za dokaj zastarelo delitev, ki pa ima dokaj dobro teoretično ozadje. Zastarela je, ker smo v tem obdobju dobili nove občine, ki predstavljajo drugačno prostorsko delitev Slovenije od prejšnje. Določene pa so osnovne dejavnosti, ki bi jih naj imeli kraji na posamezni stopnji. Hierarhija naselij je naslednja: (1) središča ožjega lokalnega pomena, (2) središča lokalnega pomena, (3) središča širšega lokalnega pomena, (4) središča najširšega lokalnega pomena, (5) središča regionalnega pomena, (6) središča širšega regionalnega pomena in (7) središča najširšega regionalnega pomena (Ravbar, 1995: 116-117).

Med središča najnižje stopnje spadajo kraji, ki so bili sedeži krajevnih skupnosti, imajo nepopolno ali popolno osnovno šolo, trgovine z živili in gostilne. V naslednjo stopnjo spadajo kraji, ki imajo poleg prej naštetih dejavnosti še pošto, zdravstveno ambulanto, bančno podružnico, policijsko postajo, lekarno in nekatere specializirane trgovine in obrti. Tretjo mikroregionalno stopnjo sestavljajo v glavnem občinska središča, ki so obstajala do leta 1994. Središč četrte stopnje je sedem in so funkcijsko precej enostransko razvita (Jesenice, Trbovlje), imajo skromno zaledje ali pa svojo vlogo delijo z drugimi središči. Središča pete stopnje predstavljajo Celje, Koper, Kranj, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto. V šesto in sedmo stopnjo se uvrščata Maribor in Ljubljana kot izraziti makroregionalni središči. Za določevanje pokrajin so predvsem pomembna središča višjih stopenj, to je od četrte do sedme hierarhične stopnje (Vrišer, 1999: 40-41).

---

Ravbar je izoblikoval štiristopenjsko hierarhijo naselij kot podlago regionalnemu razvoju.

Preglednica: Ravni funkcij in pripadajoče funkcije (Ravbar, 1995: 117)

1. Najnižja raven funkcij:	Lokalna – krajevna središča
2. Nižja raven funkcij:	Občinska središča
3. Srednja raven funkcij:	a. Središča medobčinskega povezovanja b. Regijska središča
4. Višja raven funkcij:	a. Državno b. Pokrajinsko središče

Pri tem je uporabil historične, funkcionalne in formalne kriterije. Pri historičnem kriteriju se je upoštevalo načelo pripadnosti prebivalcev oskrbnemu centru. Funkcionalni kriterij je upošteval načelo funkcijske zaključenosti gravitacijskega območja. Formalni kriteriji pa so določeni v spodnji tabeli.

Preglednica: Možni formalni kriteriji za oblikovanje hierarhije naselij in mestnih funkcij (Ravbar, 1995: 119)

	Državno središče	Regijsko središče	Občinsko središče	Lokalno središče
<b>Št. preb. v središču</b>	Najmanj 100.000	Najmanj 20.000	Najmanj 2.000	Najmanj 1.000
<b>Št. preb. v grav. zaledju</b>	Najmanj 300.000	Najmanj 100.000	Najmanj 5.000	Najmanj 3.000
<b>Št. delovnih mest v središču</b>	Najmanj 75.000	Najmanj 20.000	Najmanj 1.000	Najmanj 500
<b>Št. delovnih mest v usluž. dejavnostih</b>	Najmanj 35.000	Najmanj 10.000	Najmanj 500	Najmanj 300
<b>Trgovski maloprodajni promet</b>	Nad 500.000 mio SIT	Nad 20.000 mio SIT	Nad 10.000 mio SIT	50-60 mio SIT
<b>Oddaljenost od središča višje stopnje</b>	1,5 h	Največ 1h	Največ 30'	Največ 15'

Lokalna središča skrbijo za osnovno oskrbo prebivalcev v socialnem, kulturnem in gospodarskem pogledu. Gre za osnovne izobraževalne, športno-rekreativne in zdravstvene potrebe. Občinska središča poleg osnovne oskrbe skrbijo za povezovanje lokalnih središč. Gravitacijska zaledja občinskih središč obsegajo okoli 5.000 prebivalcev in imajo bolj diferencirane dejavnosti in raznovrstnejšo ponudbo delovnih mest.

Regionalna središča oskrbujejo in zadovoljujejo prebivalce z osnovnimi in specializiranimi dobrinami. V regionalnih središčih se nahajajo pomembnejše gospodarske organizacije, kulturne institucije, uprava in sodstvo. Zanje sta značilna tudi raznovrstnost delovnih mest in visoka diferenciacija gospodarskih področij. Regionalna središča imajo pomembno vlogo za svoja gravitacijska zaledja, ki naj imajo praviloma več kot 100.000 prebivalcev. Regionalna središča naj bi bila med seboj oddaljena vsaj 25 km zračne razdalje. Tako lahko pospešujejo razvoj podeželja, hkrati pa so glavni nosilci razvoja za centralne kraje nižje ravni. Za regijska središča je pomembno, da imajo zaključeno gravitacijsko območje in da so v njem že oblikovane centralne funkcije najmanj mezoregionalne ravni. Okvirno so to naslednje dejavnosti: trgovska središča, specializirane trgovine, sedež regionalnega časopisa ali lokalne televizijske oz. radijske postaje, okrožno sodstvo, več srednjih šol, bolnišnica, strokovno-upravne javne službe, transportna združenja, transportni terminali, telekomunikacijska središča, javni mestni promet, komunalna infrastruktura, banke, zavarovalnice in hranilnice, pokriti športni objekti itn. (Ravbar, 1995: 117-119).

Če pogledamo določene dejavnosti, ki jih je določil Ravbar in bi jih naj imelo regionalno središče, ugotovimo, da so nekatere prisotne že v občinskih središčih. Število trgovskih središč z osamosvojitvijo Slovenije in njenim vstopom v Evropsko unijo hitro narašča, saj je bil omogočen lažji vstop tujega kapitala v našo državo, tako da skoraj vsako manjše mesto že ima trgovsko središče. Trgovine za občasne nakupe in specializirane trgovine se nahajajo tudi v manjših krajih in zato niso več primerne kot kriterij za določanje regionalnih središč. Tak primer je manjše mesto Ljutomer z nekaj čez 3000 prebivalci, ki ima več večjih trgovin, kot so Mercator, Spar, Hofer, Tuš itd. in specializirane trgovine, na primer Merkur, kar pa še ni zadosten kriterij, da ga uvrstimo med srednje velika mesta.

---

Ugotovljeno je, da so pokrajine ključnega pomena za določanje pomembnosti mest v državi. Države, ki so razdeljena na pokrajine kot npr. Nemčija, svoja mesta delijo na majhna in srednje velika glede na centralnost, ki upošteva upravno-politično vlogo in druge vloge mest znotraj pokrajine. Tako je natančno določena hierarhija mest znotraj pokrajine in države.

V Sloveniji se že dolgo govori o oblikovanju pokrajin, vendar glede tega vprašanja še ni prišlo do soglasja. Predlog je, da naj bi imeli manjše število večjih pokrajin (regij), v okviru katerih bi prišlo do združitve druge stopnje lokalne samouprave in državne uprave in bi nastale z združevanjem manjših regij oz občin (Vrišer, 1999: 86). Razdelitev Slovenije na pokrajine je nujna, saj bi se s tem prenesle določene upravne funkcije iz države na pokrajine. S tem bi pokrajinska (regionalna) središča pridobila na pomenu in bi se razvila ustreznejša hierarhija mest v Sloveniji.

Določanje velikosti in obsega pokrajin običajno temelji na obliki in velikosti naselbinske strukture, povezane v omrežje naselij. Zato je za pokrajine zelo pomembna dostopnost do tistih urbanih središč, ki nudijo delovna mesta in imajo poslovne, oskrbne, družbene in javne funkcije. Slovensko urbano omrežje je zelo nesorazmerno in zato je veliko težav pri določanju pokrajin. Če pri mestih poleg javnih dejavnosti in oskrbnih funkcij upoštevamo še zaposlitvene razmere, kazalce gospodarske moči, gostoto gospodarske infrastrukturne, opremljenost in izobrazbeno raven prebivalstva, ugotovimo, da ima nadpovprečne razvojne možnosti samo Ljubljana. Med razvita središča spada še Maribor, vsa ostala regionalna središča, kot so Celje, Koper, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto, so za mednarodne primerjave odločno premajhna ter z javnimi in gospodarskimi dejavnostmi slabo opremljena. Na slovensko ozemlje imajo velik vpliv tudi mesta zunaj naših meja (Trst, Gorica, Gradec, Zagreb), s katerimi je slovensko prebivalstvo še vedno tesno povezano (Vrišer, 1999: 97). Veliko ljudi iz obmejnih območij je še vedno zaposlenih v tujini, kjer jim tuja mesta nudijo poleg dela še višjo raven oskrbnih in storitvenih dejavnosti.

Regionalna središča so pomemben del urbanega sistema, ki naj bi pridobivala predvsem na kakovosti funkcij in izenačevanju le-teh na ravni istega hierarhičnega nivoja. V Sloveniji po višji ravni funkcij izstopata ljubljansko in mariborsko razvojno središče s pripadajočima pokrajinama. Ljubljana kot državno središče oblikuje skupaj s Kranjem, ki je sosednje

---

regionalno središče, in z vrsto manjših, a propulzivnih središč, kot so Kamnik, Domžale, Škofja Loka, Vrhnika in Grosuplje, heterogeno, vendar perspektivno najbolj povezano metropolitansko regijo, s tretjino vsega slovenskega prebivalstva. Maribor kot močno regionalno središče z nekaj dopolnilnimi središči, kot so Ptuj, Slovenska Bistrica in Lenart predstavlja obsežno središče agrarnega zaledja. Celje predstavlja regionalno središče v močno urbanizirani okolici mest kot so Velenje, Žalec in hitro razvijajoči se Šentjur pri Celju. Koper je strateškega pomena za državo in bo kot enotna aglomeracija, ki bi jo sestavljala vsa obalna mesta (Piran, Izola, Portorož in Koper) ter hitro rastoče naselje Lucija, verjetno tvorila tretje razvojno žarišče v Sloveniji. Kot regionalni središči širšega pomena sta mišljeni tudi mesti Nova Gorica in Novo mesto. Nova Gorica predstavlja močno središče za Posočje, Vipavsko in Idrijsko dolino. Novo mesto pa je skupaj s središči nižje ravni, kot so Brežice, Krško in Črnomelj, pomembno regionalno središče jugovzhodne Slovenije. Vsa druga možna središča se delijo med regionalna središča ruralnih območij ali regionalna središča industrijskih območij. Murska Sobota spada med središča agrarne pokrajine, ki se v razvoju približuje funkciji regionalnega središča srednje ravni. Podobno je tudi mesto Ptuj, ki pa je v zaledju mesta Maribor in kot tako gravitira k njemu.

Urbana središča industrijskih območij, kot so Velenje, Ravne na Koroškem, Jesenice ter Trbovlje s Hrastnikom in Zagorjem, so za preskok k središčem srednje ravni z razvojnega vidika preskromna. Vsa ostala mesta v Sloveniji lahko oblikujejo središča nižjih ravni. Z bistvenim izboljšanjem notranjih povezav (javni promet in druga komunikacijska infrastruktura) je možno izboljšanje delitve funkcij znotraj mestni regij. Oblikovanje mestnih regij bi namreč po Ravbarjevem mnenju pripomoglo k izboljšanju kakovosti in strukture ponudbe regionalnih središč, hkrati pa bi se po velikosti približevali urbanim aglomeracijam v srednji Evropi (Ravbar, 1995: 120-121).

Naveden pregled regionalnih središč v Sloveniji je že nekoliko zastarel, vendar je bil izredno dobro predviden. V zadnjih desetih letih se je v Sloveniji veliko spremenilo, hkrati pa se je z izgradnjo pomembne infrastrukture (avtocest, hitrih cest, komunalne infrastrukture) pospešil razvoj mestnih regij. Sosednja mesta so se bila prisiljena, da se povezujejo predvsem z namenom izdelave regionalnih projektov za črpanje denarja iz EU. Od prej omenjenih mest so vsa pridobila na razvoju. Mesti Maribor in Koper sta pridobila predvsem pomembnejšo

---

mednarodno veljavo. Celje se je razvilo v pomembno regionalno središče, predvsem na račun dobrih prometnih povezav z Ljubljano. Mesti kot sta Nova Gorica in Novo mesto sta postali močni regionalni središči, saj imata razvite vse pomembnejše funkcije.

#### **4.4 ZAKONODAJA NA PODROČJU DOLOČANJA MEST IN NJIHOVIH FUNKCIJ**

V tem poglavju je na kratko obdelan Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 100/05), ki ureja področje občin in s tem tudi posredno mest, in Uredba o vsebini poročila o stanju na področju urejanja prostora ter minimalnih enotnih kazalnikov (Uradni list RS, št. 107/04).

Predstavljeni so tudi sklepi o podelitvi statusa mest naseljem v Republiki Sloveniji in sicer:

- Sklep o podelitvi statusa mesta naseljem v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 121/2005) in
- Sklep o podelitvi statusa mesta naseljem v Republiki Sloveniji (Uradni list RS, št. 22/00)

ter obrazložitev k predlogu sklepa Vlade RS o podelitvi statusa mesta naseljem v Republiki Sloveniji.

##### **4.4.1 ZAKON O LOKALNI SAMOUPRAVI (URADNI LIST RS, ŠT. 100/05)**

###### **Splošno**

Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 100/05) določa načela za ureditev samoupravnih lokalnih skupnosti. Temeljne samoupravne lokalne skupnosti so občine, ki v okviru ustave in zakonov samostojno urejajo in opravljajo svoje zadeve in izvršuje naloge, ki so nanje prenesene z zakonom.

Zakon v 13. členu določa, katere pogoje mora izpolnjevati občina, da lahko na svojem območju zadovoljuje potrebe in interese svojih prebivalcev. Imeti mora:

- popolno osnovno šolo,
  - primarno zdravstveno varstvo občanov (zdravstveni dom ali zdravstvena postaja),
  - komunalno opremljenost (oskrba s pitno vodo, odvajanje in čiščenje odpadnih voda, oskrba z električno energijo),
  - poštna storitve,
  - knjižnico (splošno ali šolsko) in
-

- prostore za upravno dejavnost lokalnih skupnosti.

V nadaljevanju člen 13.a določa, da naj ima občina najmanj 5000 prebivalcev, razen v določenih izjemah, ko gre za združevanje občin ali v primeru posebnih geografskih, obmejnih, narodnostnih, zgodovinskih in gospodarskih razlogov, ko se lahko ustanovi občina z manj kot 5000 in ne manj kot 2000 prebivalci.

Zakon o lokalni samoupravi v členu 15.a določa, da je mesto urbano naselje, ki se po velikosti, ekonomski strukturi, prebivalstveni gostoti, naseljenosti in zgodovinskemu razvoju razlikuje od drugih naselij. Določen je kriterij, da mora imeti mesto več kot 3000 prebivalcev. Naselje dobi status mesta z odločitvijo vlade.

V 16. členu je nato opredeljena mestna občina kot gosto strnjeno naselje ali več naselij, povezanih v enoten prostorski organizem in mestno okolico, ki jo povezuje dnevna migracija prebivalstva. Mesto dobi status mestne občine, če ima najmanj 20.000 prebivalcev in najmanj 15.000 delovnih mest, od tega polovico v terciarnih in kvartarnih dejavnostih in je geografsko, gospodarsko in kulturno središče svojega gravitacijskega območja. Mestno občino nato ustanovi Državni zbor z zakonom po prej opravljenem referendumu, s katerim se ugotovi volja prebivalcev na določenem območju.

#### **4.4.2 KAZALCI IN KRITERIJI ZA OPREDELJEVANJE MEST<sup>8</sup>**

Kot je bilo opisano, je v Sloveniji status mesta urejen z Zakonom o lokalni samoupravi. Pri pripravi predloga, kateremu naselju v Sloveniji naj Vlada RS podeli status mesta, so bila upoštevana določila prvega in drugega odstavka 15.a člena. Dosledno je upoštevana določba, da mora imeti naselje več kot 3.000 prebivalcev, da se mu lahko podeli status mesta. Posebej skrbno so bili upoštevani tudi vsi drugi z zakonom določeni pogoji oziroma kriteriji, in sicer ekonomska struktura, gostota prebivalstva, naseljenost in zgodovinski razvoj.

Zakonsko določene kazalce je potrebno za razmejevanje mest konkretizirati in opredeliti kriterije. Pri tem naletimo na dve težavi:

---

<sup>8</sup> Povzeto po: Obrazložitev k predlogu sklepa Vlade RS o podelitvi statusa mesta naseljem v RS, 2005

---



- vsebino mesta ne definirajo samo kvantitativni, temveč kvalitativni kazalci. Za objektivnejšo presojo jih je sicer možno prikazati kot numerične kazalce in jim določiti mejne vrednosti, vendar te niso niti absolutne niti objektivne.
- Merila za določanje mest niso absolutna, temveč relativna. Odvisna so od razmer na območju, kjer jih določamo. Zato je izbor kriterijev prilagojen slovenskim razmeram.

Izbrati je potrebno čim manj kazalcev in upoštevati samo tiste, ki so za mesta najbolj značilni, merljivi in imajo trajnejši značaj. Zakonsko določeni kazalci so premalo operativni, zato je potrebno natančno opredeliti njihovo vsebino in kriterije za njihovo vrednotenje.

### ***Urbanost***

Urbanost je vrednostna opredelitev, ki nam omogoča razlikovanje mesta od ostalih naselij. Nanaša se na socialne vsebine mesta, berljiva in določljiva pa je tudi v fizični strukturi. Urbano fizično strukturo določajo predvsem način zazidanosti, vrste objektov, razmestitev in oblikovanost nezazidanih javnih površin ter neodvisnost fizične strukture od naravnih razmer. Ker ima veliko naselij elemente urbanega tlorisa, se med seboj razlikujejo po stopnji njene izoblikovanosti. Izoblikovan urbani tloris ima lahko vse konstitutivne elemente mesta, to pa so različne (urbane) oblike zazidanosti, hierarhija prometnic, trgi in parki območja centralnih dejavnosti. Kazalci, ki kažejo izgrajenost izoblikovanega tlorisa so:

#### Raznovrstnost stavbnih tipov

V naseljih mestnega značaja se nahajajo različni stavbni tipi, ki tvorijo prostorsko zaključeno območje (brez kmečkih hiš). Ti tipi so lahko: trške hiše, delavske kolonije, večstanovanjske meščanske hiše, vile, bloki, stolpnice, vrstne hiše ter individualne prostostoječe hiše. Ta kriterij kaže ekonomsko moč obravnavanega mesta v preteklosti, saj je fizična zgradba v prvi vrsti posledica ekonomskih in socialnih razmer.

#### Morfološke enote z zazidavo večjih gostot

Naselje ima mestni značaj, če se pojavljajo večja strnjena območja blokov, vrstnih hiš z gostoto nad 50 preb./ha.

---

### Vsaj dve območji centralnih dejavnosti (oskrbni središči)

Naselje mestnega značaja mora imeti poleg ožjega središča naselja vsaj še eno lokacijo z dejavnostmi osnovne ravni. Posredno ta kazalec nadomešča podatek o velikosti zazidane površine.

### Javna zelena površina

Parkovne površine in druge vrste zelenic so pomemben kazalec mestnosti, saj nadomeščajo bližino naravnega okolja.

### ***Velikost naselja***

Velikost naselja se lahko nanaša na:

- velikost pozidanega prostora in
- število prebivalcev.

Velikost pozidanih površin je zelo spremenljiva količina, hkrati pa se statistično ne zajema. Zato so jo upoštevali posredno, in sicer v številu območij s centralnimi dejavnostmi in različnimi tipi zazidave. Večje kot je naselje, več ima območij s centralnimi dejavnostmi (lokalnih središč) in tudi različnih vrst objektov oziroma načinov zazidanosti. Tu bi se lahko Vlada poslužila digitalnega katastra, v katerem lahko razberemo velikost pozidanih površin. Gre za dokaj novo rešitev, ki bo prišla v uporabo v prihodnosti.

Velikost naselja, merjena s številom prebivalcev, kaže na njegovo velikost, posredno pa še na ekonomsko moč in opremljenost z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi.

### ***Ekonomska struktura***

Kazalci ekonomske strukture naj bi pokazali ekonomsko moč mesta, kar se kaže v družbenoekonomski usmerjenosti naselja in opremljenosti s centralnimi funkcijami. Kazalec kaže stopnjo centralnosti oziroma obseg funkcij, namenjenih za zadovoljevanje potreb prebivalcev naselja in okolice. Po Kokoletu imajo značaj mest naselja III. stopnje po hierarhični lestvici (Kokole je opredelil 9 hierarhičnih stopenj), za katere so značilne funkcije, ki se pojavljajo v majhnih in srednje velikih mestih (srednja šola, kino, sodišče, pošta, zdravstveni dom). Gre za precej zastarelo hierarhično delitev, ki vendarle v določenih delih še drži, zato jo Vlada RS tudi uporablja pri obrazložitvi. Kazalci, ki opredeljujejo ekonomski pomen mesta so:

---

### Razmerje med številom delovnih mest in številom aktivnega prebivalstva

Kazalec določa pomen mesta, in sicer: če ima mesto presežek delovnih mest, predstavlja zaposlitveno središče in s tem povezane dnevne migracije, obratno pa je lahko spalno naselje.

### Število delovnih mest v terciarnem in kvartarnem sektorju gospodarstva

Za mesta je značilna koncentracija oskrbnih in storitvenih dejavnosti ter funkcij javnega pomena. Zato ta kazalec dopolnjuje prejšnjega, s tem da naj bi delež zaposlenih v mestih v terciarnem in kvartarnem sektorju znašal 43% aktivnega prebivalstva.

### Opremljenost z regionalnimi in lokalnimi funkcijami

Mestni način življenja omogoča primerna opremljenost naselja. Pri tem so pomembne funkcije regionalnega pomena, kot so srednja šola, bolnica, uprava, gledališče, muzej itn. Pomembne pa so tudi funkcije lokalnega pomena: kino, trgovine, kulturne ustanove in zdravstveni dom. Mesto mora imeti dobro razvite funkcije lokalnega pomena, hkrati pa tudi nekaj funkcij regionalnega pomena.

### ***Prebivalstvena gostota***

Za izračun gostote prebivalcev v naselju potrebujemo površino naselja, ki pa je težko določljiva. Po mnenju avtorja naj bi geodetsko določene meje naselij dajale precej popačeno sliko, zato naj to ne bi bil najprimernejši način določanja gostote prebivalstva. Tako so gostoto poseljenosti izrazili z načinom zazidanosti ali vrstami objektov, saj so gostote poseljenosti v soseskah individualnih stanovanjskih hiš precej nižje kakor v blokovnih soseskah. Taka interpretacija kazalca po mnenju Vlade RS pove veliko več o mestu (urbanosti) kot podatek o številu prebivalcev na površinsko enoto.

### ***Naseljenost***

Pojem naseljenost ni povsem jasen. Najbližje je načinu zazidanosti, ki ponazarja heterogenost gradbene strukture, saj se mesto po razmestitvi objektov in oblikah, ki pri tem nastanejo, loči od ostalih naselij. Kazalec ponazarja tudi urbanost fizične strukture.

### ***Zgodovinski razvoj***

Zakonodajalec je imel v mislih upravno-pravni položaj oziroma status naselja, ki je posledica pravnega akta, dodeljenega v preteklosti. V tem smislu razlikujemo naselja, ki imajo status mesta in naselja, ki ga nimajo.

---

Navedeni kazalci so zaradi večje preglednosti in sistematičnosti združeni v štiri vsebinske sklope:

- **sklop fizičnih kazalcev** obsega urbanost, velikost, prebivalstveno gostoto, naseljenost;
- **ekonomski sklop kazalcev** ponazarja ekonomsko strukturo;
- **demografski sklop kazalcev** obsega velikost naselja, merjeno s številom prebivalcev;
- **upravno-pravni sklop kazalcev** pomeni status naselja, ki je posledica zgodovinskega razvoja.

## **Postopek opredeljevanja mestnih naselij**

### ***1. Naselja, ki so status mesta pridobila na podlagi ugotovitvenega sklepa DZ***

Državni zbor Republike Slovenije je ugotovil, katera naselja v Sloveniji imajo status mesta v skladu s predpisi, veljavnimi v času podelitve (Sklep je objavljen v Uradnem listu RS, št. 22/00). Po ugotovitvi Državnega zbora RS imajo status mesta naslednja naselja: Ajdovščina, Bled, Bovec, Brežice, Celje, Črnomelj, Domžale, Gornja Radgona, Hrastnik, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Koper, Kostanjevica ob Krki, Kranj, Krško, Laško, Lendava, Litija, Ljubljana, Ljutomer, Maribor, Metlika, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Ormož, Piran, Postojna, Ptuj, Radeče, Radovljica, Ravne na Koroškem, Sevnica, Sežana, Slovenska Bistrica, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice, Škofja Loka, Šoštanj, Tolmin, Trbovlje, Tržič, Velenje, Višnja Gora, Vrhnika, Zagorje ob Savi in Žalec. Mesta, ki so navedena v citiranem sklepu, je Državni zbor RS sprejel v skladu z določbo tedaj veljavnega četrtega odstavka 15. a člena Zakona o lokalni samoupravi.

### ***2. Naselja, ki so status mesta pridobila z odlokom ali s sklepom občinske skupščine***

Nekatera naselja so status mesta pridobila z odlokom ali sklepom skupščine. To so: Lenart, Mežica, Radlje, Rogaška Slatina, Šentjur, Trebnje in Zreče.

### ***3. Naselja, ki nimajo statusa mesta, vendar bi ga glede na kriterije, opredeljene v zakonu, lahko dobila***

Izbor za dodelitev statusa mesta so omejili z uporabo t.i. "ključnega pogoja". Izbrali so fizični in ekonomski kriterij, za katera menijo, da najbolje odražata vsebino mesta, poleg tega sta tudi med zakonsko določenimi kazalci mesta. S fizičnim kazalcem so upoštevali naselja, v katerih

---

so razpoznavni elementi urbane morfologije (gostejša zazidava, urbani načini zazidanosti), po funkcijskem pa naselja, ki dosegajo III. stopnjo opremljenosti s centralnimi funkcijami.

V nadaljevanju so naselja iz vseh treh skupin ovrednotili po izbranih kazalcih. Pri sklopu fizičnih kazalcev so vsakemu določili pozitivno ali negativno vrednost (v smislu: izpolnjuje zahtevani pogoj - ne izpolnjuje pogoja). Če je bila polovica ali več kazalcev ocenjenih pozitivno, so smatrali, da ima naselje mestni značaj. Pri vrednotenju ekonomskih kazalcev je bil vsak kazalec ovrednoten z eno točko, vsako dejavnost (pri kazalcu "opremljenost z regionalnimi in lokalnimi funkcijami") pa z 0,25 točke. Naselje ima mestni značaj, če doseže vsaj 2,25 točke. Demografski kazalec ima v zakonu opredeljen kriterij, in sicer 3000 prebivalcev. Pravni oziroma zgodovinski kazalec pa ponazarja naselja, ki imajo status mesta na podlagi predpisa in tista, ki statusa mesta nimajo.

### ***Urbanost gradbene strukture***

Poleg naselij, ki že imajo status mesta (po ugotovitvenemu sklepu DZ RS), so se upoštevala še naselja, v katerih so razbrali elemente urbanega tlorisa. To so: Ankarjan, Beltinci, Bohinjska Bistrica, Brestanica, Cerknica, Cerčno, Črna na Koroškem, Divača, Dravograd, Grosuplje, Ivančna Gorica, Izlake, Kidričevo, Kobarid, Kranjska Gora, Lesce, Ljubno, Logatec, Lucija, Medvode, Mengeš, Mozirje, Muta, Pivka, Poljčane, Polzela, Portorož, Prebold, Prevalje, Radenci, Ribnica, Ruše, Senovo, Šempeter pri Gorici, Šempeter v Savinjski dolini, Šmarje pri Jelšah, Vipava, Trzin, Železniki in Žiri.

Preglednica: Naselja glede na število pozitivno ovrednotenih kriterijev (Obrazložitev k predlogu sklepa Vlade RS o podelitvi statusa mesta naseljem v RS, 2005)

Skupine	Naselja
1.skupina (4 pozitivno ovrednoteni kriteriji)	Ajdovščina, Celje, Črnomelj, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Jesenice, Koper, Kranj, Krško, Laško, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Postojna, Ptuj, Radovljica, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Tolmin, Trbovlje, Velenje, Vrhnika, Zagorje, Žalec
2.skupina (3 pozitivno ovrednoteni kriteriji)	Bled, Brežice, Domžale, Hrastnik, Kamnik, Kočevje, Lendava, Novo Mesto, Rogaška Slatina, Sežana, Slovenska Bistrica, Škofja Loka, Tržič
3.skupina (2 pozitivno ovrednotena kriterija)	Cerknica, Dravograd, G. Radgona, Grosuplje, Lenart, Litija, Ljutomer, Logatec, Medvode, Metlika, Piran, Portorož, Radenci, Ribnica, Ruše, Sevnica, Slovenske Konjice, Šentjur, Trebnje, Vipava, Železniki
4. skupina (1 ali 0 pozitivno ovrednoten kriterij)	Ankaran, Beltinci, Bohinjska Bistrica, Bovec, Brestanica, Cerčno, Črna na Koroškem, Divača, Ivančna Gorica, Izlake, Kidričevo, Kobarid, Kostanjevica, Kranjska Gora, Lesce, Ljubno, Lucija, Mengeš, Mežica, Mozirje, Muta, Ormož, Pivka, Poljčane, Polzela, Prebold, Prevalje, Radeče, Radlje, Senovo, Šempeter pri Gorici, Šempeter v Savinjski dolini, Šmarje pri Jelšah, Šoštanj, Trzin, Višnja Gora, Zreče, Žiri

#### *Naselja glede na urbanost ekonomske strukture*

Upoštevana so vsa centralna naselja od 3. do 9. stopnje (po Kokoletu) ter od 2. do 6. stopnje po Vrišerju. Vrišer je v kasnejši ekspertizi o naseljih mestnega značaja upošteval samo naselja 3. stopnje. Ekonomski kriterij so izpolnjevala naslednja naselja: Beltinci, Bohinjska Bistrica, Brestanica, Cerknica, Cerčno, Črna na Koroškem, Dravograd, Grosuplje, Ivančna Gorica, Kobarid, Kozina, Kranjska Gora, Lesce, Logatec, Lucija, Medvode, Mengeš, Mozirje, Muta, Pivka, Poljčane, Polzela, Portorož, Prevalje, Radenci, Ribnica, Ruše, Senovo, Šempeter pri Gorici, Šmarje pri Jelšah, Vipava, Železniki in Žiri.

Preglednica: Naselja glede na število doseženih točk (Obrazložitev k predlogu sklepa Vlade RS o podelitvi statusa mesta naseljem v RS, 2005)

Skupina	Naselje
1. skupina (4 točke)	Brežice, Celje, Izola, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Ptuj, Slovenj Gradec
2. skupina (3 do 4 točke)	Bled, Idrija, Koper, Kranj, Lendava, Nova Gorica, Ormož, Pivka, Postojna, Ravne/Kor., Rogaška Slatina, Sežana, Slovenske Konjice, Šentjur, Tolmin, Vrhnika, Žalec
3. skupina (2 – 3 točke)	Ajdovščina, Bovec, Cerknica, Črnomelj, Domžale, Dravograd, Gornja Radgona, Grosuplje, Hrastnik, Ilirska Bistrica, Ivančna Gorica, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Kozina, Kranjska Gora, Krško, Laško, Lenart, Ljutomer, Logatec, Medvode, Metlika, Piran, Poljčane, Portorož, Prevalje, Radenci, Radovljica, Ribnica, Slovenska Bistrica, Šempeter/NG., Škofja Loka, Šmarje pri Jelšah, Trbovlje, Trebnje, Tržič, Velenje, Vipava, Železniki, Žiri
4. skupina (do 2 točki)	Beltinci, Bohinjska Bistrica, Brestanica, Cerkno, Črna/Kor., Kobarid, Kostanjevica, Lesce, Litija, Lucija, Mengeš, Mežica, Mozirje, Muta, Polzela, Radeče, Radlje, Ruše, Senovo, Sevnica, Šoštanj, Trzin, Višnja Gora, Zagorje, Zreče

Zakon o lokalni samoupravi določa kvantitativni kriterij števila prebivalcev, kvalitativnega pa samo omenja, zato je zgornja obrazložitev nujna za razumevanje načina določevanja statusa mesta v Sloveniji. Med kriteriji obstajajo določeni kazalci, ki niso najbolj jasno razloženi, še težje pa si je predstavljati njihovo uporabo v praksi. Tak kazalec je *Vsaj dve območji centralnih dejavnosti*, kjer bi za lažje razumevanje potrebovali še dodatna pojasnila. V okviru kriterija *Velikosti naselja* bi se lahko poslužili digitalnega katastra. Slabo pojasnjena pa je tudi uporaba kriterijev *Prebivalstvene gostote* in *Naseljenosti*. Tako Vlada za določevanje statusa mesta uporablja fizični, ekonomski, demografski in upravno-pravni sklop kazalcev.

Za diplomsko nalogo še najbolj uporabni se zdijo kazalci ekonomske strukture, ki jih lahko uporabimo za določevanje majhnih in srednje velikih mest. Presežek delovnih mest denimo pove veliko o pomembnosti mesta. Za kazalec *Opremljenosti z regionalnimi in lokalnimi funkcijami* je potrebno preveriti, katere dejavnosti določa Uredba o vsebini poročila o stanju na področju urejanja prostora ter minimalnih kazalnikov (UL RS št. 107/04) kot dejavnosti regionalnega in lokalnega pomena.

#### **4.4.3 UREDBA O VSEBINI POROČILA O STANJU NA PODROČJU UREJANJA PROSTORA TER MINIMALNIH ENOTNIH KAZALNIKI (UL RS, ŠT. 107/04)**

##### **Splošno**

Uredba določa obvezne sestavine o stanju na področju urejanja prostora na državni in regionalni ravni ter minimalne enotne kazalnike. Poročilo vsebuje analizo stanja in teženj prostorskega razvoja, kjer je med drugimi analiziran razvoj mest in drugih urbanih naselij. Med drugimi je določena opremljenost naselij z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi, ki predstavlja osnovne funkcijske kriterije opremljenosti središč.

##### **Minimalna opremljenost središč z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi**

Prikazane so vse oskrbne in storitvene dejavnosti, ki so potrebne za nemoteno delovanje središč na vseh nivojih.

##### ***Minimalne oskrbne in storitvene dejavnosti v lokalnem središču***

- trgovina s osnovno preskrbo,
- zdravstvena postaja ali zasebni zdravnik,
- pošta,
- gostilna in
- dodatne dejavnosti glede na lokacijo in velikost zaledja: manjše gospodarske cone, obrt, osnovna šola ali podružnica OŠ, kulturne dejavnosti ipd.

##### ***Minimalne oskrbne in storitvene dejavnosti v občinskem in pomembnejšem lokalnem središču***

Pomembnejše lokalno središče ima vse dejavnosti lokalnega središča, poleg tega pa še:

- zdravstveni dom,
  - lekarno,
  - osnovno šolo,
  - osebno in družinsko pomoč,
  - specializirano trgovino,
  - možnosti za športno dejavnost,
  - javno kulturno infrastrukturo občinskega pomena in
  - površine za industrijo in obrt.
-



### ***Minimalne oskrbne in storitvene dejavnosti v medobčinskem središču***

Medobčinsko središče ima vse dejavnosti pomembnejšega lokalnega središča in še:

- gimnazijo,
- poklicne, tehniške in srednje strokovne šole,
- okrajno sodišče,
- sodnika za prekrške,
- raziskovalne in izobraževalne ustanove,
- centre za socialno delo,
- varstveno-delovne centre,
- domsko varstvo starejših,
- službe in urade za delo,
- zavarovalnice in druge poslovne dejavnosti in
- javno kulturno infrastrukturo širšega pomena.

### ***Minimalne oskrbne in storitvene dejavnosti v središču regionalnega pomena***

Središče regionalnega pomena ima vse dejavnosti medobčinskega središča in:

- splošno bolnišnico,
- specializirane raziskovalne in izobraževalne ustanove,
- regionalne agencije in združenja,
- javno kulturno infrastrukturo regionalnega pomena,
- športne centre in nakupovalna središča.

### ***Minimalne oskrbne in storitvene dejavnosti v središču nacionalnega pomena***

Središče nacionalnega pomena ima dejavnosti središča regionalnega pomena in:

- visoke šole,
  - visoko specializirane raziskovalne in izobraževalne ustanove,
  - pomembne tehnološke in industrijske parke,
  - okrožno sodišče in
  - javno kulturno infrastrukturo nacionalnega pomena.
-

***Minimalne oskrbne in storitvene dejavnosti v nacionalnem središču mednarodnega pomena***

Nacionalno središče mednarodnega pomena ima dejavnosti središča nacionalnega pomena in:

- sedež univerze,
- višje sodišče,
- delovno in socialno sodišče.

***Minimalne oskrbne in storitvene dejavnosti v državnem središču***

Državno središče ima dejavnosti središča mednarodnega pomena in:

- klinični center,
- visoke sodne ustanove (kot npr. ustavno sodišče, višje delovno in socialno sodišče, upravno sodišče, senat za prekrške, državno pravobranilstvo, državno tožilstvo),
- javno kulturno infrastrukturo državnega pomena in
- športno infrastrukturo državnega pomena.

Uredba dobro določa oskrbne in storitvene dejavnosti za vse vrste središč. Zato bo potrebno pri določanju majhnih in srednje velikih mest poleg števila prebivalcev tudi upoštevati, kakšno vlogo ima naselje kot središče. Zgoraj naštetе dejavnosti bodo zato najverjetneje v celoti ali delno upoštevane pri oblikovanju kriterijev za določanje mej za majhna in srednje velika mesta (Uradni list RS, št 107/04).

---

## **5 POSKUS OBLIKOVANJA METODOLOŠKEGA PRISTOPA ZA DOLOČANJE MSVM V SLOVENIJI**

Projekt ESPON 1.4.1 je s predlaganimi indikatorji (kriteriji) postavil osnovno usmeritev pri določanju majhnih in srednje velikih mest v Evropi, nikakor pa še ne dokončnih kriterijev. Tako je izbira primernih kriterijev in njihovih vrednosti toliko večji izziv za diplomsko nalogo.

Glavni kriterij za identifikacijo majhnih in srednje velikih mest je število prebivalcev v mestnih območjih. Še preden lahko izvedemo identifikacijo, je potrebno določiti mestna območja (G\_01 - razmejitev urbanih območij)<sup>9</sup>.

### **5.1 DOLOČANJE URBANIH (MESTNIH) OBMOČIJ V SLOVENIJI**

Najpogosteje se za določanje mestnih območij uporablja morfološke kriterije, na podlagi sklenjeno pozidanih površin, dobrih prometnih povezav in minimalnega populacijskega praga, kar predlagajo tudi Združeni narodi. Vendar v državah, kjer nimajo določenih morfoloških kriterijev, uporabljajo za določanje urbanih območij predvsem formalne kriterije.

Ravbar je kriterije za obravnavo poselitvenih območij razdelil med formalne, fiziognomske, funkcijske in strukturne. Formalni kriteriji, kot so število prebivalcev, število delovnih mest in migracije, so dobro dostopni v statističnih zbirkah. Zato je njihova uporaba v literaturi dokaj pogosta. Fiziognomski kriteriji, kot so gostota poseljenosti, dinamika stanovanjske gradnje in opremljenost z infrastrukturo so že težje določljivi in dostopni. Morfološka kriterija sklenjenost pozidave in tip stanovanjskih hiš sta zelo primerna za razmejevanje urbanih in ruralnih površin in ju omenja tudi tuja literatura. Sta pa toliko težje dosegljiva, saj ju ne najdemo v zbirkah podatkov. Funkcijski kriteriji so na splošno zelo uporabni, saj povezujejo kriterije med seboj. Tak kriterij so dnevne migracije na delo, ki veliko pove o pomembnosti urbanega območja. Delež kmečkega prebivalstva spada med strukturne kriterije in je tudi pogosto uporabljen za razmejevanje ruralnih in urbanih območij.

---

<sup>9</sup> G\_01 - razmejitev urbanih območij je eden od treh geografskih in lokacijskih indikatorjev, ki so podrobneje opisani v poglavju Pregled tuje literature – ESPON 1.4.1 Majhna in srednje velika mesta, str 34.

---

KARTA 1: Mestna naselja in naselja mestnih območij v Republiki Sloveniji leto 2005

Menim, da je določitev mestnih območij v Sloveniji izdelana kakovostno. To potrjuje uporaba vseh štirih skupin kriterijev, ki so omenjeni v domači in tuji literaturi. V tuji literaturi je manj omenjen samo kriterij deleža kmetij. Razlog za to je verjetno nizka stopnja urbanizacije v Sloveniji, saj večina manjših slovenskih naselij predstavlja v svetovnem smislu samo »večje vasi«. Kot je zapisano v programu *ESPON 1.4.1 Majhna in srednje velika mesta*, je določitev mestnih območij in mestnih naselij ključnega pomena za nadaljnje določanje MSVM. Tako imamo v Republiki Sloveniji 104 mestnih območij, ki so lahko kandidati za MSVM.

## **5.2 DOLOČITEV KRITERIJEV ZA DOLOČANJE MAJHNIH IN SREDNJE VELIKIH MEST**

V prejšnjih poglavjih je bilo ugotovljeno, da je splošno definicijo evropskih MSVM težko določiti, zato bomo poskušali opredeliti glavne kriterije, ki bi bili primerni za določanje MSVM v Sloveniji.

### **5.2.1 DOLOČANJE MAJHNIH MEST V SLOVENIJI**

V analizo za določitev mest v Sloveniji bo vključenih vseh 104 mestnih območij, ki jih je določil Statistični urad in so objavljena v Statističnem letopisu RS 2005. Pri tem se pojavlja vprašanje, zakaj namesto mestnih območij niso bila v analizi uporabljena samo mestna naselja? Odgovor poda ugotovitev, da se v Sloveniji mesta širijo predvsem na podlagi predmestij – sosednjih naselij. Tako so določena primestna naselja že skoraj prostorsko priključena mestnemu naselju, uradno pa so še vedno svoje naselje. V teh primerih je smiselno vključiti taka naselja v mestna območja in jih obravnavati skupaj.

Najprej bomo določili vrednosti posameznega kriterija za vsa mestna območja v Sloveniji in šele nato mejne vrednosti posameznega kriterija. Pri tem bomo upoštevali tudi vrednosti, ki jih je predlagala domača in tuja literatura. Kriteriji za določanje majhnih mest so naslednji:

#### ***Formalni kriteriji***

##### **1. Število prebivalcev mestnega območja leta 2005**

Formalni kriteriji se najpogosteje upoštevajo z določenim demografskim pragom števila prebivalcev, ki je v različnih evropskih državah različen. Španija in Grčija uporabljata enak

---

prag – 10.000 prebivalcev, Nemčija in Avstrija imata prag pomaknjen na 20.000 prebivalcev, Francija ima nasprotno zelo nizek prag – nekje med 3.000 in 5.000 prebivalci – in Poljska, ki nima določenega spodnjega praga. Visoko postavljen prag, kot ga na primer uporabljajo Nemčija, Španija in druge evropske države, po mojem mnenju ni primeren za Slovenijo tudi zaradi drugačne notranje prostorske delitve. Kot najprimernejši se mi zdi francoski model, ki uporablja dokaj nizek prag. Poleg tega imajo v Franciji podobno majhne občine. Čeprav se slovenska in francoska mesta po velikosti najverjetneje nikakor ne morejo primerjati, pa po mojem mnenju tako nizek prag ustreza slovenskemu naselitvenemu modelu. V potrditev prejšnji trditvi govori tudi dejstvo, da v Sloveniji Vlada RS uporablja za določanje statusa mesta enak demografski kriterij 3.000 prebivalcev.

## 2. Gibanje števila prebivalcev v mestnem območju med letoma 2003 in 2005

V mesta so se ljudje ponavadi vedno priseljevali. Odseljevanje je bilo bolj redko in je bilo posledica različnih strukturnih problemov mesta, ki so vplivali na to, da mesto ni več zmoglo zadovoljevati potreb prebivalstva. V zadnjem desetletju je prišlo do močnega pojava suburbanizacije, ki ima velik vpliv na rast števila prebivalcev v mestih. V Sloveniji bi po trendu preseljevanja prebivalstva iz podeželja pričakovali, da se je število prebivalcev v večjih mestih bistveno povečalo. Vendar statistika govori samo o bolj zmerni rasti števila prebivalcev, ponekod je prišlo celo do upadanja števila prebivalcev v mestu. Hitro pa narašča število prebivalcev v obmestjih in naseljih, ki so z dobrimi prometnimi povezavami povezana z njimi. Da bo kriterij rasti prebivalstva bolj objektivno odražal stanje, je najprimerneje vzeti daljše časovno obdobje, daljše od enega leta, in upoštevati rast števila prebivalcev v mestnem območju, kjer bodo upoštevana tudi predmestja.

### *Fiziognomski kriterij*

## 3. Gostota poselitve – število stanovanj na stavbo v mestnem območju

Gostota poselitve veliko pove o stavbnem tipu, ki je značilen za mesta. V mestih, kjer imajo visoko gostoto poselitve, večina prebivalcev živi v blokkih ali celo stolpnica. Je pa res, da imamo določene poslovne dele mest, kjer je glavna funkcija poslovna in ni veliko stanovalcev. Vendar če vzamemo celotno območje mesta, ne more priti do bistvenih odstopanj. Ravbar (2001) je določil gostoto poselitve, kjer naj bi imela mesta praviloma več kot 1000 prebivalcev na kvadratni kilometer. Vendar menim, da gostoto poselitve dobro

---

opisuje tudi kriterij števila stanovanj na stavbo, ki je lažje dostopen, hkrati pa poda tudi tip stanovanjske gradnje.

### ***Funkcijski***

4. Razmerje med številom prebivalcev v mestnem območju in številom delovnih mest v mestnem območju

To razmerje bi naj bilo v mestih čim bolj izenačeno, saj bi visoko razmerje pomenilo, da je mestno območje bolj stanovanjska kolonija kot pa pravo mesto.

5. Delež števila migrantov, ki dnevno migrirajo v mestno območje glede na število vseh delovnih mest v mestnem območju

Ta kriterij je tesno povezan s presežkom delovnih mest. Mesta, ki imajo velik presežek delovnih mest, imajo tudi veliko število dnevnih migrantov v službo. Mesta, ki ustvarjajo presežek delovnih mest, se ponavadi tudi hitreje razvijajo. Za taka mesta je značilna dobra lega mesta v prostoru, dobre prometne povezave in druge prednosti, ki privabljajo investitorje.

### ***Opremljenost z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi***

Mesta morajo imeti razvite tudi določene oskrbne in storitvene dejavnosti, s katerimi zadovoljujejo osnovne potrebe svojih prebivalcev in okolice. Pri tem se dejavnosti delijo glede na pomen mesta. Majhna mesta večinoma predstavljajo pomembna lokalna in medobčinska središča. Zato je tudi prav, da izpolnjujejo Uredbo o vsebini poročila o stanju na področju urejanja prostora ter minimalnih enotnih kazalnikov (Uradni list RS, št. 107/04), ki določa dejavnosti, ki jih mora izpolnjevati pomembno lokalno oz. medobčinsko središče. Iz Uredbe so vzete tiste dejavnosti, za katere so podatki dosegljivi in primerni za določevanje majhnih mest.

Dejavnosti mestnega območja, ki so lokalnega pomena:

- zdravstveni dom,
  - lekarna,
  - osnovna šola,
  - banka,
  - vsaj ena upravna ustanova (občina, okrajno sodišče ipd.).
-

Dejavnosti mestnega območja, ki so regionalnega pomena:

- vsaj ena izmed srednješolskih izobraževalnih ustanov (gimnazija ali poklicne, tehniške in srednje strokovne šole),

Naselje, ki nima nobene funkcije regionalnega pomena in ima nepopolne funkcije lokalnega pomena, ni mesto. Pri tem je opremljenost z dejavnostmi lokalnega pomena nujna za majhna mesta, saj predstavljajo osnovne oskrbne in storitvene dejavnosti.

### *Strukturni*

6. Delež zaposlenih v storitvenih dejavnosti od vseh delovno aktivnih prebivalcev, prebivajočih v mestnem območju

Poleg števila zaposlitev je za mesta pomembna tudi struktura dejavnosti. Dejavnosti delimo v štiri sektorje: primarni, sekundarni, terciarni in kvartarni sektor. Primarne dejavnosti se v mestih pojavljajo bolj redko in so znak nižje stopnje urbanosti. Sekundarne dejavnosti, kot so industrija in gradbeništvo, predstavljata velik delež dejavnosti. Vendar sekundarne dejavnosti naj ne bi presegle 50% vseh dejavnosti v mestu. Za razvoj mesta so zelo pomembne dejavnosti terciarnega sektorja (promet, trgovina, gostinstvo in storitvena obrt) in kvartarnega sektorja (šolstvo, znanost, zdravstvo idr.). Sodobna mesta imajo predvsem močan terciarni in kvartarni sektor, medtem ko se sekundarni seli izven središč na obrobje mest oz. v posebne cone. Statistični urad Republiki Sloveniji zbira podatke o številu zaposlenih v kmetijskih dejavnostih, nekmetijskih dejavnostih, storitvenih dejavnostih in ostalih neznanih dejavnostih. Število zaposlenih oseb v storitvenih dejavnostih nam pove največ o terciarnem sektorju, zato je vzeti tudi kot kriterij.

7. Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo od vseh prebivalcev starih 15 in več let v mestnem območju

Kriterij opisuje izobrazbeno strukturo prebivalstva, ki je pomembna za prihodnji razvoj mesta. Tako imajo mesta z boljšo izobrazbeno strukturo prebivalcev večje možnosti za razvoj.

Za določanje majhnih mest v Sloveniji so bila v analizo vključena 104 mestna območja, med njimi tudi največji mestni območji Ljubljana in Maribor. Vsi kriteriji so namreč zastavljeni tako, da omenjena večja mestna območja ne morejo bistveno kvariti rezultatov. Hkrati pa

---



izhajamo iz dejstva, da ne vemo, kje postaviti mejo med majhnimi in srednje velikimi mesti, tako da je najprimerneje obravnavati vsa mestna območja v Sloveniji.

Analiza posameznega območja je bila narejena s pomočjo trinajstih kriterijev, pri tem je bil vsak kriterij vreden eno točko. Za vsak kriterij je bila določena mejna vrednost, na osnovi katere so se dodeljevale točke posameznim mestnim območjem. Tako je lahko mestno območje, ki je izpolnjevalo vse kriterije, zbralo največ trinajst točk. Mejne vrednosti so se določale na tri načine. Kriteriju števila prebivalcev se je mejna vrednost določala na osnovi vrednosti, ki jo je predlagala domača, predvsem pa tuja literatura. Tako je bilo najpogosteje možno zaslediti vrednost 3000 prebivalcev, ki je bila tudi izbrana za mejno vrednost. Vsem ostalim kriterijem se je določala mejna vrednost na osnovi izračunane srednje vrednosti, razen pri opremljenosti z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi, kjer se je samo ugotavljalo, če so/niso prisotne v mestnih območjih. Pri kriteriju gibanja števila prebivalcev je Ravbar kot mejno vrednost uporabil 0,6-odstotno rast, vendar bi glede na trenutno stanje upadanja števila prebivalcev v mestih ta vrednost bila previsoka, zato je uporabljena izračunana srednja vrednost 0%.

Preglednica 9: Kriteriji in njihove mejne vrednosti za opredeljevanje majhnih mest v Sloveniji

MERILA		POVPREČJE	MEJNA VREDNOST
Formalni	1. Število prebivalcev	9436	> 3000
	2. Gibanje št. prebivalcev 2003-2005	0 %	> 0%
Fiziognomsko-morfološki	3. Gostota poselitve – št. stanovanj / stavbo	2,3	> 2,3
Funkcijski	4. Razmerje: št. prebivalcev / št. delovnih mest	2,1	< 2,1
	5. Delež dnevni migrantov v mestno območje	64 %	> 64 %
	Zdravstveni dom	89/104	Da/ne (1/0)
	Lekarna	98/104	Da/ne (1/0)
	Osnovna šola	103/104	Da/ne (1/0)
	Banka	94/104	Da/ne (1/0)
	Upravne ustanove	95/104	Da/ne (1/0)
	Gimnazija ali poklicne, tehniške in srednje	35/104	Da/ne (1/0)
	6. Delež zaposlenih v storitvenih dej.	54 %	> 54 %
	7. Delež preb. z višjo in visoko izobrazbo	14 %	> 14 %

Preglednica 10: Vrednost kriterijev po mestnih območjih v Sloveniji, pri določanju majhnih mest

Mestno območje	A (preb)	B (%)	C (koef.)	D (koef.)	E (%)	F	G	H	I	J	K	L (%)	M (%)
Ajdovščina (M)	5980	1	2	1,2	67,7	1	1	1	1	1	1	48,2	15
Ankaran (M)	2998	-0,1	2,6	3,9	61,1	1	1	1	1	0	0	73,5	20
Beltinci (M)	2381	0,5	1,2	3	59,9	0	1	1	1	1	0	53,6	9,8
Bistrica pri Trziču (M)	3621	0,1	3,8	2,3	71,1	0	1	1	1	0	0	48,3	10,2
Bled (M)	5183	-1,4	1,7	1,6	69,2	1	1	1	1	1	0	62,9	19,2
Borovnica (M)	2035	0	1,7	7,2	44,7	1	1	1	1	1	0	58,3	10,5
Bovec (M)	1626	0,3	1,6	2,2	40,3	1	1	1	1	1	0	49,6	11
Brezovica pri Ljubljani (M)	2407	3	1,4	4	64,2	0	0	1	0	1	0	68,7	17
Brežice (M)	6442	-1,3	2,1	2	61,5	1	1	1	1	1	1	67	16,9
Celje (M)	36576	-1,3	3,3	1,5	58,1	1	1	1	1	1	1	60,7	17,2
Cerknica (M)	3574	0,9	1,8	2,2	56,2	1	1	1	1	1	0	55,5	15,6
Cerkno (M)	1679	-0,4	1,9	1	67,2	1	1	1	1	1	0	32,9	12,5
Črna na Koroškem (M)	2368	0,1	2,8	4,6	47,4	1	1	1	1	1	0	42,4	8,4
Črnomelj (M)	5506	-0,8	1,9	1,4	60,4	1	1	1	1	1	1	45,4	12,9
Domžale (M)	16391	2,3	2,4	2,5	69,1	1	1	1	1	1	1	62,7	17
Dravograd (M)	3392	-0,6	2,4	3,8	53,5	1	1	1	1	1	0	47,1	11,4
Gornja Radgona (M)	3240	-1,1	2,4	1,2	73,7	1	1	1	1	1	0	48	13,2
Grosuplje (M)	6193	2,6	1,8	1,7	69,8	1	1	1	1	1	0	65	16,5
Hrastnik (M)	5775	-0,5	5	2,1	48,4	1	1	1	1	1	0	43,6	7,5
Idrija (M)	5647	-1,2	2,7	1,7	50	1	1	1	1	1	1	45,7	14,8
Ilirska Bistrica (M)	4453	-1,6	2,4	2,2	58,8	1	1	1	1	1	0	61,4	13,5
Ivančna Gorica (M)	1595	1	1,5	1,5	79,8	1	1	1	1	1	1	69,9	13,8
Izola/Isola (M)	12063	0,4	2,7	2,4	58,5	1	1	1	1	1	0	62,2	14
Jesenice (M)	18935	0,2	4,4	2,9	57,5	1	1	1	1	1	1	50,1	7,9
Kamnik (M)	13381	1,8	2,9	2,1	64,5	1	1	1	1	1	1	57,1	15,3
Kočevje (M)	10185	-0,7	2,5	2,2	46,7	1	1	1	1	1	1	48,5	9,8
Koper (M)	25766	-0,7	2,8	1,5	58,2	1	1	1	1	1	1	68,7	17,5
Koroška Bela (M)	2218	0,5	2,9	1,4	85,7	0	0	1	0	0	0	49,1	8,9
Kranj (M)	38661	-0,3	2,8	1,6	59,6	1	1	1	1	1	1	51,6	16,4
Kranjska Gora (M)	1408	-0,3	2,8	1,5	68,6	1	1	1	1	1	0	72,1	16,3
Krško (M)	9870	-0,8	2,1	1,2	69,3	1	1	1	1	1	0	50	15,6
Laško (M)	3352	-1,2	2,4	1,7	69,2	1	1	1	1	1	0	55,5	14
Lenart v Slov. Goricah (M)	2676	0,9	1,9	0,9	81,5	1	1	1	1	1	0	59,2	15,8
Lendava/Lendva (M)	3269	-2,7	2,4	1,1	73,6	1	1	1	1	1	1	54	17,1
Lesce (M)	2815	0,2	2	2	77,4	0	1	1	0	0	0	56,4	14,5
Litija (M)	6338	-0,5	3	3	52,7	1	1	1	1	1	1	59	10,6
Ljubljana (M)	249442	-0,7	3,5	1,5	42,1	1	1	1	1	1	1	69,7	24,2
Ljutomer (M)	3457	-1,3	1,9	1	75,5	1	1	1	1	1	1	52,5	15,1
Logatec (M)	7628	1,7	1,7	2,5	49	1	1	1	1	1	0	57,8	13,7
Lucija/Lucia (M)	5633	-0,9	3,4	3,1	60	1	1	1	1	1	0	74,8	21,8
Maribor (M)	106258	-1,6	3,1	1,9	50	1	1	1	1	1	1	63,7	17,4
Medvode (M)	4797	0	2,5	3	73	1	1	1	1	1	0	56,5	14,8
Mengeš (M)	5483	0,3	1,7	2,9	65,3	1	1	1	0	1	0	60,6	14,6

se nadaljuje

nadaljevanje

Mestno območje	A (preb)	B (%)	C (koef.)	D (koef.)	E (%)	F	G	H	I	J	K	L (%)	M (%)
Metlika (M)	3062	-0,1	1,8	1,8	57,4	1	1	1	1	1	0	41,8	12,2
Mežica (M)	3418	-1,1	2,7	2,5	8,6	1	1	1	1	1	0	40,2	10,7
Miklavž na Drav. polju (M)	3871	1,2	1,3	4,8	53,1	1	1	1	0	1	0	60,1	11,6
Miren (M)	1474	-1,9	1,4	2,4	71,3	1	1	1	1	1	0	53	13
Mozirje (M)	1998	0,8	1,5	2,3	67,7	1	1	1	1	1	0	48,2	17,2
Murska Sobota (M)	13445	-1,7	2,1	1	71,7	1	1	1	1	1	1	61,1	18,5
Muta (M)	2456	-1,6	2,1	2,2	62,2	1	1	1	1	1	0	35,4	9,2
Naklo (M)	1626	1,1	1,3	0,8	90,8	0	1	1	0	1	0	58	17,2
Nova Gorica (M)	19200	-1,4	3,6	1,3	72,9	1	1	1	1	1	1	63,2	20
Novo mesto (M)	21359	-0,6	2,3	1,2	61,3	1	1	1	1	1	1	56,8	19,6
Ormož(M)	2220	-2,6	2,3	0,8	78	1	1	1	1	1	0	52,3	15,9
Piran/Piran (M)	4181	-1,9	1,9	3,4	53	1	1	1	1	1	1	73,5	15,7
Pivka (M)	1998	-0,1	2,4	1,7	70,9	1	1	1	1	1	0	44,3	8,7
Polzela (M)	2136	-1,2	1,8	1,5	70,8	1	1	1	1	1	0	38,8	9,9
Portorož/Portorose (M)	2816	-0,1	1,8	1,1	82	1	1	1	1	0	1	77,1	24,3
Postojna (M)	7827	0,5	3,6	1,4	63,4	1	1	1	1	1	1	59	15,1
Prebold (M)	1594	-0,1	2,7	1,8	70,8	1	1	1	1	1	0	40,4	9,6
Prevalje (M)	4364	0,7	2,5	2,8	66,8	1	1	1	1	1	0	43,6	11,8
Ptuj (M)	18372	-1,2	2	1,6	61,6	1	1	1	1	1	1	60,2	16,1
Rače (M)	2330	1,7	1,5	3,5	60,2	1	1	1	0	1	0	56,5	11,5
Radeče (M)	2266	-1,2	2,1	3,1	51,9	1	1	1	1	1	0	54,2	14
Radenci (M)	2146	-0,6	1,6	1,7	66,1	1	1	1	1	1	1	54,6	21,1
Radlje ob Dravi (M)	2711	-0,3	2,1	1,4	66,6	1	1	1	1	1	0	43,9	11,3
Radovljica (M)	5720	-0,6	2,5	2,7	69,2	1	1	1	1	1	0	60,6	20,9
Ravne na Koroškem (M)	8152	-1,6	4,7	1,6	63,3	1	1	1	1	1	1	42,1	11,2
Ribnica (M)	3358	-0,4	2,1	1,7	67,3	1	1	1	1	1	0	58,7	12,9
Rogaška Slatina (M)	4849	1	1,9	1,2	64	1	1	1	1	1	0	55,1	13,4
Rogatec (M)	1515	-0,2	1,6	2,2	61,5	1	1	1	1	1	0	45,8	9,4
Ruše (M)	4559	1,1	2,4	2,5	59,3	1	1	1	1	1	1	51	11,6
Senovo (M)	2357	-0,1	2,5	3,3	58,1	0	1	1	1	0	0	44	9,3
Sevnica (M)	4663	-1,9	2,1	1,5	64,2	1	1	1	1	1	0	51,1	13,4
Sežana (M)	4438	-1,2	3,2	1,1	68,2	1	1	1	1	1	1	64	16,6
Slovenj Gradec (M)	7660	-0,3	2,5	1	69,4	1	1	1	1	1	1	47,2	15,8
Slovenska Bistrica (M)	6714	0,2	2,1	1,1	70,6	1	1	1	1	1	0	49,8	15,3
Slovenske Konjice (M)	4696	0,1	2,4	1,4	68,1	1	1	1	1	1	0	49,4	14,7
Solkan (M)	3176	-0,6	1,5	3	71,4	0	1	1	1	0	0	63,1	24,3
Spodnje Hoče (M)	2118	0,5	1,3	1,6	81,3	1	1	1	1	1	0	59,1	15,6
Šempeter pri Gorici (M)	6235	1	1,6	1,3	82,4	1	1	1	1	1	0	57,5	17,1
Šempeter v Savinj. dol. (M)	1974	1,5	1,5	1,7	77,8	0	0	1	1	0	0	47	14,6
Šenčur (M)	2788	3,2	1,3	5,9	62,8	0	1	1	1	1	0	54,8	14,7
Šentjur (M)	4492	-1,1	1,6	1,6	69,4	1	1	1	1	1	0	58,2	14,5
Škofja Loka (M)	13515	0	2,6	2	62,3	1	1	1	1	1	1	47,5	17,1

se nadaljuje

nadaljevanje

Mestno območje	A (preb)	B (%)	C (koef.)	D (koef.)	E (%)	F	G	H	I	J	K	L (%)	M (%)
Šmarje pri Jelšah (M)	1439	0	1,8	1,4	76,5	1	1	1	1	1	0	66,8	16,5
Šmartno pri Litiji (M)	1475	0,5	1,7	1,9	75	0	0	1	1	1	0	58	10,1
Šoštanj (M)	2714	0,9	3,1	2	78,1	1	1	1	1	1	0	31,7	6,8
Štore (M)	1752	-0,4	3,7	1,4	83,6	1	0	1	0	1	0	53,7	7,9
Tolmin (M)	3473	-0,9	2,6	2,5	57	1	1	1	1	1	1	52,2	17,4
Trbovlje (M)	15453	-1,5	4	2,7	34,8	1	1	1	1	1	1	49,8	10,8
Trebnje (M)	2963	-0,2	1,7	1,4	68,4	1	1	1	1	1	0	57,4	18,8
Trzin (M)	3545	4,4	1,4	1	87,8	0	0	1	1	1	0	69,6	26,4
Tržič (M)	4174	0	3,3	3,3	63	1	1	1	1	1	0	38,5	7
Turnišče (M)	1561	-1,9	1,1	1,8	63,2	0	1	1	0	1	0	30,6	5,6
Velenje (M)	25481	-0,9	4,3	1,4	47,6	1	1	1	1	1	1	36,9	11,4
Vipava (M)	1547	1,4	1,7	2	68,9	1	1	1	1	1	1	61	14,8
Vir (M)	3123	1,3	1,5	1,8	77,7	0	1	0	0	0	0	54,9	10,6
Vrhnika (M)	9042	1,3	2	2,3	64,6	1	1	1	1	1	1	59,4	14,6
Zagorje ob Savi (M)	6726	-1,8	3,3	2,8	60,6	1	1	1	1	1	0	52,3	10,2
Zreče (M)	2878	0	2,3	0,8	72,8	1	1	1	1	1	0	38,4	9,2
Žalec (M)	4744	-2,3	3,3	1,7	76,5	1	1	1	1	1	0	53	16,1
Železniki (M)	3103	-0,5	2,1	1,3	55	1	1	1	1	1	0	28,5	11,7
Žiri (M)	3629	1,3	1,5	1,9	38	0	1	1	1	1	0	32,5	11,7

#### LEGENDA – pomen črk v stolpcih

A (preb.) – Število prebivalcev mestnega območja 2005; (Statistični letopis RS, 2005: št. tabele 34,1)

B (%) - Gibanje števila prebivalcev v mestnem območju med letoma 2003 in 2005; (Statistični letopis RS, 2003: št. tabele 36,1 in Statistični letopis RS, 2005: št. tabele 34,1)

C (koef.) – Gostota poselitve – število stanovanj na stavbo v mestnem območju; (Statistični letopis RS, 2005: št. tabele 34,2)

D (koef.) – Razmerje med številom prebivalcev v mestnem območju in številom delovnih mest v mestnem območju; (Popis prebivalstva 2002)

E (koef.) – Delež migrantov, ki dnevno migrirajo v mestno območje glede na število vseh delovnih mest v mestnem območju; (Popis prebivalstva 2002)

F – Zdravstveni dom (AJPES<sup>10</sup>, 2005)

G – Lekarna (AJPES, 2005)

H - Osnovna šola (AJPES, 2005)

I – Banka (AJPES, 2005)

J – Vsaj ena upravna ustanova (občina ali okrajno sodišče ipd.); (AJPES, 2005)

K – Vsaj ena od srednješolskih izobraževalnih ustanov (gimnazije ali poklicne, tehniške in srednje strokovne šole); (AJPES, 2005)

<sup>10</sup> AJPES – Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve

L (%) – Delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih od vseh delovno aktivnih prebivalcev prebivajočih v mestnem območju; (Popis prebivalstva 2002)

M (%) – Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo od vseh prebivalcev starih 15 let in več v mestnem območju; (Popis prebivalstva 2002)

Največ težav je povzročalo določanje spodnje meje števila točk, s katero bi opredelili majhna mesta izmed vseh mestnih območij. Vseh 104 mestnih območij v Sloveniji je povprečno doseglo 8,6 točke, kar bi bila previsoka mejna vrednost, saj bi tako imeli le 59 majhnih mest, med katerimi merila za majhna mesta ne bi izpolnjevala celo mesta z več kot 10.000 prebivalci; tak primer so Trbovlje. Zato je bilo nujno postaviti kriterij nižje, kjer je bila izbrana meja več kot sedem točk. Tudi tu pogoja ne izpolnjujeta Hrastnik in Zagorje ob Savi, ki imata več kot 5.000 prebivalcev in ju glede na število prebivalcev moramo uvrstiti med majhna mesta. Značilno za ti dve mesti je, da izpolnjujeta oskrbne in storitvene dejavnosti, ne izpolnjujeta pa ostalih kriterijev, ki so posledica gospodarskih in demografskih težav, ki pestijo celotno regijo.

Večja pozornost je bila posvečena tudi mestnim območjem, ki so izpolnile merilo več kot 7 točk, vendar imajo manj kot 2.000 prebivalcev. To so Ivančna Gorica, Kranjska Gora, Mozirje, Naklo, Pivka, Prebold, Šmarje pri Jelšah in Vipava. Vsa ta mestna območja imajo več kot 1.500 prebivalcev, razen Kranjske Gore, ki ima 1.408 prebivalcev. Kranjska Gora je pomemben turistični kraj, ki ima veliko potenciala, zato je dosegla tudi deset točk. Med vsemi temi območji je največ točk dosegla Vipava – enajst, Kranjska Gora in Ivančna Gorica po deset točk, Šmarje pri Jelšah devet, ostala pa osem točk. Vsa ta mesta predstavljajo močna lokalna središča in imajo določene razvojne potenciala, zato jih uvrščamo med majhna mesta.

Tako je bilo izmed vseh 104 mestnih območij določenih 73 mest, ki izpolnjujejo pogoje za majhna mesta. Med njimi so nekatera, ki po velikosti in funkcijah spadajo med srednje velika in velika in bodo določena s podobno analizo v nadaljevanju. Končni seznam majhnih mest, brez srednje velikih mest, in velikih mest je podan v poglavju *Ugotovitve*.

Preglednica in karte na naslednjih straneh prikazujejo vrednosti kriterijev za posamezno mestno območje v Sloveniji. Njihov namen je predstaviti rezultate analize na preglednejši način.

---

Preglednica 11: Seznam mestnih območij, ki izpolnjujejo merila za majhna mesta in število doseženih točk

Zap. številka	Mestno območje	Število točk	Zap. številka	Mestno območje	Število točk
1	Ajdovščina	11	38	Novo mesto	11
2	Bled	10	39	Ormož	9
3	Brežice	10	40	Piran/Piran	9
4	Celje	11	41	Pivka	8
5	Cerknica	9	42	Portorož/Portorose	9
6	Črnomelj	8	43	Postojna	12
7	Domžale	13	44	Prebold	8
8	Gornja Radgona	9	45	Prevalje	9
9	Grosuplje	11	46	Ptuj	10
10	Hrastnik	7	47	Radenci	10
11	Idrija	10	48	Radovljica	10
12	Ilirska Bistrica	8	49	Ravne na Koroškem	9
13	Ivančna Gorica	10	50	Ribnica	9
14	Izola/Isola	9	51	Rogaška Slatina	9
15	Jesenice	9	52	Ruše	9
16	Kamnik	11	53	Sevnica	8
17	Kočevje	8	54	Sežana	12
18	Koper/Capodistria	11	55	Slovenj Gradec	11
19	Kranj	10	56	Slovenska Bistrica	10
20	Kranjska Gora	10	57	Slovenske Konjice	11
21	Krško	9	58	Spodnje Hoče	10
22	Laško	10	59	Šempeter pri Gorici	11
23	Lenart v Slov. Goricah	10	60	Šentjur	10
24	Lendava/Lendva	11	61	Škofja Loka	10
25	Lesce	8	62	Šmarje pri Jelšah	9
26	Litija	9	63	Šoštanj	9
27	Ljubljana	11	64	Tolmin	9
28	Ljutomer	10	65	Trbovlje	8
29	Logatec	8	66	Trebnje	9
30	Lucija/Lucia	9	67	Trzin	9
31	Maribor	11	68	Velenje	9
32	Medvode	10	69	Vipava	11
33	Mengeš	9	70	Vrhnika	10
34	Mozirje	8	71	Zagorje ob Savi	7
35	Murska Sobota	11	72	Zreče	8
36	Naklo	8	73	Žalec	10
37	Nova Gorica	12			

## KARTA 2: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Število prebivalcev v mestnih območjih v R. Sloveniji leta 2005

### KARTA 3: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Gibanje števila prebivalcev v mestnih območjih v R. Sloveniji, obdobje 2003 - 2005



#### KARTA 4: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Gostota poselitve - število stanovanj na stavbo v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2005

## KARTA 5: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Razmerje med številom prebivalcev in številom delovnih mest v mestnih območjih v R.  
Sloveniji, leto 2002

## KARTA 6: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Delež števila dnevnih migrantov v mestnih območjih od števila delovnih mest v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2002

## KARTA 7: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Dejavnosti v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2005

## KARTA 8: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Dejavnosti v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2005

## KARTA 9: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Delež zaposlenih v storitvenih dejavnosti od vseh delovno aktivnih prebivalcev prebivajočih v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2002

## KARTA 10: DOLOČANJE MAJHNIH MEST

Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo od vseh prebivalcev starih 15 let in več v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2002

## **5.2.2 DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST V SLOVENIJI**

Za določanje srednje velikih mest je potrebno poznati njihovo razmejitev z majhnimi in velikimi mesti. Pri tem si bomo pomagali s podobnimi kriteriji kot pri majhnih mestih, le da bo poudarek na drugih oskrbnih in storitvenih dejavnostih. Za evropska srednje velika mesta je značilno, da gre v večini primerov za regionalna oziroma pokrajinska središča, ki imajo vsaj 20.000 prebivalcev. Zato je najprimerneje, da kot spodnjo mejo v Sloveniji vzamemo 10.000 prebivalcev, ki je še vedno nižja od najnižje uporabljene v Evropi, ki znaša 20.000 prebivalcev. V analizo bomo tako vključili vseh sedemnajst mestnih območij v Sloveniji, ki imajo več kot 10.000 prebivalcev in imajo potencialne regionalnih središč. Enako kot prej bo tudi tu vsak od kriterijev in dejavnosti vreden eno točko. Uporabljeni bodo naslednji kriteriji:

### ***Formalni kriteriji***

#### **1. Število prebivalcev mestnega območja leta 2005**

Demografski kriterij števila prebivalcev se v evropskih državah razlikuje, zato je najbolje narediti kratek pregled, ki nam bo v veliko pomoč pri določanju tega kriterija v Sloveniji. V ESPON programu se prag 20.000 prebivalcev kot spodnja meja za srednje velika mesta pojavlja v Grčiji, Španiji, Franciji in na Poljskem. Avstrija ima spodnji prag določen pri 45.000 prebivalcih, Nemčija pa pri 50.000 prebivalcih.

Urban Audit – Predstavitev mest, ima spodnji prag za srednje velika mesta določen pri 50.000 prebivalcih. V REPUS-u je spodnja meja za srednje velika mesta določena pri 20.000 prebivalcih. Kot je razvidno, se v Evropi spodnja meja za srednje velika mesta giblje nekje okoli 20.000 prebivalcev, lahko tudi više, nikakor pa ne pod to vrednostjo. Mesta z manj kot 20.000 prebivalci imajo namreč lastnosti majhnih mest in ne sodijo med srednje velika mesta.

#### **2. Gibanje števila prebivalcev v mestnem območju med letoma 2003 in 2005**

Glede na to, da se opaža trend upadanja števila prebivalcev v mestih, bo zanimiva predvsem ugotovitev, katera srednje velika mesta izkazujejo rast števila prebivalcev.

### ***Fiziognomski kriterij***

#### **3. Gostota poselitve – število stanovanj na stavbo v mestnem območju**



Pričakovano bi bilo, da imajo srednje velika mesta večjo gostoto, saj naj bi imele manjši delež enostanovanjskih hiš.

### ***Funkcijski kriteriji***

4. Razmerje med številom prebivalcev v mestnem območju in številom delovnih mest v mestnem območju

Glede na to, da naj bi srednje velika mesta predstavljala glavne razvojne pole v regijah, se pričakuje čim manjše razmerje.

5. Delež števila migrantov, ki dnevno migrirajo v mestno območje, glede na število delovnih mest v mestnem območju

Poleg oskrbnih in storitvenih dejavnosti naj bi srednje velika mesta nudila tudi večje število delovnih mest za okoliške prebivalce, zato se pričakuje večje povprečje dnevni migrantov kot pri majhnih mestih.

### ***Opremljenost z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi***

Dejavnosti mestnega območja, ki so regionalnega pomena:

- splošna bolnišnica,
- regionalne agencije in združenja,
- javna kulturna infrastruktura regionalnega pomena (kino, muzej)

Dejavnosti mestnega območja, ki so nacionalnega pomena:

- visoke šole in
- okrožno sodišče.

Srednje velika mesta predstavljajo središče pokrajin oz. regij, zato morajo imeti v celoti razvite dejavnosti regionalnega pomena. Razvite pa morajo imeti tudi določene dejavnosti nacionalnega pomena.

### ***Strukturni kriteriji***

6. Delež zaposlenih v storitvenih dejavnosti glede na vse delovno aktivne prebivalce, prebivajoče v mestnem območju

---

7. Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo od vseh prebivalcev starih 15 in več let v mestnem območju

Tako je bilo uporabljenih sedem splošnih kriterijev in pet oskrbnih in storitvenih dejavnosti, vse skupaj je bilo možno zbrati največ dvanajst točk. Za mejno vrednost kriterija števila prebivalcev se je uporabila najprimernejša vrednost iz literature 20.000 prebivalcev. Ostalim kriterijem se je določila mejna vrednost na osnovi izračunane srednje vrednosti, razen oskrbnim in storitvenim dejavnostim, kjer se je samo ugotavljalo, če so/niso prisotne v mestnih območjih. V literaturi namreč ni bilo moč zaslediti vrednosti, s katerimi bi si lahko pomagali pri določitvi teh mejnih vrednosti.

Preglednica 12: Vrednost kriterijev po mestnih območjih v Sloveniji

KRITERIJ		POVPREČJE	MEJNA VREDNOST
Formalni	1. Število prebivalcev	38.499	< 20.000
	2. Stopnja rasti št. prebivalcev 2003-2005	-0,5 %	> 0%
Fiziognomski-morfološki	3. Gostota poseljenosti – št. stanovanj / stavbo	3,0	> 3,0
Funkcijski	4. Razmerje: št. prebivalcev / št. delovnih mest	1,8	< 1,8
	5. Delež dnevnih migrantov v mestno območje	58 %	> 58 %
	Splošna bolnišnica	10/17	Da/ne (1/0)
	Regionalne agencije in združenja	12/17	Da/ne (1/0)
	Javna kulturna infrastruktura region. pomena	15/17	Da/ne (1/0)
	Visoke šole	10/17	Da/ne (1/0)
	Okrožno sodišče	9/17	Da/ne (1/0)
	6. Delež zaposlenih v storitvenih dej.	57 %	> 57 %
	7. Delež preb. z višjo in visoko izobrazbo	15,8 %	> 15,8 %

Preglednica 13: Vrednost kriterijev po mestnih območjih v Sloveniji, pri določanju srednje velikih mest

	A (preb)	B (%)	C (koef)	D (koef)	E (%)	F	G	H	I	J	L (%)	M (%)
Celje	36576	-1,3	3,3	1,5	58,1	1	1	1	1	1	60,7	17,2
Domžale	16391	2,3	2,4	2,5	69,1	0	0	0	0	0	62,7	17
Izola/Isola	12063	0,4	2,7	2,4	58,5	1	1	1	1	0	62,2	14
Jesenice	18935	0,2	4,4	2,3	63,3	1	1	1	0	0	50,1	7,9
Kamnik	13381	1,8	2,9	2,1	64,5	0	0	0	0	0	57,1	15,3
Kočevje	10185	-0,7	2,5	2,2	46,7	0	0	1	0	0	48,5	9,8
Koper/Capodistria	25766	-0,7	2,8	1,5	58,2	0	1	1	1	1	68,7	17,5
Kranj	38661	-0,3	2,8	1,6	59,6	0	1	1	1	1	51,6	16,4
Ljubljana	249442	-0,7	3,5	1,5	42,1	1	1	1	1	1	69,7	24,2
Maribor	106258	-1,6	3,1	1,9	50	1	1	1	1	1	63,7	17,4
Murska Sobota	13445	-1,7	2,1	1	71,7	1	1	1	1	1	61,1	18,5
Nova Gorica	19200	-1,4	3,6	1,3	72,9	1	1	1	1	1	63,2	20
Novo mesto	21359	-0,6	2,3	1,2	61,3	1	1	1	1	1	56,8	19,6
Ptuj	18372	-1,2	2	1,6	61,6	1	1	1	0	1	60,2	16,1
Škofja Loka	13515	0	2,6	2	62,3	0	1	1	0	0	47,5	17,1
Trbovlje	15453	-1,5	4	2,7	34,8	1	0	1	0	0	49,8	10,8
Velenje	25481	-0,9	4,3	1,4	47,6	0	0	1	1	0	36,9	11,4

#### LEGENDA – pomen črk v stolpcih

A (preb.) – Število prebivalcev mestnega območja 2005; (Statistični letopis RS, 2005: št. tabele 34,1)

B (%) – Gibanje števila prebivalcev v mestnem območju med letoma 2003 in 2005; (Statistični letopis RS, 2003: št. tabele 36,1 in Statistični letopis RS, 2005: št. tabele 34,1)

C (koef) – Gostota poselitve – število stanovanj na stavbo v mestnem območju; (Statistični letopis RS, 2005: št. tabele 34,2)

D (koef.) – Razmerje med številom prebivalcev v mestnem območju in številom delovnih mest v mestnem območju; (Popis prebivalstva 2002)

E (koef.) – Delež migrantov, ki dnevno migrirajo v mestno območje glede na število vseh delovnih mest v mestnem območju; (Popis prebivalstva 2002)

F – Splošna bolnišnica; (AJPES, 2005)

G – Regionalne agencije in združenja; (AJPES, 2005)

H – Javna kulturna infrastruktura regionalnega pomena (kino in muzej); (AJPES, 2005)

I – Visoke šole; (AJPES, 2005)

J – Okrožno sodišče; (AJPES, 2005)

L (%) – Razmerje med številom zaposlenih v storitvenih dejavnosti in vsemi delovno aktivnimi prebivalci mestnega območja; (Popis prebivalstva 2002)

M (%) – Razmerje med številom prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo starimi 15 in več; (Popis prebivalstva 2002)

L (%) – Delež zaposlenih v storitvenih dejavnosti glede na vse delovno aktivne prebivalce, prebivajoče v mestnem območju; (Popis prebivalstva 2002)

M (%) – Delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo od vseh prebivalcev starih 15 let in več v mestnem območju; (Popis prebivalstva 2002)

Povprečno je vseh sedemnajst mestnih območij doseglo sedem točk. Zanimivo je, da nobeno mestno območje ni zbralo šest točk. Tako imamo skupino šestih mest, ki imajo manj kot šest točk in skupino enajstih mest z več kot šestimi točkami. Zato je kot najprimernejša mejna vrednost za srednje velika mesta uporabljena vrednost sedem točk in več. Tako od sedemnajstih mestnih območij enajst izpolnjuje to merilo za srednje velika mesta. To so mestna območja Celje, Izola, Jesenice, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto in Ptuj.

Preglednica 14: Seznam mestnih območij, ki izpolnjujejo merila za srednje velika mesta in število doseženih točk

Zap. številka	Mestno območje	Število točk
1	<b>Celje</b>	<b>10</b>
2	Domžale	5
3	<b>Izola/Isola</b>	<b>8</b>
4	<b>Jesenice</b>	<b>7</b>
5	Kamnik	4
6	Kočevje	2
7	<b>Koper/Capodistria</b>	<b>8</b>
8	<b>Kranj</b>	<b>7</b>
9	<b>Ljubljana</b>	<b>9</b>
10	<b>Maribor</b>	<b>10</b>
11	<b>Murska Sobota</b>	<b>8</b>
12	<b>Nova Gorica</b>	<b>9</b>
13	<b>Novo mesto</b>	<b>8</b>
14	<b>Ptuj</b>	<b>7</b>
15	Škofja Loka	5
16	Trbovlje	4
17	Velenje	4

Mestna območja Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Nova Gorica in Novo mesto so po velikosti in po vlogi, ki jo imajo v državi in regiji, upravičeno uvrščena med srednje velika mesta. Bolj zanimivi sta mestni območji Murska Sobota in Izola, ki imata komaj nekaj nad 10.000 prebivalcev. Če pogledamo natančneje: mestno območje Murske Sobote predstavlja regionalno središče za celotno območje Pomurja in s tem upravičuje status srednje velikega mesta. Nasprotno od Murske Sobote, ki nima v neposredni bližini večjega mesta, ima Izola v bližini mesto Koper, kjer koristi njegovo gospodarsko moč, na drugi strani pa razvija lastno turistično dejavnost. Izola ima še splošno bolnico, ki je namenjena vsem obalnim mestom in je bila poleg ugodnih gospodarskih in turističnih razmer ključen dejavnik, da je dosegla potrebnih sedem točk. Mesta Jesenice, Kranj in Ptuj so dosegla natanko sedem točk in se uvrstila med srednje velika slovenska mesta. Kranj in Ptuj sta hitro razvijajoči se slovenski mesti, ki bosta v prihodnje predstavljala pomembni regionalni središči. Na drugi strani imamo staro industrijsko mesto Jesenice, ki ima velik gospodarski pomen v regiji.

### 5.2.3 VELIKA MESTA V SLOVENIJI

V Sloveniji ni tako velikih mest, kot jih poznajo druge evropske države. Po velikosti nekoliko izstopata le mesti Ljubljana in Maribor, ki sta tudi edina kandidata za veliki mesti v Sloveniji. Vsa ostala mesta namreč po velikosti in funkcijah bistveno zaostajajo za njima.

Preglednica 15: Mesta z več kot 20.000 prebivalci v Sloveniji<sup>11</sup>

Mesto	Število prebivalcev mestnega naselja	Število prebivalcev mestnega območja
Celje	36.639	36.576
Koper	22.768	25.766
Kranj	34.330	38.661
Ljubljana	247.772	249.442
Maribor	91.540	106.258
Novo mesto	21.359	21.359
Velenje	25.481	25.481

V Evropi ima kriterij najvišje zastavljena Grčija, kjer je zgornja meja za srednje velika mesta določena pri 250.000 prebivalcih. Sledita ji Poljska in Španija z 200.000 prebivalci in Nemčija s 100.000 prebivalci. Države Avstrija, Madžarska in Francija imajo zgornjo mejo

<sup>11</sup> Podatki povzeti iz Statističnega urada RS,

določeno pri 50.000 prebivalcih. Pri teh podatkih me presenečata predvsem Nemčija in Francija z dokaj nizkima mejama, saj bi glede na velikost njunih mest pričakoval višjo mejo.

Urban Audit določa, da imajo srednje velika mesta med 50.000 in 250.000 prebivalci. Zgornja meja se bo torej gibala med 50.000 in 250.000 prebivalci. Poglejmo, kaj ta razpon pomeni v primeru Slovenije. Če bi bila spodnja meja za velika mesta postavljena pri 250.000 prebivalcih, bi delno izpolnjevala kriterij samo Ljubljana, saj ima njeno mestno območje skupaj 249.442 prebivalcev. Maribor bi bil veliko mesto, če bi bila meja postavljena pri 100.000 prebivalcih, saj ima 106.258 prebivalcev. Tudi če bi prag določili pri 50.000 prebivalcih, bi ga izpolnjevala samo mesti Maribor in Ljubljana. V Urban Auditu sta obe slovenski mesti opredeljeni kot srednje veliki mesti. V Sloveniji vse oskrbne in storitvene dejavnosti izpolnjuje samo Ljubljana, ker je glavno mesto države. Po velikosti in opremljenosti Ljubljana bistveno odstopa od povprečja, zato menim, da je edino veliko mesto v Sloveniji.

Karte na naslednjih straneh prikazujejo vrednostne kriterije, ki so se uporabili pri določevanju srednje velikih mest za vsa mestna območja v Sloveniji z več kot 10.000 prebivalci.

---

## KARTA 11: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST

Število prebivalcev v mestnih območjih v R. Sloveniji leta 2005

## KARTA 12:DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST

Gibanje števila prebivalcev v mestnih območjih v R. Sloveniji, obdobje 2003-2005



## KARTA 13: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST

Gostota poselitve - število stanovanj na stavbo v mestnih območjih v R. Sloveniji leta 2005

#### KARTA 14: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST

Razmerje med številom prebivalcev in številom delovnih mest v mestnih območjih in delež  
število dnevnih migrantov v mestnih območjih od števila delovnih mest v mestnih območjih v  
R. Sloveniji, leto 2002

## KARTA 15: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST

Dejavnosti v mestnih območjih v R. Sloveniji, leto 2005

## KARTA 16: DOLOČANJE SREDNJE VELIKIH MEST

Delež zaposlenih v storitvenih dejavnosti od vseh delovno aktivnih prebivalcev prebivajočih v mestnih območjih in delež prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo od vseh prebivalcev starih 15 let in več v mestnih območjih

#### 5.2.4 SOMESTJA V SLOVENIJI

Večina slovenskih mest je po velikosti občutno premajhna, da bi se lahko primerjala z evropskimi srednje velikimi mesti. Da bi lahko bila evropsko primerljiva, se povezujejo v somestja. Tako imamo v Sloveniji sedem somestij: Slovenj Gradec – Ravne na Koroškem – Dravograd, Koper – Izola – Piran, Trbovlje – Hrastnik – Zagorje ob Savi, Brežice – Krško – Sevnica, Jesenice – Radovljica, Domžale – Kamnik in Šmarje pri Jelšah – Rogaška Slatina. Ta somestja so predvidena v SPRS, verjetno pa bi se dalo oblikovati še druga. Ker je SPRS dolgoročni dokument, je smiselno ohraniti njegovo zasnovo, pri tem pa narediti analizo skladnosti trenutnega stanja poselitve s SPRS.

Mnogo slovenskih mest je slabo opremljenih, zato določene storitve za njih opravlja bližnje večje mesto. Tu predstavljajo somestja odlično rešitev, ker se mesta znotraj somestja dopolnjujejo in tako skupaj dosegajo višjo raven oskrbe. Namen je predvsem ugotoviti, ali določena majhna mesta, združena v somestja, izpolnjujejo merila za srednje velika mesta. V analizo za srednja velika mesta so bila vključena vsa mestna območja z več kot 10.000 prebivalci. Tako je zaradi neizpolnjevanja pogoja števila prebivalcev veliko mest izpadlo še pred analizo.

Omenjeni pogoj 10.000 prebivalcev izpolnjuje šest somestij, ne izpolnjuje ga somestje Šmarje pri Jelšah – Rogaška Slatina. Vendar smo ga kljub temu vključili v analizo, da vidimo, koliko zaostaja za ostalimi.

Pri analizi so bili uporabljeni isti kriteriji kot pri določevanju srednje velikih mest. Tudi mejna vrednost sedem in več točk je ostala nespremenjena. Rezultate analize somestij prikazuje naslednja preglednica:

Preglednica 16: Somestja v Sloveniji, število prebivalcev in doseženo število točk pri analizi.

Zap. številka	Št. prebivalcev	Mestno območje	Število točk
1	19200	Slovenj Gradec - Ravne na Koroškem - Dravograd	8
2	42010	Koper - Izola – Piran	8
3	27954	Trbovlje - Hrastnik - Zagorje ob Savi	5
4	20975	Brežice - Krško – Sevnica	8
5	24655	Jesenice – Radovljica	6
6	29772	Domžale – Kamnik	6
7	6288	Šmarje pri Jelšah - Rogaška Slatina	5

Ugotovljeno je bilo, da tri somestja izpolnjujejo merilo sedmih in več točk: Slovenj Gradec – Ravne na Koroškem – Dravograd, Brežice – Krško – Sevnica in Koper – Izola – Piran, ki ga sestavljata dve srednje veliki mesti Izola in Koper. Na Koroškem ni nobenega posameznega srednje velikega mesta, je pa somestje Slovenj Gradec – Ravne na Koroškem – Dravograd izpolnilo zahtevano merilo. Podobno velja tudi za somestje Brežice – Krško – Sevnica, ki je v Posavju. Ostala štiri somestja so se nekoliko slabše odrezala. Somestje Jesenice – Radovljica je doseglo manj točk kot Jesenice posamezno, kar samo potrjuje dejstvo, da je Radovljica odločno premajhna, da bi lahko bistveno pripomogla k razvoju somestja, zato njeni negativni kazalci kvarijo podobo celotnega somestja. Od somestja Trbovlje – Hrastnik – Zagorje ob Savi smo pričakovali nekoliko več točk, kot se je izkazalo na koncu analize. Somestje je dobilo točke le pri formalnem kriteriju števila prebivalcev ter pri oskrbnih in storitvenih dejavnostih, ostalih sedem kriterijev pa ni izpolnjevalo. Čeprav je somestje sorazmerno dobro opremljeno z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi, pa ima veliko drugih strukturnih problemov (na primer nizka izobrazba). Somestju Domžale – Kamnik manjkajo predvsem oskrbno-storitvene dejavnosti, somestje Šmarje pri Jelšah – Rogaška Slatina pa je odločno premajhno, da bi lahko izpolnjevalo merilo za srednje veliko mesto.

Iz tega lahko ugotovimo, da se strukturni problemi ne odražajo samo na posameznem mestu, ampak da jih občutijo tudi sosednja mesta in vsa regija, zato somestja niso povsod rešitev. Mesta znotraj somestij naj bi se medsebojno dopolnjevala tako, da razvijajo različne gospodarske panoge in storitve. Tak primer so mesta na Koroškem in v Posavju, zasavskim mestom pa zaradi premajhne raznovrstnosti tudi somestje ne pomaga.

## **6 KONČNE UGOTOVITVE**

### **6.1 MAJHNA MESTA V SLOVENIJI IN NJHOVA VLOGA V POLICENTRIČNEM RAZVOJU SLOVENIJE**

Na osnovi analize smo ugotovili, da imamo v Sloveniji 62 majhnih mest: Ajdovščina, Bled, Brežice, Cerknica, Črnomelj, Domžale, Gornja Radgona, Grosuplje, Hrastnik, Idrija, Ilirska Bistrica, Ivančna Gorica, Kamnik, Kočevje, Kranjska Gora, Krško, Laško, Lenart v Slov. Goricah, Lendava/Lendva, Lesce, Litija, Ljutomer, Logatec, Lucija/Lucia, Medvode, Mengeš, Mozirje, Naklo, Ormož, Piran/Piran, Pivka, Portorož/Portorose, Postojna, Prebold, Prevalje, Radenci, Radovljica, Ravne na Koroškem, Ribnica, Rogaška Slatina, Ruše, Sevnica, Sežana, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Spodnje Hoče, Šempeter pri Gorici, Šentjur, Škofja Loka, Šmarje pri Jelšah, Šoštanj, Tolmin, Trbovlje, Trebnje, Trzin, Velenje, Vipava, Vrhnika, Zagorje ob Savi, Zreče in Žalec. Ker je cilj usmerjanja poselitve v območja urbanih naselij, predstavljajo majhna mesta odlično rešitev. Z razvojem in urejanjem mest se zagotavljajo varni, udobni in zdravi pogoji za življenje. Pri tem je še posebej pomembno ohraniti kulturno dediščino in naravno okolje v okolici ter tako zagotoviti čim bolj kakovostne pogoje za bivanje.

Našteta majhna mesta se po velikosti zelo razlikujejo, zato imajo tudi različne vloge v prostoru. Prav tako imajo določene skupne lastnosti, ki jih uvrščajo v skupino majhnih mest.

Če natančneje analiziramo vsak kriterij posebej, ugotovimo marsikatero zanimivost.

Kriterij števila prebivalcev ni prinesel novih ugotovitev, razen potrditve, da imamo v Sloveniji veliko število majhnih mest in naselij, primanjkuje pa srednje velikih mest s približno 40.000 prebivalci.

Da število prebivalcev v mestih v Sloveniji upada, je potrdil kriterij gibanja števila prebivalcev v obdobju med letoma 2003 in 2005, kjer je opaziti padec števila prebivalcev v mestih na račun odseljevanja v obmestja in okoliška naselja. Tako se ne uresničujejo trditve, da bodo mesta podobna »mravljišču« nebotičnikov in stolpnic, ampak ravno nasprotno. Ljudje si želijo večje domačnosti, ki jo najdejo v lastnih hišah in izven velikih mest. Poleg

---

tega prostora v mestih ni na pretek, kar vpliva na ceno zemljišč in ima za posledico selitve iz mest na obrobja. Tako se mesta namesto predvidenega zgoščevanja prostorsko širijo in nastajajo neskončna predmestja (Pogačnik, 2000: 30f).

Tako število prebivalcev v Ljubljani, Mariboru, Celju in drugih večjih mestih po Sloveniji upada, raste pa število prebivalcev v okoliških majhnih mestih, kjer je opaziti največjo rast števila prebivalcev v Sloveniji. Primer hitro rastočih mest okrog Ljubljane so Domžale, Grosuplje, Vrhnika in Trzin; Ruše in Slovenska Bistrica okrog Maribora; pri Novi Gorici je hitro rastoče mesto Šempeter pri Gorici, v okolici Celja pa Šempeter v Savinjski dolini. Če bolj natančno pogledamo Ljubljano z mestno regijo, ugotovimo, da sta mesti Trzin in Grosuplje že skoraj sklenjeno povezani z mestom Ljubljana. Če se bo ta trend poseljevanja nadaljeval, bomo dobili veliko strnjeno mestno aglomeracijo, ki se bo na vzhodu začela z Domžalami in se končala na zahodu z Vrhniko.

Gostota poselitve je prikazana s številom stanovanj na stavbo, ki nam poleg gostote poda še stavbne tipe, ki so značilni za določeno mesto. Gostoto poselitve, večjo od štirih stanovanj na stavbo, imajo mesta Hrastnik, Ravne na Koroškem, Velenje in Trbovlje. Gre za mesta, ki imajo predvsem delovno intenzivno industrijo, kjer delavci stanujejo v »tradicionalnih« delavskih blokih. Posledično imajo ta mesta nizek delež visoko izobraženih in storitvenih dejavnosti. Velenje, na primer, ima 25.481 prebivalcev. S tem močno izpolnjuje kriterij števila prebivalcev za srednje veliko mesto, ne izpolnjuje pa večine drugih pomembnih kriterijev. Zato je od dvanajstih možnih točk zbral samo štiri točke, kar ga uvršča med majhna mesta.

Z razmerjem med številom prebivalcev in številom delovnih mest smo ugotavljali, če ima naselje »spalno« funkcijo. Za spalna naselja je značilno, da prebivalci naselja tam le prebivajo, vse ostale funkcije pa opravljajo v bližnjih mestih. Visoko razmerje med številom prebivalstva in številom delovnih mest imajo naselja, ki niso izpolnila merila za majhna mesta. To so: Borovnica, Šenčur, Miklavž na Dravskem polju, Črna na Koroškem in Brezovica pri Ljubljani, kjer velik delež prebivalcev uporablja naselje predvsem za prebivanje. Med mesti z najnižjim razmerjem so se pojavila kar tri mesta iz pomurske statistične regije (Murska Sobota, Ljutomer in Lendava). Iz tega lahko sklepamo, da gre za

---



izrazite razvojne pole v statistično gledano najbolj šibki slovenski regiji. Mesta, ki imajo visok presežek delovnih mest, so Trzin, Lenart v Slovenskih Goricah, Naklo, Zreče in Ormož.

Delež števila migrantov, ki dnevno migrirajo v mestno območje, podaja privlačnost mesta za okolico in je tesno povezan s presežkom delovnih mest v kraju. Mesti Trzin in Naklo nadpovprečno izpolnjujeta ta dva kriterija. Predvsem Trzin se je uveljavil z veliko in uspešno industrijsko-obrtno cono, ki daje presežek delovnih mest, v zadnjem času pa postaja tudi zelo privlačen za poselitev. Vendar pa moramo biti pri obeh kriterijih pozorni na dejstvo, da se v manjših mestih razmerje delovnih mest hitro spremeni, saj ima pridobitev oziroma izguba nekaj sto delovnih mest sorazmerno veliko večji vpliv na majhna mesta, kot bi imela na veliko mesto kot npr. Ljubljana.

Pri opremljenosti mest z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi smo iskali pet osnovnih dejavnosti (zdravstveni dom, lekarna, osnovna šola, banka in upravne ustanove), ki naj bi jih imelo vsako majhno mesto, ter dejavnost višje ravni (gimnazijo ali srednjo poklicno in tehnično šolo), ki jo imajo večja in pomembnejša mesta. Med majhnimi mesti nimata zdravstvenega doma mesti Trzin in Lesce. Glede na razvoj lahko v Trzinu računamo, da ga bo imel v kratkem, drugače pa ima zelo blizu Ljubljano. Vsa majhna mesta imajo vsaj eno osnovno šolo, Naklo pa je edino majhno mesto, ki nima banke oziroma nobene od podružnic. Tako je osnovna šola edina dejavnost, ki ni več primerna za določanje mest, saj jo imajo vsa večja slovenska naselja. Od vseh 62 majhnih mest v Sloveniji jih ima 35 gimnazijo ali katero drugo poklicno ali tehnično srednjo šolo.

Delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih od vseh delovno aktivnih prebivalcev, prebivajočih v mestnem območju, izpolnjuje 45 od vseh 62 majhnih mest v Sloveniji. V ospredju so manjša obalna in gorenjska mesta, ki se ukvarjajo v glavnem s turizmom. Kriterija pa ne izpolnjujejo mesta, ki so predvsem industrijsko usmerjena (Velenje, Hrastnik, Trbovlje, Jesenice).

Visok delež izobraženih imajo mesta, ki so blizu kateri od treh slovenskih univerz, oziroma ima mesto samo katerega od visokih ali višjih študijskih programov, s tem da mesta z intenzivno industrijo tudi tu ne izpolnjujejo pogoja.

---

Med majhna mesta spadajo tudi mesta, ki so v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (SPRS) opredeljena kot regionalna središča nacionalnega pomena. Za ta mesta je značilno, da še nimajo razvitih vseh dejavnosti, potrebnih za regionalno središče, ali pa imajo določene gospodarske ali druge strukturne težave, ki jim onemogočajo potreben razvoj. Ponekod je možno iskati vzrok tudi v bližini večjih mest, ki negativno vplivajo na njih. Ostala majhna mesta so središča regionalnega pomena ali pa predstavljajo medobčinska središča lokalnega pomena.

## KARTA 17: Majhna mesta v R. Sloveniji

## **6.2 SREDNJE VELIKA MESTA IN NJIHOVA VLOGA V POLICENTRIČNEM RAZVOJU SLOVENIJE**

Po vseh kriterijih je bilo v Sloveniji določenih deset srednje velikih mest: Celje, Izola, Jesenice, Koper, Kranj, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Nova Gorica in Ptuj ki so dosegla sedem ali več točk, in mesto Ljubljana, ki je uvrščeno med velika mesta.

Mejna vrednost za kriterij števila prebivalcev je bila določena pri 20.000 prebivalcih. Tega kriterija od srednje velikih mest niso izpolnjevala mesta Izola, Jesenice, Murska Sobota, Nova Gorica in Ptuj. Število prebivalcev narašča samo v mestu Izola, v vseh ostalih pa upada. To potrjuje trend zmanjševanja ljudi v mestih in povečevanje preseljevanja v obmestja. Tako se ljudje na veliko preseljujejo tja, kjer so dobri naravni pogoji za poselitev okolice mest. Največjo gostoto stanovanj na stavbo imata mesti Nova Gorica in Celje, najmanjšo pa Murska Sobota, kjer prevladujejo predvsem prostostoječe eno- ali dvostanovanjske hiše.

Najugodnejše razmerje med številom delovnih mest in številom prebivalcev ima mesto Murska Sobota, ki ima toliko delovnih mest, kot vseh prebivalcev. Zato ima tudi velik delež dnevnikih migrantov v službo. Tu sta v ospredju še mesti Nova Gorica in Novo mesto.

Pri opremljenosti mest z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi smo preverjali tri dejavnosti regionalnega pomena (splošna bolnišnica, regionalne agencije in združenja ter javna kulturna infrastruktura regionalnega pomena) in dve dejavnosti nacionalnega pomena (visoke in višje šole ter okrožna sodišča). Prišli smo do ugotovitev, da mestoma Koper in Kranj manjka splošna bolnišnica, vseh ostalih osem mest (Celje, Izola, Jesenice, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Nova Gorica in Ptuj) pa ima vse dejavnosti regionalnega pomena. Od dejavnosti nacionalnega pomena manjkata okrožni sodišči mestu Izola, ki pa ga ima bližnje mesto Koper in mestu Jesenice. Delež storitvenih dejavnosti je v vseh mestih nad 60%, razen v Jesenicah, Kranju in Novem mestu. Delež prebivalcev z visoko in višjo izobrazbo je najnižji v Jesenicah (7,9 %), sledi Izola (14 %). Obe mesti ne izpolnjujeta tega kriterija za srednje veliko mesto, mesto z največjim deležem visoko in višje izobraženih pa je Nova Gorica.

---

Iz analize lahko sklepamo, da imamo v Sloveniji deset srednje velikih mest, ki so središča nacionalnega pomena na regionalnih območjih in Ljubljano, ki hkrati predstavlja središče mednarodnega pomena za celotno državo. Kot mednarodno pomembni sta opredeljeni še mesti Maribor in Koper. Prostorsko gledano je v (SPRS) celotno območje Slovenije enakomerno pokrito s središči nacionalnega pomena, morebiti manjka kakšno središče nacionalnega pomena samo na Kočevskem.

Če začnemo pregled v Gorenjski statistični regiji, imamo mesto Jesenice. Gre za staro industrijsko mesto, ki ima po mnenju Pogačnika (1996) med vsemi slovenskimi mesti največ težav z oblikovnimi vrednotami in usmerjanjem svoje podobe. Jesenice so stisnjene med Karavanke in Mežakljo in so oblikovno zelo razvrednotene zaradi železarne, železnice, odprtih skladišč, odlagališč jalovine in podobnih posegov v prostor. Ravno ta prostorska utesnjenost in prevladujoča industrijska usmerjenost Jesenicam ne omogočata tiste pomembne vloge, ki naj bi jo imele kot potencialno regionalno središče nacionalnega pomena. V Strategiji prostorskega razvoja so skupaj z Radovljico opredeljene kot središče nacionalnega pomena regionalnih območij, ki bodo širila svoj vpliv tudi na čezmejna območja. V Gorenjski regiji predstavlja nacionalno središče regionalnega območja tudi mesto Kranj. Zanj je značilno, da je po razsežnosti večje mesto, ki se je začelo razvijati po drugi svetovni vojni kot industrijsko središče s številnimi blokovskimi naselji in enodružinsko gradnjo (Pogačnik, 1996). Bližina glavnega mesta mu daje določene razvojne prednosti, vendar kljub svoji velikosti ne more v celoti razviti vseh dejavnosti, ki naj bi jih imelo kot središče pomembno za celotno regijo. V smislu policentričnega razvoja mu bližina Ljubljane celo »škodi«, saj ne uspe razviti svoje identitete v regiji. Mesti Kranj in Jesenice sta regionalni središči z določenimi pomanjkljivostmi, vendar sta se kljub temu uvrstili med srednje velika mesta.

V Goriški regiji predstavlja mesto Nova Gorica nacionalno središče regionalnega območja. Gre za zelo pomembno gospodarsko in kulturno mesto v regiji, ki skupaj z regionalno pomembnimi središči Ajdovščino, Idrijo, Tolminom in delno tudi s Sežano oblikuje pomembno policentrično mrežo središč v Severni Primorski.

Somestje Koper-Izola-Piran spada med najbolj razvijajoča se somestja v Sloveniji. Njihova medsebojna bližina jim omogoča, da skupaj pokrivajo vsa področja in dejavnosti, ki naj bi jih

---

imelo nacionalno pomembno središče regionalnega območja. Mesto Koper je pomembno državno tovorno prometno vozlišče in morsko pristanišče, mesti Izola in Piran pa se razvijata kot pomembni turistični mesti, ki odlično izkoriščata bližino gospodarsko močnega Kopra. Zato nas niti ne čudi dejstvo, da se je Izola uvrstila med srednje velika mesta.

Primanjkljaj središča regionalnega pomena se opazi tudi v Notranjsko-kraški regiji, kjer Postojna kot potencialno središče nacionalnega pomena nima razvitih vseh pomembnih dejavnosti. Zato se je tudi uvrstila med majhna slovenska mesta. Prav tako primanjkuje regiji tudi močnejših središč regionalnega pomena, kot so mesta Ilirska Bistrica, Cerknica in Sežana.

Osrednjeslovenska regija je najmočnejša slovenska regija, ki se razvija okrog Ljubljane, mednarodno pomembnega nacionalnega središča. Kot središče regionalnega pomena se hitro razvija somestje Domžale-Kamnik, Grosuplje, Vrhnika in Trzin pa kot središča lokalnega pomena. V tej regiji težko govorimo o policentrizmu, saj je bolj primeren izraz skupina mest, ki skupaj z Ljubljano tvorijo veliko urbano aglomeracijo. Po rezultatih analize so se mesta iz te regije uvrščala po vseh upoštevanih kriterijih med najbolj razvita mesta v Sloveniji.

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije je somestje Trbovlje-Hrastnik-Zagorje ob Savi opredeljeno kot nacionalno pomembno središče regionalnega območja. Gre za industrijska in rudarska mesta, ki imajo veliko strukturnih problemov, vendar imajo prednost v bližini Ljubljane, ki zaposluje veliko njihovih prebivalcev. Po velikosti je največje Trbovlje, ki pa je bilo skupaj z ostalima mestoma, Hrastnikom in Zagorjem ob Savi, uvrščeno med majhna slovenska mesta. Regiji primanjkuje predvsem večje srednje veliko mesto, ki ne bi temeljilo na sekundarnih dejavnostih, temveč bolj na terciarnih in kvartarnih dejavnostih.

V Dolenjski in Spodnjeposavski regiji sta Novo mesto in somestje Brežice-Krško-Sevnica predvidena kot središči nacionalnega pomena. Novo mesto obvladuje celotni vzhodni del Slovenije med Kočevsko in Štajersko in se je uvrstilo med srednje velika mesta. Ostala mesta (Brežice, Krško in Sevnica) spadajo po merilih med majhna mesta. Ker skupaj izpolnjujejo vse glavne dejavnosti srednje velikih mest, jih lahko glede na skupno opremljenost obravnavamo kot središče nacionalnega pomena, posamezno pa kot središča regionalnega

---

pomena. Majhna mesta, kot so Črnomelj, Ribnica in Kočevje, pa predstavljajo mesta regionalnega pomena. Pri teh mestih najbolj izstopa mesto Kočevje, ki ima veliko število prebivalcev, hkrati pa mu manjka še vrsta dejavnosti, kot je splošna bolnišnica, da bi lahko postal regionalno središče nacionalnega pomena.

V Savinjski statistični regiji je osrednje središče nacionalnega pomena Celje, ki po merilih spada med najboljše uvrščena srednje velika mesta v Sloveniji. Velenje, ki je v strategiji opredeljeno kot regionalno središče, kljub velikemu številu prebivalcev ni izpolnilo meril za srednje veliko mesto. Problem Velenja je, da veliko dejavnosti terciarnega, še bolj pa kvartarnega sektorja, zanj opravlja bližnje mesto Celje. Za regijo je pomembno še somestje regionalnega pomena Šmarje pri Jelšah – Rogaška Slatina in mesta, ki predstavljajo medobčinska središča – Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Šentjur in Žalec.

Koroški statistični regiji primanjkuje srednje veliko mesto, ki bi lahko predstavljalo središče nacionalnega pomena. V Prostorski strategiji Slovenije je somestje Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd opredeljeno kot središče nacionalnega pomena, kjer imajo vsa tri mestna območja skupaj 19.200 prebivalcev. Tako vsa tri spadajo med majhna mesta, saj nobeno nima več kot 10.000 prebivalcev. Med njimi je s splošno bolnišnico in okrožnim sodiščem še najbolj opremljen Slovenj Gradec.

Mesto Maribor je srednje veliko mesto mednarodnega pomena. V Podravske statistični regiji imamo še mesto Ptuj, ki je v SPRS opredeljeno kot središče nacionalnega pomena, in nekaj manjših medobčinskih središč, kot so Lenart v Slovenskih Goricah, Slovenska Bistrica, Ruše in delno tudi Ormož. Ptuj spada med srednje velika mesta, saj ima že blizu 20.000 prebivalcev. Kljub temu, da veliko dejavnosti zanj opravlja bližnji Maribor, je hitro razvijajoče se mesto, ki ima možnosti, da postane pomembno regionalno središče.

Kot zadnje smo obravnavali Pomursko statistično regijo, ki je po vseh statističnih kazalcih najšibkejša v državi. Za regijo je značilno močno regionalno središče nacionalnega pomena, Murska Sobota, ki ima le nekaj čez 12.000 prebivalcev. Ima zelo veliko število delovnih mest, hkrati pa ima razvite tudi vse pomembnejše dejavnosti, zato ni čudno, da se je uvrstila med srednje velika mesta, ne glede na to, da ima za srednje veliko mesto majhno število

---

prebivalcev. Okoli mesta so pravilno razporejena tri središča regionalnega pomena: Ljutomer, Gornja Radgona in Lendava. Črna točka je samo Goričko, ki bi potrebovalo močno središče regionalnega pomena, ima pa samo eno šibko medobčinsko središče – Gornje Petrovce.



## KARTA 18: Majhna, srednje velika in velika mesta v Sloveniji

## 7 ZAKLJUČEK

V Sloveniji delitev mest na majhna, srednje velika in velika mesta ni dorečena, kar predstavlja težavo. Vlada RS določa samo status mest, kar ni dovolj za njihovo delitev. Za določitev vloge majhnih in srednje velikih mest je bilo potrebno najprej določiti kriterije za ta naselja. Tako smo najprej na osnovi domače in tuje literature izbrali najprimernejše kriterije, s katerimi smo določili 62 majhnih, 10 srednje velikih mest in Ljubljano kot veliko mesto. Izbrani kriteriji so prilagojeni slovenskim razmeram, so merljivi in imajo trajnostni značaj.

Med mestom in okolico namesto ostre meje nastaja širok prehoden prostor, imenovan obmestje, ki v zadnjem času doživlja velike spremembe. Ker sta mesto in njegovo obmestje tesno povezana, smo ju obravnavali skupaj, kot mestno območje, kamor so vključene tudi vse spremembe, ki se dogajajo na relaciji mesto – obmestje.

Ugotovljeno je bilo, da v Sloveniji na splošno primanjkuje več srednje velikih mest z več kot 30.000 prebivalci, ki bi bila glavni regionalni nosilci razvoja. Imamo samo deset manjših mest: Celje, Izola, Jesenice, Koper, Kranj, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Nova Gorica in Ptuj.

Izkazalo se je, da združevanje mest v somestja ni vedno rešitev. Tak primer so mesta Hrastnik, Trbovlje in Zagorje ob Savi, ki so premalo raznovrstna, da bi se znotraj somestja dopolnjevala. Mestom, ki so si po gospodarskih panogah in storitvah različna, omogoča njihova bližina dobro medsebojno dopolnjevanje. Taki somestji sta Slovenj Gradec – Ravne na Koroškem – Dravograd in Brežice – Krško – Sevnica, ki izpolnjujeta merilo za srednje velika mesta. Ker pa so bila mesta v analizi obravnavana posamezno, niso zadovoljila potrebnega merila za srednje velika mesta. Tako imamo v Sloveniji dvanajst potencialnih regionalnih središč, manjka le še močnejše središče regionalnega pomena na Kočevskem.

Vloga majhnih mest je zaradi njihovega prehitrega razvoja in poselitvene privlačnosti težko določljiva. V večini primerov gre za lokalna središča ene ali več občin. Prav tako imamo tudi majhna mesta z več kot 10.000 prebivalci, ki dobivajo vse bolj regionalno pomembne poteze. Za ta majhna mesta, ki so po številu prebivalcev velika, je značilna premajhna centralnost in

---

preozka specializacija gospodarstva v preteklosti. Kljub močnemu prestrukturiranju niso razvile zadostne centralnosti in raznovrstnosti, ki je značilna za regionalno pomembna središča.

Menim, da ni primerno iskati težav slovenskih mest zgolj v njih samih, ampak tudi v slabi politiki oblikovanja regij oziroma pokrajin v Sloveniji. Strinjam se z drugimi avtorji, ki trdijo, da lahko mesta razvijejo potrebno centralnost le, če je njihova vloga v prostoru določena. V Sloveniji je Ljubljana deležna prevelike centralnosti, vsem ostalim mestom pa je primanjkuje. Dober primer reševanja tega problema je Nemčija, kjer centralnost mest odlično urejajo znotraj pokrajin. Podobno bi se v Sloveniji z določitvijo regij oziroma pokrajin izoblikovala skupina mest, ki bi postala regionalna oziroma pokrajinska središča. Govorimo o predlogu Vrišerja (1999), da naj bi imeli manjše število večjih regij, ki bi nastale z združevanjem manjših regij oz. občin. Na tak način bi prišlo do združitve druge stopnje lokalne samouprave in državne uprave, vrsta upravnih in političnih funkcij ter dejavnosti pa bi se prenesla na srednje velika mesta.

Ugotovljeno je, da je vlogo majhnih in srednje velikih mest v Sloveniji težko identificirati, saj so podvržene nenehnim razvojnim spremembam, ki so posledica globalizacije, rasti terciarnega sektorja in drugih strukturnih sprememb. Za MSVM mora biti značilna čim bolj raznovrstna specializacija lokalnega gospodarstva, ki omogoča socialni razvoj, izboljšuje življenjske pogoje svojih prebivalcev in potegne za sabo tudi vse druge dejavnike trajnostnega razvoja. To je ključ do uspeha majhnih in srednje velikih slovenskih mest.

---

## LITERATURA IN VIRI

- Adamski, J., Goras, E., Gorczyca, K. et al. 2006. Outline of Methodology. Strategy for a Regional Polycentric Urban System in Central-Eastern Europe. Interreg IIIB. Krakow. Institute of Urban Development in Kraków: str. 20-31
  - AJPES. 2005. Ljubljana. Centrala Ljubljana. Sektor za registre in evidence podatkov. PRS-podatki
  - Application Form 3rd Call. Version 1.0. Strategy for a Regional Polycentric Urban System in Central-Eastern Europe Economic Integrating Zone. Interreg IIIB. 2006. Institute Emilia Romagna Region: str.1-6
  - Bartol, B. (ur.), Bratina-Jurkovič, N. (ur.), Fatur, A. (ur) et al. 2004. Strategija prostorskega razvoja Slovenije. Ljubljana. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Direktorat za prostor, Urad za prostorski razvoj: 9,10, 24 str.
  - ESPON 1.4.1. Small and Medium Size Towns (SMESTO). 2005. Interin Report.  
[www.espon.eu/mmp/online/website/content/projects/261/410/file\\_659/1.ir\\_1.4.1.pdf](http://www.espon.eu/mmp/online/website/content/projects/261/410/file_659/1.ir_1.4.1.pdf)  
(20.2.2006)
  - Methodology and Indicators. Sheme Work Package 2. Repus. 2006. Krakow. Institute of Urban Development in Kraków: str. 1-4
  - NUTS – pojasnilo. 2006. Statistični urad Republike Slovenije.  
[www.stat.si/doc/reg/NUTS%20pojasnilo.doc](http://www.stat.si/doc/reg/NUTS%20pojasnilo.doc) (10. 5. 2006)
  - Obrazložitev k predlogu sklepa Vlade RS o podelitvi statusa mesta naseljem v Republiki Sloveniji. 2005. Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko. Osebni vir 13.06.2006
  - Obrazložitev in utemeljitev prostorske strategije. 2004. Ministrstvo za okolje in prostor: 28-33. [www.gov.si/upr/doc/stev-sprs-obraz.pdf](http://www.gov.si/upr/doc/stev-sprs-obraz.pdf) (5.7.2005)
-

- Pavlin, B., Milenkovič, A., Klasinc, S., et al. 2003. Mestna naselja v Republiki Sloveniji. Statistični urad Republike Slovenije: str. 9-34  
[www.stat.si/doc/pub/mestna\\_naselja\\_slo\\_03.pdf](http://www.stat.si/doc/pub/mestna_naselja_slo_03.pdf) (25.4.2006)
  - Pogačnik, A. 2000. Urejanje prostora za tretje tisočletje. Ljubljana. Študentska založba: str. 30, 31
  - Pogačnik, A., 1996. Varstvo in usmerjanje oblikovne podobe Slovenskih mest. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor. Urad RS za prostorsko planiranje
  - Pogačnik, A. 1999. Urbanistično planiranje. Ljubljana. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: str. 4,5,7,8
  - Popis prebivalstva 2002. Statistični urad Republike Slovenije.  
[www.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Popis2002.asp](http://www.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Popis2002.asp) (12.6.2006)
  - Premzl, V., Lobnik F., Drozg V., et al. 1999. Mesta in urbanizacija. Ljubljana, Svet za varstvo okolja Republike Slovenije. Zbirka Usklajeno in sonaravno štev. 3/1999
  - Projekt Urban Audit – Predstavitev mest. Statistični urad Republike Slovenije.  
[www.stat.si/tema\\_splosno\\_upravno\\_UA\\_predstavitev.asp](http://www.stat.si/tema_splosno_upravno_UA_predstavitev.asp) (20.4.2006)
  - Rakar, A. 2004. Osnove urejanja prostora. Ljubljana. Univerza v Ljubljani. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. Inštitut za komunalno gospodarstvo: str. 4,5,13,14
  - Ravbar, M. 1993. Kriteriji za opredeljevanje mest v Sloveniji. Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani: str. 8-10
  - Ravbar, M. 1995. Zasnova poselitve v Sloveniji. Ljubljana, Inštitut za geografijo v Ljubljani: str. 15, 116-121
  - Ravbar, M. 1992. Suburbanizacija v Sloveniji odnosi, strukture in težnje v njenem razvoju. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani Filozofska fakulteta Oddelek za geografijo: str. 85, 292
-

- Sklep o podelitvi statusa mesta naseljem v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 121/2005: 14113, 14114
  - Sklep o podelitvi statusa mesta naseljem v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 22/00: 3152
  - Statistični letopis Republike Slovenije. 2003. Statistični urad republike Slovenije [www.stat.si/letopis/index\\_vsebina.asp?poglavje=36&leto=2003&jezik=si](http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=36&leto=2003&jezik=si) (12.6.2006)
  - Statistični letopis Republike Slovenije. 2005. Statistični urad republike Slovenije [www.stat.si/letopis/index\\_vsebina.asp?poglavje=34&leto=2005&jezik=si](http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=34&leto=2005&jezik=si) (12.6.2006)
  - Uredba o vsebini poročila o stanju na področju urejanja prostora ter minimalnih enotnih kazalnikov. Uradni list RS, št. 107/04: 12817 – 12825
  - Uredba o klasifikaciji standardnih teritorialnih enot. Uradni list RS št. 28/00: 3555
  - Vrišer, I., Čokert, A., Gajšer, M., et al. 1999, Pokrajine v Sloveniji. Ljubljana, Vlada Republike Slovenije, Služba za lokalno samoupravo
  - Vrišer, I. 1984. Urbana geografija. Ljubljana, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo: 76 str.
  - Vrišer, I. 1995. Problemi z opredeljevanjem mest in mestnih občin v Sloveniji. V: Geografska problematika slovenskega alpskega sveta in slovenskih mest. Černe, A.(ur.), Gosar, A.(ur.), M. Klemenčič, M. (ur.) et al. DELA 11: str. 77-108
  - Zakon o lokalni samoupravi. Uradni list RS, št. 100/05: 10497-10499
  - Zavodnik-Lamovšek, A., Pichler-Milanović, N., Kreitmayer-McKenzie, J. 2006. Delovno gradivo. Predlagana metodologija za določanje FUA v Sloveniji. Ministrstvo za okolje in prostor
-